

Tomáš Tožička

BEZDOMOVCI V USA

Diplomová práce

pro katedru Praktické teologie

Evangelická teologická fakulta

Karlova Universita

MIVM

ÚVOD	4
ÚVOD	4
ZÁKLADNÍ POJMY	4
1. KOLIK JE V USA BEZDOMOVců?	6
1.1 POLITICKÁ HRA ČÍSEL.....	6
1.2 CO JE DOMOV?.....	6
1.3 SKUTEČNÁ ČÍSLA?.....	7
2. PŘÍČINY BEZDOMOVECTVÍ	9
2.1 DUŠEVNÍ CHOROBY A ZMĚNY VE ZDRAVOTNICTVÍ.....	9
2.1.1 <i>Deinstitutionalizace zdravotnictví</i>	10
2.1.1.1 Omezování interní péče a nové způsoby léčby.....	11
2.1.1.2 Zřízení Medicaid.....	11
2.1.1.3 Založení Supplemental Security Income.....	11
2.1.1.4 Omezení nesvéprávnosti (involuntary commitment).....	11
2.1.1.5 Problém daní.....	12
2.1.1.6 Federální snižování výdajů.....	12
2.1.1.7 Závěr.....	13
2.1.2 <i>Duševně nemocní se sklony k násilí</i>	14
2.2 CRACKOVÁ EPIDEMIE.....	14
2.2.1 <i>Co je crack</i>	14
2.2.2 <i>Kolik bezdomovců užívá crack?</i>	15
2.2.3 <i>Vliv cracku na bezdomovce</i>	15
2.3 ZMĚNY NA TRHU PRÁCE.....	16
2.3.1 <i>Tři ekonomická období</i>	16
2.3.2 <i>Jak se počítají nezaměstnaní</i>	16
2.3.3 <i>Dětská práce a pracovní právo v USA</i>	19
2.3.4 <i>Deindustrializace</i>	20
2.3.5 <i>Rizikové skupiny</i>	22
2.3.6 <i>Zaměstnání a sňatky žen</i>	23
2.4 BYTOVÁ POLITIKA.....	25
2.4.1 <i>Likvidace špatných čtvrtí</i>	25
2.4.1.1 Změna cen.....	26
2.4.1.2 Je možné levné bydlení?.....	28
2.4.2 <i>Změny na trhu byty</i>	29
2.4.2.1 Zlepšování kvality a růst cen.....	30
2.4.2.2 Zatížení nájmem a bezdomovectví.....	31
2.4.3 <i>Společný nájem</i>	32
2.4.3.1 Kdo sdílí společný prostor?.....	33
2.4.3.2 Oslabení rodinných pout.....	33
2.4.4 <i>Kam trh nemůže</i>	34
2.5 AMERICKÝ INDIVIDUALISMUS.....	34
3. ODPOVĚDNOST SPOLEČNOSTI	36
3.1 ROLE JUSTICE.....	36
3.2 ODPOVĚĎ ZASTUPITELSKÝCH ORGÁNŮ.....	37
3.2.1 <i>Federální reakce</i>	38
3.2.2 <i>Role států</i>	38
3.2.3 <i>Typy komunálních řešení</i>	39
3.3 IDEOLOGIE V. ROZUM - PŘÍLIŠ MNOHO IDEÁLŮ.....	39
3.4 POKUD MŮŽEME POMOCI, PAK MUSÍME.....	41
3.4.1 <i>Obyvatelnost shelters</i>	41
3.4.2 <i>Dospělí s dětmi</i>	41
3.4.3 <i>Bezdětní dospělí</i>	43
3.4.4 <i>Mentálně postižení</i>	45
3.4.5 <i>Propagace a diskuse, odpovědnost a solidarita</i>	46

4. NÁBOŽENSKÁ ODPOVĚDNOST	47
4.1 ODPOVĚĎ CÍRKVÍ	47
4.2 CÍRKEV NEBO STÁT?.....	50
5. ZÁVĚREČNÉ SHRNTÍ.....	53
REJSTŘÍK.....	58
ZÁKLADNÍ POUŽITÁ LITERATURA	61
CITOVANÁ LITERATURA.....	62
TABULKA A: CHARAKTERISTIKA BEZDOMOVců V MĚSTECH SE 100000 A VÍCE OBYVATELI, 1987	8
TABULKA B: POČET BEZDOMOVců V PRŮMĚRNÝCH TÝDNECH 1980-1990.....	8
TABULKA C: POČET BEZDOMOVců V CHICAGU, 1958 A 1985-86	9
TABULKA D DUŠEVNĚ NEMOCNÍ VE STÁTNÍCH NEMOCNICÍCH	10
TABULKA E: PROCENTA ČLENŮ DOMÁCNOSTI MEZI 21 A 64 LETY, KTERÍ NEMĚLI PLACENOU PRÁCI, JEJICH PŘÍJEM BYL POD \$2500 ROČNĚ, NEBO NEŽILI S PARTNEREM, 1969, 1979 A 1989.....	23
TABULKA F: POČET OSOB A RODIN, KTERÉ JSOU OHROŽENY BEZDOMOVCEVTVÍM NEBO JSOU BEZDOMOVCI	24
TABULKA G: POČET JEDNOPOKOJOVÝCH NÁJEMNÍCH JEDNOTEK S ROZDÍLNÝMI CHARAKTERISTIKAMI, 1973-1989	26
TABULKA H. MĚSÍČNÍ PŘÍJEM NÁJEMNÍKŮ, NÁJEM, NEOBSAZENOST BYTŮ, 1973, 1979, 1989.	30
TABULKA I. MĚSÍČNÍ PŘÍJEM A NÁJEM OPUŠTĚNÝCH MATEK, KTERÉ NEŽILY S DALŠÍM DOSPĚLÝM, 1974-89	32
GRAF 2 ZMĚNY V POČTECH VELMI LEVNÝCH NÁJMŮ ZA POKOJE A VELMI NÍZKÝCH PŘÍJMŮ NÁJEMNÍKŮ V JEDNOPOKOJOVÝCH BYTOVÝCH JEDNOTKÁCH.	27
GRAF 3 STŘEDNÍ MĚSÍČNÍ NÁJEM NEDOTOVANÝCH OBYTNÝCH JEDNOTEK V KONSTANTNÍ KVALITĚ V DOLARECH 1989, 1973-1989	27
GRAF 3 KDO MÁ BÝT ODPOVĚDNÝ ZA SOCIÁLNÍ PRÁCI.....	51

Úvod

V září 1995 jsem odjel na studijní pobyt do USA, na kterém jsem si vytyčil dva cíle. Především to bylo poznání a pochopení společnosti. Zároveň jsem ale chtěl pobytu na Columbia Theological Seminary využít k získání základních materiálů k mé diplomové práci o možnostech a potřebách sociální práce církví ve společnosti. Konzultoval jsem svůj záměr s několika profesory a všichni mi doporučovali jedno téma. Byla to právě problematika bezdomovců. Příliš se mi do toho nechtělo, protože se mi to zdálo velmi vzdálené mému záměru, a protože jsem se tímto tématem zabýval jen povrchně, když jsem pracoval v sociálním ústavu v Ludwigsburgu, BRD. Když jsem však toto doporučení dostal po šesté, zašel jsem do knihovny a půjčil si jednu knihu o bezdomovcích. Už po krátkém prolistování mi bylo jasné, že se jedná o široké téma, které je v USA úzce spjato i s církvemi. Navíc jsem si uvědomil, že při studiu této problematiky se budu muset zabývat i mnoha otázkami života společnosti. Toto spojení obou záměrů mě nakonec přesvědčilo, abych se do tématu bezdomovců v USA pustil.

Od sedmdesátých let se v USA začalo objevovat čím dál více lidí, kteří spali na veřejných prostranstvích, toulali se ulicemi, měli všechny své věci v nákupních taškách a prosili kolemjdoucí o peníze nebo o jídlo. V lednu 1981, když do prezidentského úřadu nastoupil Ronald Reagan, skupina aktivistů, v jejichž čele stáli Robert Hayes a Mitch Snyder, dala těmto lidem jméno „the homeless“. Zároveň s aktivní snahou pomoci těmto lidem začala vyvíjet politickou a novinářskou aktivitu, aby byl problém bezdomovců uznán jako seriózní téma. Mnoho lidí tehdy věřilo, že problém bezdomovců je úzce spjat s recesí, v níž USA tehdy byly, nicméně se ukázalo, že i když nezaměstnanost klesla z 10% z r. 1983 na 5% v r. 1989, bezdomovců stále přibývalo¹.

Jednou z nejvíce diskutovaných otázek se stalo, zda je to jen problém určité špatně přizpůsobivé skupiny lidí, která není schopna se o sebe postarat, nebo zda je něco v nepořádku v samé podstatě sociální politiky USA.

Základní pojmy

- **Cubicle hotels** - Ubytovny s pokoji 2x2 m, bez oken, větrány mřížemi u stropu a podlahy (od toho přezdívka *cage hotels*), většinou velmi špinavé. Cena se pohybuje od \$2 - \$4. Někteří bezdomovci jim dávají přednost před shelters a před ubytováním v náboženských komunitách, protože tu mají větší soukromí.
- **Ideologie** - V mém pojetí je ideologie souborem názorů, morálních postojů a logických úvah vztahujících se k otázkám bytí jednotlivce a společnosti. Je utvářena řadou objektivních i subjektivních determinatů, z části se vždy opírá o vědu a má nádech vědeckosti. Nejvíce ze všeho je však ovlivněna subjektivním pohledem a záměrem tvůrců. Jako taková je tedy ideologie *falešné vědomí*, jehož smyslem je ovlivňovat politické vědomí občanů tak, aby vyhovovalo představám a zájmům autorů.
- **Liberálové** - Používám tento pojem v americkém smyslu. V evropském pojmosloví jsou liberály nazýváni zastánci neokonzervativních a neoklasických ekonomických směrů, v politice tedy pravice, ale to jsou v USA představitelé konzervatismu. Americký pojem liberál je blíže původnímu smyslu. Obecně jde o zabezpečení práv všech jednotlivců (nejen podnikatelů) a to jak proti státním, tak proti soukromým institucím. Politicky zaujímají pozice od středu na levo. Můžete se potkat i s liberály, kteří o sobě tvrdí, že

jsou socialisty. V americké představě je ale vrcholem únosného socialismu Anglie. (Pokud bych se měl pokusit o srovnání se střední Evropou, pak americký liberál levičák stojí na pozicích, které bychom mohli nazvat středopravé a které se zprava blíží tzv. křesťanským stranám - v BRD CDU-CSU a u nás KDU-ČSL; tedy podpora soukromého vlastnictví s přihlédnutím k sociálním problémům).

- **Opuštěné matky** - Jako souhrné označení pro ženy, které se mimo manželství starají o vlastní dítě používám termín opuštěné matky. Do toho spadají jak ženy označované u nás zpravidla jako svobodné matky, tak i vdovy a rozvedené ženy s dětmi.
- **Rodina** - Slovo rodina používám pro společenství lidí, kteří spolu žijí po uzavření manželství. Jde tedy jak o bezdětné manžele, tak o manžele s dětmi. Pro rozvedené nebo ovdovělé používám označení **neúplná rodina** a pro další příbuzné pak **širší rodina**.
- **Shelters** - Velmi skromná zařízení pro ubytování bezdomovců. Často slouží jen k přenocování na jednu noc. Přestože nikdo nepopírá jejich důležitost, někdy se jim vyčítá, že strohostí svých služeb nepodporují v bezdomovcích touhu k návratu do většinové společnosti.
- **Single Room Occupancy - SRO** - Pokoje většinou bez koupelny, kuchyně a dalšího sociálního zařízení. Jedná se především o starší zástavbu; domy s nájemními pokoji, staré levné hotely, kde je možno se přihlásit k trvalému pobytu. Někdy se ale jako SRO označují i cubicle hotels. Lidé bydlící v SRO se ještě nepočítají za bezdomovce a zánik SRO při nové výstavbě je velmi často označován za jednu z příčin růstu bezdomovectví.
- **State hospital / General hospital** - State mental hospital běžně nazývaný jen state hospital je starší a dříve nejrozšířenější ústav pro lidi s duševními problémy. Ve **státních nemocnicích** je poskytována pacientům kromě psychiatrické i všeobecná zdravotní péče. Proto jsou v těchto nemocnicích někdy ošetřováni i lidé z nejchudších vrstev a není výjimkou, že do těchto nemocnic byli ukládáni i staří a nemocní lidé bez finančních prostředků. V general hospitals - **všeobecných nemocnicích** (soukromých, církevních atd.) je poskytována všeobecná zdravotní péče pacientům, kteří platí přímo, jsou pojištěni, nebo mají Medicaid. Po r. 1965, v rámci deinstitucionalizace péče o duševně nemocné, začaly všeobecné nemocnice přebírat stále větší část péče o duševně choré.
- **Vdaní / svobodní** - Protože sexistická povaha českého jazyka neumožňuje dost dobře mluvit o skupině rodičů, aniž bych nemusel v zájmu inkluзивity textu používat dvojici - ženatý vdaná - budu užívat slovo vdaný pro obě pohlaví. Slovo vdaný pak budu používat i tam, kde by text umožnil použít slovo ženatý, tím se text jednak sjednotí, jednak zbaví sexistického napětí.
- **Welfare hotels / motels** - Jsou místa, kam místní pečovatelská služba umísťuje rodiny s dětmi v případě, že není k dispozici místo v shelters. Rodina má k užívání pokojů a většinou i vlastní sociální zařízení.

1. Kolik je v USA bezdomovců?

V okamžiku, kdy se z bezdomovců stala politická otázka, začali se politici, novináři a aktivisté pít o jejich počet. Census Bureau* v této otázce příliš pomoci nemohlo, protože se nikdy nezabývalo sčítáním lidí na autobusových zastávkách, v opuštěných domech apod. Zájem o bezdomovce sice explodoval v osmdesátých letech, ale ještě při sčítání v 1990, kdy už byly rozpracovány systematické metody na sčítání lidí v shelters, projevila Census Bureau jen velmi vlažný zájem o lidi mimo oficiální ubytovny².

1.1 Politická hra čísel

Protože oficiální statistiky neexistovaly, čísla se stala jedním z nástrojů boje o problematiku bezdomovců. Snyder v sedmdesátých letech tvrdil, že v USA je milion bezdomovců a v r. 1982 Mary Ellen Hombs napsala, že se jejich počet pohybuje mezi dvěma až třemi milióny³. Reaganova administrativa v r. 1984 v sebeobraně označila stávající statistiky bezdomovců i soukromé aktivity v této oblasti za politický omyl a pověřila vládní Department of Housing and Urban Development (HUD) vytvořením vlastních statistik. Lidé z HUD pak obtelefonovali nejlépe obeznámené informátory ve všech větších městech s otázkou, kolik bezdomovců se nachází v jejich oblasti. Z těchto čísel vládní analytici určili, že bezdomovců je v USA mezi 250 - 350 tisíci. To samozřejmě vzbudilo rozruch a mnoho lidí si myslelo, že vláda musela čísla zmanipulovat. Když se ale Ted Koppel v „Nightline“[†] ptal Snydera, kde vzal své informace o dvou až třech milíonech, odpověděl:

Everybody demanded it. Everybody said we want a number... We got on the phone, we made a lot of calls, we talked to a lot of people, and we said: „Okay, here are some numbers.“ They have no meaning, no value⁴.

Snyder neřekl, kde vzal své údaje, a tehdy to konec konců ani nebylo důležité. Aktivisté svými „milióny“ poukazovali na závažnost problému, zatímco vláda svými čísly říkala: „Ono to zase není tak hrozné.“ Richard White, autor knihy *Rude Awakenings*, označil čísla aktivistů za „lhaní pro spravedlnost“. Skutečnost však byla asi prostší a aktivisté nejspíš neměli k dispozici žádné relevantní údaje, a proto je nemohli ani zkreslovat. Reakce na vládní statistiku nebyla namířená ani tak proti konkrétním výsledkům, jako spíš proti jejich použití na veřejnosti: „Vláda říká, že je to malý problém, ale my říkáme, že je velký.“

1.2 Co je domov?

V USA se za posledních 30 až 40 let podstatně změnilo pojetí domova. Až do šedesátých let nebylo normální zůstat dobrovolně svobodný a domov bylo místo, kde žila rodina. Člověk bez rodiny tedy neměl domov. Za lidi bez domova byli považováni i migrující dělníci s rodinami a lidé dlouhodobě přespávající v hotelích.

Až během liberalizačního procesu, který prošel západním světem v šedesátých letech se pohled na „domov“ změnil (stejně jako mnoho jiných pohledů). Za bezdomovce jsou dnes označováni lidé, kteří bydlí v shelters a welfare hotels, nebo spí na veřejných prostranstvích a **místech, která nejsou určena k lidskému přebývání**. Otázkou sporu zůstává, zda počítat mezi bezdomovce

* Instrukce pověřená sčítáním lidu.

[†] Ted Koppel je jedním z nejpopulárnějších redaktorů TV pořadu Nightline, ve kterém s jedním či více hosty hovoří o aktuálních tématech.

lidí, kteří si místa ve welfare hotels platí. Jaký je rozdíl mezi bezdomovcem, který si platí welfare hotel, a mezi lidmi ubytovanými v domech, kde je nájemné částečně hrazeno z federálního rozpočtu, ptají se mnozí? Někteří aktivisté označují za bezdomovce všechny, kteří žijí v jiných bytech než vlastních nebo pronajatých (například přespávání u přátel). Je pravděpodobné, že takto termínu bezdomovec rozumí i mnoho Američanů: 1990 se Bruce Link se svými kolegy dotazoval telefonicky amerických dospělých: „Have you ever had a time in your life when you considered yourself homeless?“ 15% dotázaných odpovědělo kladně, ale jen 9% někdy bydlelo v shelters nebo nabo na ulici. Ostatní bydleli u někoho⁵.

Ve své práci vycházím z vládní definice, jak byla přijata v Stewart B. McKinney Act (viz také 3.2.1): Bezdomovec je „one who lacks a fixed permanent nighttime residence or whose nighttime residence is a temporary shelter, welfare hotel, or any public place not designed as a sleeping accomodations for human beings.“⁶

1.3 Skutečná čísla?

Je vůbec možné určit skutečný počet bezdomovců? Jak jsem se již zmínil, Census Bureau vypracovala systém na sčítání bezdomovců v shelters, ale chybí systém na sčítání bezdomovců mimo oficiální instituce. Sčítací komisaři obvykle vyráží časně ráno na místa možného výskytu bezdomovců. To ovšem zdaleka nestačí. Například pod čtvrtí Manhattan je síť tunelů, které byly postaveny pro železnici či metro, ale dnes se nepoužívají. Novinářka Jennifer Toth, která se tímto problémem zabývala, napsala, že tam žije 5000 lidí. Při podrobném průzkumu provedeném pro Metropolitan Transit Authority* se ukázalo, že v tunelech pod Grand Central a Pen Station žije 6000 lidí. Nikdo z těchto lidí samozřejmě nemohl být počítán při ranním sčítání⁷. Podobný problém je se sčítáním lidí bydlících v opuštěných domech; mnoho z těchto domů je kontrolováno distributory drog, kteří mají vypracovaný poplašný systém pro případ kontroly. Lepší je jiná forma sčítání - průzkum přes den, na místech, kde se bezdomovci scházejí; jsou to především soup kitchens, kde je dostatek jídla a minimální nebezpečí a dále místa, kde se bezdomovci častěji scházejí, aby si vyměnili novinky, zabili čas, popřípadě získali drogy (jsou to především zastávky autobusů, parky). Při tomto sčítání se lze bezdomovců ptát, jak často pobývají v shelters a podobných institucích nebo jak často spí jinde. Na základě toho je možno s jistotou přesností určit počet bezdomovců.

Největší takový průzkum provedla Martha Burt z Urban Institute v březnu 1987 na reprezentativním vzorku ve městech nad 100 000 obyvatel, kde se ptala dospělých v soup kitchens, shelters a ve sborech náboženských komunit. Respondentům platila \$5 za jejich čas a 90% oslovených dospělých souhlasilo s interview. Burt do průzkumu počítala jako bezdomovce dospělé, kteří řekli, že:

- 1) Neměli domov ani stálé bydliště.
- 2) Jejich domov byl shelter, hotel placený stvrzenkami pro bezdomovce, nebo místo, které není určené ke spaní.
- 3) Žili sice u někoho, ale neměli tam zařízení bydlení alespoň na pět dní v týdnu.

Výsledky jejího průzkumu shrnuje tabulka 1⁸.

* Metropolitan Transit Authority - společnost provozuje podzemní dráhu v New York City

Tabulka A: Charakteristika bezdomovců v městech se 100000 a více obyvateli, 1987

Typ rodiny a věk	procent
RODINY S DĚTMI	18.1
Děti	12.2
Vdaní rodiče	0.8
Svobodní rodiče	5.1
BEZDĚTNÉ SKUPINY	8.1
Manželské páry	2.2
Nevdaní, ale ve skupině	5.9
OPUŠTĚNÍ	73.8
CELKEM	100.0
PROCENTO BEZDOMOVců SPÍCÍ V SHELTERS BĚHEM PRŮMĚRNÉ NOCI	
Rodiny s dětmi	95.8
Dospělí bez dětí	34.3

Pramen: Průzkum Urban Institute řízený Martou Burt. Nezahrnuje osobu spící týden před interview v bytech dalších lidí

Na základě výzkumu Marthy Burt a v kombinaci s národními daty o bezdomovcích došel Christopher Jencks při odhadu kolik Američanů v březnu 1987 bydlelo v shelters, k číslu 350 tisíc. Za lehký prokazatelný počet bezdomovců Jencks považuje 300 - 400 tisíc, 500 tisíc v případě, že zahrnuje velký počet „neviditelných“ bezdomovců⁹. Jencks své kalkulace shrnul do tabulky 2. Čísla, ke kterým došel, jsou mnohonásobně menší, než čísla aktivistů, nicméně trend je stejný - rostoucí. Je nutné ale znát důvod, proč Jencks volí tento způsob počítání. Podle mne mu šlo o to, aby ve své knize dokázal, že aktivisté mají v podstatě pravdu. Proto využil poznatků

Tabulka B: Počet bezdomovců v průměrných týdnech 1980-1990

Místo noclehu a typ osoby	březen 1980	leden 1984	1987-88	březen 1990
SHELTERS^a				
Členů rodin s dětmi	<500	13000 ^b	65000	52000
Samotní dospělí	35000	57000 ^b	115000	118000
Celkem	35000	70000	180000	170000
VEŘEJNÁ MÍSTA^c				
Členů rodin s dětmi	<500	<500	1000	1000
Samotní dospělí	86000	140000	209000	144000
KONVENČNÍ BYDLENÍ	4000	6000	12000	9000
CELKEM	125000	216000	402000	324000

Pramen: Jencks; The Homeless - 17 a dodatek 1.

a. zahrnuje hotelové pokoje placené poukázkami pro bezdomovce od r. 1987

b. předpokládá, že páry bez dětí činily 10% ze všech rodin v shelters, tak jak to bylo v r. 1988

c. Zahrnuje venkovní prostory, opuštěné budovy, podzemní dráhy, automobily a další místa, která nejsou určena ke spaní

M. Burt a kombinoval je se státními daty, aby prokázal, že i s použitím státních čísel nelze problém bezdomovců smést se stolu. Došel tak nejspíše k dolní hranici počtu bezdomovců, protože poměry, ze kterých vycházel - t.j. z průzkumů M. Burt - se změnily. Za nesporný považují nárůst rodin s dětmi, které nespí v shelters, ale na veřejných místech.

Jak ale z těchto čísel určit „obrat“ bezdomovců, tzn. kolik lidí bylo během roku jistou dobu bezdomovci? Ve výzkumu, který provedl Bruce Link v roce 1990, odpovědělo 3,1% dotázaných, že bylo během minulých pěti let bezdomovci. To znamená, že ve druhé pol. osmdesátých let se každý rok 1,2 mil. lidí stalo bezdomovci¹⁰. Toto číslo lze rovněž poněkud zvýšit s přihlédnutím k „neviditelnému“ bezdomovectví. Většina těchto lidí však byla bezdomovci jen na několik měsíců a jen každý devátý byl bezdomovcem déle než rok.

2. Příčiny bezdomovectví

2.1 Duševní choroby a změny ve zdravotnictví

Freud označuje za zdravého člověka toho, kdo je schopen práce a lásky. Rossi uvádí, že třetina bezdomovců v Chicago City nemůže pracovat kvůli „mentálním chorobám“ a „nervovým problémům“. Další 10% pak nemůže pracovat kvůli alkoholismu. Bezdomovci mají většinou problém s navazováním vztahů, ať už milostných, přátelských, či kolegiálních na případných pracovištích. Více než polovina chicagských bezdomovců Rossimu řekla, že nemá dobré přátele a 36% že nemá přátele vůbec. Třetina neudrzuje žádné vztahy s příbuznými. (Dále viz Rossiho tabulka)¹¹

Tabulka C: Počet bezdomovců v Chicagu, 1958 a 1985-86

Věk a umístění	Bogue: zima 1958	Rossi: podzim 1985	Rossi: zima 1986
DOSPĚLÍ BEZDOMOVCI			
Všeobecné shelters	975	961	1492
Shelters pro ženy a invalidy	0	145 ^a	145 ^a
Veřejná místa	110	1383	528
Nemocnice	75 ^b	80 ^c	80 ^c
Vězení	85 ^c	?	?
Celkem	1305	2569	2245
DĚTI BEZDOMOVCI	0	273 ^c	273 ^c
BEZDOMOVCI CELKEM	1305	2842	2518
DOSPĚLÍ V CUBICLE HOTELS	8000	400 ^d	400 ^d
CELKEM	9305	3242	2918

Pramen: Jencks str. 19

a. Předpokládá, že všechny postele byly obsazeny

b. Bogue našel 150 pacientů ve státních nemocnicích a 170 vězňů s adresou ve skid-row. Z toho Jencks vyvodil, že polovina z nich před hospitalizací či vězením žila v misích či na veřejných místech.

c. Průměr pro podzim a zimu

d. Kapacita dvou zbylých cubicle hotels v Chicagu

Zastánci bezdomovců tvrdí, že mnohé problémy jsou produktem bezdomovectví, deprese způsobené často ztrátou sebedůvěry. Rossi se ptal chicagských bezdomovců, zda měli následující potíže:

- Slyšeli hlasy a zvuky, které neslyšel nikdo jiný.
- Měli vidění, nebo viděli věci, které nemohl nikdo vidět.
- Cítili, že mají zvláštní sílu, kterou jiní lidé nemají.
- Cítili, že vládu nad jejich vědomím přejímají síly, které nemohou kontrolovat.

Kolem třetiny dotázaných odpovědělo, že mělo podobné vize v době, kdy nebyli pod vlivem alkoholu ani drog. Jencks srovnává tento výzkum se zkušenostmi z uprchlických táborů, kde oběti války a hladu podobnými problémy takřka netrpí, a vyvozuje z toho, že bezdomovci v Chicago City měli problémy dříve než se stali bezdomovci.

Tato idea není nová a mnozí zastánci připisují nárůst bezdomovectví právě deinstitucionalizaci v psychiatrii a snižování počtu tzv. sociálních lůžek ve státních nemocnicích.

2.1.1 Deinstitucionalizace zdravotnictví

Statistiky nám ukazují, jak rapidně klesl počet duševně nemocných v péči státních ústavů. Takový pokles samozřejmě nelze vysvětlit zlepšujícím se zdravím americké populace, ale spíše omezováním státní péče o postižené. Podle mnohých aktivistů mělo nekoncepční rušení péče o duševně nemocné velký vliv na růst počtu bezdomovců.

Tabulka D Duševně nemocní ve státních nemocnicích

	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1180	1985	1990
Osoby nad 15 let (v mil.)	109,5	116,3	125,6	135,6	148,2	162,5	174,1	184,8	196,8
Osoby ve státních nemocnicích pro duševně nemocné (v tis.)									
Očekávaný počet ^a	512,5	544,3	588,1	643,8	693,8	760,8	814,8	865,1	921,1
Skutečný počet	512,5	558,9	535,5	475,2	337,6	193,4	132,2	109,9	92,1
Rozdíl	0	-14,6	-52,6	-159,6	-356,3	-567,4	-682,7	-755,2	-829,0
Počet hospitalizovaných osob nad 15 let na 100 000	468	481	426	350	228	119	76	59	47

Pramen: Duševně nemocní - David Mechanic a David Rochefort; *Deinstitutionalisation: An Appraisal*, Annual Review of Sociology, 16 (1990), 307. Rok 1990 podle NIMH. Populace dle Current Population Reports, Money Income of Households, Families, and Persons in the United States, 1991, tab. B-14, a dřívější edice

a. Založeno na číslech z padesátých let

Omezování interní psychiatrické péče a snižování počtu pacientů ve státních nemocnicích nejsou produkty sedmdesátých nebo osmdesátých let, kdy se problém bezdomovectví stal předmětem široké diskuse, ale jejich začátek spadá do let padesátých. Tyto snahy také nejsou výsledkem jedné politiky, ale různých ideových proudů, které se negativně či pozitivně promítly do péče o duševně nemocné a postižené.

2.1.1.1 Omezování interní péče a nové způsoby léčby

Psychiatrii už od začátku padesátých let tvrdili, že po některých psychických příhodách je hospitalizace, zvláště dlouhodobá, spíše škodlivá než prospěšná. To byl trend velmi zdravý, na jehož základě nastala první vlna odlivu pacientů ze státních psychiatrických nemocnic. Omezování počtu pacientů ve státních ústavech pro choromyslné však nemělo znamenat, že budou vyhozeni na ulici. Mělo jít spíše o jejich přemístění na vhodnější místa. Tato politika byla vcelku úspěšně prováděna do roku 1975.

Tabulka (viz Tabulka D) ukazuje předpokládaný nárůst pacientů ve státních ústavech mentálních chorob z padesátých let a jeho skutečný pokles do let devadesátých. Zvláště zřetelné jsou zlomy na konci padesátých a šedesátých let. V té době se objevily nové léky - Thorazin, Lithium - které sice mají často vedlejší účinky, nicméně pomáhají překlenout největší obtíže. Po objevu Lithia se rozvoj psychofarmak zpomalil, ale pokles pacientů pokračoval. Snižování počtu pacientů s psychickými problémy nepochybně není a nebylo závislé jen na aplikaci léků, ale velkou roli sehrál všeobecně narůstající odpor k dlouhodobé interní léčbě. Za touto nechutí nestály jen odborné studie psychiatrů a psychologů, ale i filozofické a literární práce, které instituci státních nemocnic pro duševně nemocné kritizovaly (více viz 2.1.1.4).

2.1.1.2 Zřízení Medicaid

Další kolo deinstitutionalizace začalo r. 1965, kdy kongres zřídil Medicaid - vládní program lékařského pojištění pro chudé pacienty, financovaný z federálních, státních a místních zdrojů. Tyto peníze nebyly určeny pro pobyt ve státních nemocnicích, ale pro pobyt ve všeobecných nemocnicích. Tak se pacienti vyžadující krátkodobou péči začali přesouvat do pečovatelských zařízení. Před rokem 1965 bylo totiž mnoho lidí s fyzickými zdravotními problémy ve státních psychiatrických ústavech, protože ty byly zdarma.

2.1.1.3 Založení Supplemental Security Income

Třetí kolo deinstitutionalizace nastartoval Kongres v roce 1972, když založil Supplemental Security Income (SSI). Tato dávka je určena pro každého, koho federální sociální úřad uzná práce neschopným, z důvodu zdravotní, fyzické či psychické neschopnosti. Příjemce dávky dostane také kartu Medicaid a stravovací známky (food stamps). SSI se zvyšuje podle inflace a v roce 1992 se celková částka SSI a stravovacích známek pohybovala kolem \$500. Tento příjem umožnil i chudším rodinám starat se o své práce neschopné příbuzné a pacientům s lehčími potížemi žít poněkud nezávisleji. Někteří pacienti mohli odejít do soukromých pečovatelských ústavů, tzv. „board and care“ (zdravotního personálu je zde málo nebo není žádný). To pochopitelně znamenalo další odliv pacientů ze státních zdravotnických ústavů. I když je \$500 dost na život v rodině, v „board and care“ či ve velmi skromném bytě, rozhodně to není dost na placení další zdravotní péče.

Nicméně pokles, který můžeme vidět v tabulce mezi lety 1965 a 1975, byl z velké části způsoben přesunem pacientů ze státních nemocnic do pečovatelských domů, do vlastních bytů či do rodin.

V roce 1975 propustily státní nemocnice většinu lidí, kteří si mysleli že mohou bydlet sami. V péči státních nemocnic pak zůstalo něco přes 200 000 lidí. Většinou to byly chroničtí pacienti, lidé dlouhodobě či trvale nemocní a pacienti vyžadující speciální léčbu.

2.1.1.4 Omezení nesvéprávnosti (involuntary commitment)

Další zásadní změnou bylo zrušení nesvéprávnosti (involuntary commitment) mentálně postižených. Od šedesátých let spisovatelé, právníci a filozofové jako např. Erving Goffman, Thomas Szasz, R.D. Laing, Michael Foucault označovali psychiatrické kliniky za deprimující

místa a v psychiatrech viděli agenty státní či jiné moci. Kritika byla často oprávněná a mnoho lidí se stavělo proti autoritářskému přístupu k duševně nemocným. Mnoho právníků na začátku sedmdesátých let schvalovalo Szaszův názor, že duševně nemocní mohou být zavřeni pouze překročí-li zákon. K podobnému výkladu se začal přiklánět i Nejvyšší soud. V roce 1975 v případě *O'Connor v. Donaldson* soud stanovil, že duševní choroba sama o sobě není důvodem pro zbavení svéprávnosti, k němuž může dojít jen pokud je osoba nebezpečná¹². Následkem tohoto i dalších rozhodnutí se na konci sedmdesátých let většina států rozhodla zavírat duševně choré maximálně na několik dní, kdy by mohli být prokazatelně nebezpečni svému okolí.

Je jasné, že poručnictví bylo často zneužíváno. Otázkou však zůstává, zda zneužívání této instituce odsuzuje instituci samu. Neusvědčuje z neschopnosti také ostatní instituce, které zneužívání dovolovaly, napomáhaly mu, nebo na něm dokonce participovaly? To byly především soudy, stát a posudkoví lékaři. S odvoláním na silnou americkou tradici o nezadatelných právech jednotlivce se jeden omyl nahradil druhým. Duševně chorým bylo ponecháno právo rozhodovat svobodně o svých věcech, což v praxi často znamenalo, že byli ponecháni svému osudu. Zatímco v ústavech se díky liberalizaci úroveň zvedla, péče o postižené mimo ústavy se zhoršila. A tak se bez centu potloukají ulicemi duševně nemocní, kteří podle platných norem nepotřebují interní péči a kteří kvůli své chorobě ztratili kontakt s příbuznými a přáteli. Často nejsou schopni vyřídit si vše potřebné pro získání sociální podpory, ale zato jsou schopni podporu utratit během jednoho dne a stravovací známky nepříliš výhodně prodat. Tito lidé jsou bez přátel a bez domova, bez střechy nad hlavou.

2.1.1.5 Problém daní

Tváří v tvář rychlému růstu cen a pomalému nárůstu daní, guverněři a starostové hledali cesty, jak snížit výdaje. Jednou z možností bylo omezování rozpočtu státních ústavů pro duševně nemocné, popřípadě rušení některých těchto ústavů. Zrušením nespolečnosti bylo prolomeno jedno tabu a z duševně nemocných se stali občané se stejnými právy, ale také se stejnými povinnostmi, na které není nutno brát zvláštní ohled. To, že neměli kam jít, byl jejich problém a nemocnice je propouštěly s tím, že nejsou hotel. V nemocnici prostě napsali pacientovi víkendovou propustku a řekli mu, aby se nevracel.

Téměř všichni odborníci se shodují, že ambulantní léčba a alternativní možnosti bydlení jsou pro duševně nemocné pacienty ve většině případů lepší. To ovšem znamená vytvoření mnoha chráněných bytů či bytových jednotek pro skupiny pacientů a k nim systém odborného dohledu. To je však mnohem dražší než obrovské ústavy. Propouštění duševně nemocných pacientů ze státních nemocnic v inflačních letech se často maskovalo právě liberalizační snahou zlepšení léčby. Peníze ušetřené na místech v nemocnicích (v r.1990 stálo místo jednoho pacienta \$273 denně¹³) však nebyly vráceny do léčby a žádné alternativní ubytování pro duševně nemocné vytvořeno nebylo. Z mnoha pacientů se stali bezdomovci, kteří mají silnou averzi ke svému okolí, jsou odkázáni na ubytování v shelters a často jen na jedno jídlo denně. Úspory na nemocniční léčbě nakonec zdaleka nedosáhly slibovaných výsledků. Zatímco **počet pacientů se snížil od 1975 do 1990 o 46%, personál byl snížen pouze o 20% a skutečné náklady vzrostly o 5%¹⁴!**

2.1.1.6 Federální snižování výdajů

Republikánská strana měla rozhodující podíl na závěrečné fázi deinstitucionalizace. Tato však již nebyla prováděna ve snaze zlepšit podmínky duševně nemocných a zajistit jim jejich práva. Šlo pouze o úspory. Když se úřadu ujal Ronald Reagan, začala jeho administrativa, se

souhlasem Kongresu, dotovat Community Mental Health Centers (CMHC)*. CMHC změnila program a začala se starat o psychotiky, kteří byli propouštěni z nemocnic. Tak mohla Reaganova administrativa tvrdit, že ušetřila státní peníze, aniž by se přestala starat o pacienty.

Reaganova administrativa se rozhodla také zpřísnit měřítko na udělování podpory pro práce neschopné. Počet práce neschopných rovnoměrně stoupal během sedmdesátých let. Kongres pověřil Social Security Administration (SSA), aby prováděla pravidelné šetření, zda práce neschopní jsou skutečně stále práce neschopní. Dva měsíce po Reaganově nástupu SSA zvýšila úsilí a skutečně se jí podařilo mezi roky 1981 až 1983 nalézt kolem 300 tisíc lidí, kteří podle SSA nesplňovali nadále podmínky pro udělení podpory SSI. Mezi nimi bylo asi 100.000 s mentálními problémy¹⁵. Většina z nich nenašla zaměstnání a mnozí se stali bezdomovci. Mnohé nálezy však byly tak skandální, že vyvolaly řadu negativních ohlasů v médiích a přes sto soudních pří. To nakonec donutilo SSA zmírnit své úsilí. Když Reagan opouštěl úřad, byl poměr práce neschopných (pobírajících podporu) k práce schopné populaci na úrovni roku 1980¹⁶! Ovšem počet mentálně postižených mezi držiteli podpory byl na konci osmdesátých let dvakrát vyšší než o deset let předtím.

Proč vzrostl počet mentálně postižených pobírajících státní podporu právě v letech snižování výdajů? Zatím co zastánci konzervativní politiky to přičítají měkkosrdečnosti příslušných úředníků, zdá se, že problém je jinde. Počet hospitalizovaných duševně nemocných na 100.000 dospělých klesl ze 76 v roce 1980 na 47 v roce 1990. Většina těchto lidí nevyhověla podmínkám pracovní neschopnosti a byli odkázáni na dávku od General Assistance (GA)[†], která je ovšem vyplácena ze státního rozpočtu. Snižít výdaje na GA mohly státy tak, že převedly některé lidi pod SSI financované federálně. Další skupinu tvořili nemocní, kteří mohli pracovat alespoň po dobu, kdy se u nich neprojevovaly příznaky. To je ale činilo neschopnými pobírat jakoukoli podporu. Jejich pracovní místa postupně nahrazovaly levné pracovní síly legálních a ilegálních imigrantů. Po roce 1985 pak část těchto lidí začala užívat crack, což zhoršilo jejich nemoc a učinilo je práce neschopnými. Tak konečně tito lidé vyhověli podmínkám pro udělení SSI.

2.1.1.7 Závěr

V USA je 1.7 mil. duševně nemocných lidí v produktivním věku, jejichž problémy jsou tak velké, že nemohou pracovat. 100 000 z nich jsou bezdomovci - ca 6%! Zatímco v roce 1975 spalo každou průměrnou noc[‡] ve státních nemocnicích 234 000 duševně nemocných, v roce 1990 to bylo 92 000. Takže 142 000 musí spát jinde a mnozí spí na ulici. Objem státního rozpočtu plynoucího do státních nemocnic se přitom za vlády konzervativců nezmenšil - ze \$6.5 miliardy v r. 1979 stoupl na \$7.7 miliardy v r. 1990. Náklady na ubytování pacientů mimo ústavy samozřejmě vzrostly - (v konstantních dolarech) průměrný výdaj na pacienta mimo ústav v r. 1981 byl \$30, zatímco v r. 1987 \$50 (suma sice neadekvátní ale stále rostoucí). Zato se státu podařilo velmi úspěšně ušetřit na SSI - (v dolarech r. 1992) ze \$74 měsíčně v r.1982 na \$32 v r. 1992¹⁷.

Americké ideologie individualismu a osobní svobody aplikované na duševně nemocné nastartovaly proces likvidace péče o tyto lidi. Spolu s pochopitelným ale mnohdy entuziastickým a nesystémovým počínáním liberálních psychiatrů umožnily konzervativcům nabourání

* CMHC - Community Mental Health Centers. Organizace byla založena v šedesátých letech, měla pečovat o pacienty, kteří v té době byli propouštěni z nemocnic. Pro nedostak lidí ochotných pracovat s psychotiky se později přeorientovala na prevenci a snažila se pomáhat lidem s duševními problémy, s depresemi, v rodinných krizích.

† GA - General Assistance. Dávka poskytovaná státem, dostává ji nezaměstnaný, který nevyhovuje žádným federálním podmínkám pro vyplácení podpory.

‡ Každá průměrná noc/ den/ týden - myšleny zprůměrované počty jak vyplývají z celoročních statistik

organizace instituční péče. Na druhé straně se Kongresu USA podařilo vytvořit dobrý základ pro systémovější přístup k deinstitucionalizaci - zřízení Medicaid a SSI. Právě na těchto dávkách se však dá nejsnadněji šetřit. Nicméně se jasně ukazuje, že ani země s tak ohromným potenciálem dobrovolnického hnutí jako jsou USA, nemůže problém mentálně postižených řešit bez rozhodující podpory ze státního rozpočtu, tedy z daní.

2.1.2 Duševně nemocní se sklony k násilí

Teoreticky psychiatři sice mohou izolovat duševně nemocného člověka, ale využívá se toho zřídka.

Daniel Martel a Park Elliott Dietz vydali v roce 1992 studii o 32 lidech vězněných za násilnosti spáchané na cestujících metra v New Yorku. Na 26 z nich měla policie psychiatrické hodnocení. Z těchto 26 lidí 6 nebylo podchyceno před spácháním činu v newyorském státním mentálně-zdravotním systému. Z 20, kteří měli zprávu z předchozího psychiatrického vyšetření, bylo 19 hodnoceno jako psychotici. Všech devatenáct bylo hospitalizováno v psychiatrických léčebnách a 13 bylo už dříve ve vězení za násilné činy. Polovina byla v době spáchání činu bezdomovci. Legálně není možné zavřít někoho na trvalo jen proto, že je psychotik se sklony k násilí. Po odpykání trestu musí být propuštěn na svobodu a dostat stejnou šanci jako kdokoli jiný. Jak vyplývá ze studie Martela a Dietze, riziko přepadení v metru v New Yorku se od sedmdesátých let do osmdesátých zvýšilo třikrát a značný podíl na tom mají duševně nemocní se sklony k násilí. Zároveň se zvýšilo násilí proti bezdomovcům, zvláště ze strany gangů mladistvých¹⁸.

2.2 Cracková epidemie

Po generace bylo bezdomovectví spojováno s alkoholismem a v osmdesátých letech měla vážné problémy s alkoholem asi třetina bezdomovců. Drogy nebyly velkým problémem, protože jejich cena byla pro bezdomovce příliš vysoká. Nástup cracku tuto situaci podstatně změnil. Když se objevil na ulicích ve druhé polovině osmdesátých let, jeho cena se pohybovala kolem \$10. Dnešní cena kolísá mezi \$3 - \$5 - asi jako půlpintová* láhev whiskey. Během několika málo let se crack dal sehnat na všech místech častějšího výskytu bezdomovců.

2.2.1 Co je crack

Crack je kokain upravený pro kouření. Nástupem této drogy se zvýšila razance kokainu a přitom cena drogy mohla rapidně klesnout. Vysvětlení je jednoduché. Při šňupání kokainu, což byl do poloviny osmdesátých let nejběžnější způsob aplikace, se účinek drogy dostavuje rozloženě a je potřeba relativně velkého množství látky. Když je kokain upraven pro kouření, nástup drogy do těla přes plicní stěny je takřka okamžitý; může se snížit dávka a také cena. Práškový kokain, který byl drogou jen pro vyšší vrstvy, se v cracku dostal mezi nižší vrstvy společnosti a zvláště pak chudinu. J. Presl, který tuto problematiku studoval píše¹⁹:

...kokain oslovil jiné vrstvy společnosti než dříve, hlavně černou chudinu, a v tom momentě nastaly první skutečné okamžiky americké „drogové války“. Začal nešťastný pokus zlomit drogovou problematiku mocensky, represivně. Vedl nevyhnutelně k negativním důsledkům, které jsou známy obyvatelům amerických velkoměst. Ukázalo se, že i drogy jsou především zbožím a jejich pohyb se řídí neměnnými zákony trhu, zákony nabídky a poptávky. Zajímavým jevem je, že se zde Američané nepoučili svojí negativní zkušeností z období tzv. alkoholové prohibice ve dvacátých letech. Pokus ovlivnit násilím společenskou poptávku vedl přímo ke vzniku struktur organizovaného zločinu, kterého se ani po zrušení tohoto neúspěšného pokusu již Amerika

* pinta - 0,56 litru

nedovedla zbavit. Protože není možné vysvětlit vznik drogové války osmdesátých let jen nepoučitelostí a zaslepeným idealismem mocenských struktur, nabízí se daleko prozaičtější vysvětlení. Stejně jako za obchodem s drogami, také za drogovou válkou stojí moc peněz, někdy snad i zcela totožných. Každý „úspěšný“ represivní zásah totiž „vyšroubuje“ ceny drog na černém trhu do patřičné výše, protože poptávku nijak neovlivní. Měly by to být (a snad i jsou) právě drogové mafie, jež budou prostřednictvím svých dobře placených lobby bojovat o stále represivnější podobu zákonů, protože jakákoli liberalizace jim může jen snížit zisky. Drogová válka je ale i v zájmu představitelů represivních struktur, především policie. Krev v ulicích totiž dokazuje opodstatněnost neustálého zvyšování policejních rozpočtů, podporuje schvalování dalších a dalších restriktivních opatření, posilování personálních stavů atd. Zde se začíná odvíjet spirála příčin a následků, které vedou pouze k dalšímu zvyšování tvrdosti pouliční kriminality. Čím větší riziko, tím větší peníze.

2.2.2 Kolik bezdomovců užívá crack?

V roce 1991 Cuomo Commission uskutečnila anonymní průzkum mezi dobrovolníky z řad bezdomovců v shelters v New York City, kteří poskytovali k průzkumu svou moč. Mezi testovanými svobodnými dospělými bylo 66% pozitivně testováno na kokain, v rodiných shelters to pak bylo 16%. Dřívější průzkumy prováděné přímým dotazováním udávaly nižší výsledky. Zbytky kokainu zůstanou v moči dva až tři dny, takže v průzkumu se mohli ukázat jako negativní někteří příležitostní spotřebitelé. Můžeme-li tedy předpokládat, že více než dvě třetiny svobodných obyvatel shelters užívají drogy alespoň příležitostně, pak jen o něco méně než dvě třetiny užívají drogy denně²⁰.

Někteří lidé nazývají New York světovou metropolí cracku, a toto výjimečné postavení dává důvod považovat i výsledky Cuomo Commission za výjimečné. Rozdíl mezi ostatními městy však ve skutečnosti zase tak veliký není. V roce 1990 bylo 65% zatčených na Manhattanu - (jediné místo v New Yorku kde se dají nalézt potřebná data) - pozitivních na kokain. V roce 1990 měly USA 7 dalších měst nad 1 mil. obyvatel - Los Angeles, Chicago, Houston, Philadelphia, San Diego, Detroit a Dallas. Mezi zatčenými v těchto městech se počet lidí pozitivních na kokain v r. 1990 pohyboval kolem 49%²¹. V menších městech byl problém zřejmě menší, ale ne příliš.

2.2.3 Vliv cracku na bezdomovce

Čísla ukazují, že problém cracku je dnes mezi bezdomovci stejně veliký jako problém alkoholu. Cracková epidemie může být jedním z důvodů, proč je dnes počet bezdomovců stejný jako na začátku osmdesátých let, přestože nezaměstnanost rapidně poklesla.

Někteří zastánci bezdomovců tvrdí, že velký podíl na spotřebě drog mezi bezdomovci má právě jejich situace. Protože shelters jsou skutečně středisky, kde se dají sehnat drogy a protože drogy jsou levnější než bydlení, je nepochybné, že tvrzení aktivistů je opodstatněné. Velká část bezdomovců se však dostala do svého postavení díky drogám. Drogy zhoršují připravenost k práci, odčerpávají prostředky na nájemné a zbavují spotřebitele pomoci přátel a rodiny. Žádné statistiky o tom, jak se podílejí drogy na růstu počtu bezdomovců, se mi však nepodařilo sehnat a zřejmě ani neexistují.

Ve svých průzkumech Martha Burt zjistila, že polovina uživatelů shelters a veřejných vývařoven měla příjem měsíc před průzkumem menší než \$70 tzn \$2,3 denně. Pouze jedna šestina respondentů měla více než \$10 denně²². Jestliže tedy uživatelé drog platí v hotovosti, spotřebují drogy většinu jejich příjmu. Nicméně mnoho bezdomovců preferuje crack před soukromím (viz 2.4.1.2), a to právě pro snažší dosažitelnost a nižší cenu drog. Je levnější usínat v shelters s pocitem soukromí pod vlivem drog, než v najatém bytě.

Někteří konzervativci se domnívají, že provozování shelters pro bezdomovce zdarma jim umožňuje nestarat se o bydlení a kupovat si drogy. Není však pravděpodobné, že by se uzavřením shelters snížila spotřeba drog a zvýšila snaha bezdomovců najít si bydlení. Znamenalo by to jen nárůst počtu bezdomovců, kteří by spali na veřejných místech. Liberálové naopak nevidí řešení v restrikcích, ale v odvykacích programech - detox center či twelve-step programs. Příkladem této koncepce je Cuomo Commission, která v New York City zřídila zřejmě nejvíce podobných programů. Chybou je, že jsou velmi málo prezentovány výsledky této práce. Prezentace úspěchů podobných programů, které jsou podle mého názoru nejdůležitější složkou řešení problému, má vliv na daňové poplatníky, jejichž peníze šetří, přesvědčuje sponzory a následně ovlivňuje zákonodárce. Navíc je důležité si uvědomit, že když bez řádné veřejné prezentace někdo hospodaří s penězi vybranými na daních, vždy to vyvolává nevoli. V obdobných případech čím více informací, tím lépe.

Nástup cracku ovlivnil jak bezdomovce, tak skupiny, které jsou bezdomovectvím ohroženy. Drogy také zhoršují situaci v zařízeních, která by měla bezdomovcům pomáhat a sloužit jim jako odrazový můstek pro návrat k životu většinové populace. V neposlední řadě pak drogy a alkohol zbavují uživatele práceschopnosti, a tak mu znemožňují změnit styl života.

2.3 Změny na trhu práce

Jak už jsem se zmínil, když se bezdomovectví na začátku osmdesátých let stalo diskutovanou otázkou, hledala se různá vysvětlení. Nejjednodušší vysvětlení spočívalo podle většiny v ekonomické recesi a nedostatku pracovních míst. Solidnější ekonomické rozbory vidí velký problém v masovém přechodu pracovních sil z průmyslu do ekonomiky služeb. Když se na veřejnosti objevily i zprávy o zvětšujícím se počtu žen a dětí bez střechy nad hlavou, objevilo se další vysvětlení. Snižuje se počet sňatků a ženy, nebo nevdané ženy s dětmi se mohou hůře uživit a stávají se tak snadněji bezdomovci.

2.3.1 Tři ekonomická období

Události posledních desetiletí si můžeme, při troše zjednodušení, rozdělit do tří cyklů, ohraničených roky 1969, 1979 a 1989. V r. 1969 vrcholil vietnamský boom. Nezaměstnanost byla tehdy 3.4% a takřka nikdo se neobával bezdomovectví. V r. 1979 se USA potýkaly s pomalým růstem ekonomiky a s velkou inflací. 5.8% práceschopné populace bylo bez práce a z bezdomovectví se pomalu stávala otázka, která hýbala veřejností. V r. 1989 se společnost konečně dostala z hluboké recese první poloviny osmdesátých let. Bez práce bylo 5.2% a bezdomovci byli všude*.

2.3.2 Jak se počítají nezaměstnaní

Statistiky nezaměstnanosti se běžně objevují v novinách na celém světě. Jen málokdo si však uvědomuje, kde se vlastně berou ona čísla, kdo je vytváří a na základě jakých podkladů. V USA je sčítáním nezaměstnaných pověřena Bureau of Labour Statistic a o metodách sčítání a aktuálních výsledcích se můžete kdykoli informovat např. na internetovské adrese <http://stats.bls.gov/flsestpr.htm>. BLS vychází při tvorbě svých metod z postupů doporučených International Labour Office (ILO), ale zároveň se řídí i specificky americkými pohledy na zaměstnání. Proto považuji za vhodné, alspň stručně načrtnout metodologii sčítání pracovních sil v USA.

* Pramenem je jako v případě Tabulka E, March Current Population Survey provedené Bureau of the Census

Stejně jako v ostatních zemích s rozvinutou ekonomikou, ani v USA nejsou pro určení nezaměstnanosti směrodatná čísla o vyplácení podpor v nezaměstnanosti. Při určování velikosti práce schopné populace a následně i nezaměstnanosti se vychází z reprezentativního vzorku populace. BLS rozdělila USA na 729 oblastí a v každé z těchto oblastí je vybráno k průzkumu kolem 300 domácností. Každý měsíc je dotázána jedna čtvrtina domácností, což znamená asi 60tis. domácností. Každý měsíc je obměňována čtvrtina vzorku. 1500 úředníků BLS obchází s přenosnými počítači přidělené domácnosti a všem členům těchto domácností starším šestnácti let klade otázky připravené ve Washingtonu D.C.*.

Abychom si ujasnili východiska, z nichž BLS vychází při sčítání nezaměstnaných, přibližme si nejprve několik základních termínů, které jsou používány ve všech zemích, kde se vychází z doporučení ILO. Nejprve si vždy řekneme jejich obecný význam a pak i jejich použití v USA.

Pracovní silou jsou všichni lidé, kteří svou práci chtějí přispívat k růstu národního produktu. Pracovní silou jsou zaměstnaní i nezaměstnaní. Pracovní silou nejsou lidé, kteří práci nehledají, kteří pracovat nepotřebují, nebo nechtějí.

* The questions used in the interviews are carefully designed to elicit the most accurate picture of each person's labor force activities. Some of the major questions that determine employment status are: (The capitalized words are emphasized when read by the interviewers.)

1. Does anyone in this household have a business or farm?
2. LAST WEEK, did you do ANY work for (either) pay (or profit)?

If the answer to question 1 is "yes" and the answer to question 2 is "no," the next question is:

3. LAST WEEK, did you do any unpaid work in the family business or farm?

For those who reply "no" to both questions 2 and 3, the next key questions used to determine employment status are:

4. LAST WEEK, (in addition to the business,) did you have a job either full or part time? Include any job from which you were temporarily absent.

and

5. LAST WEEK, were you on layoff from a job?

and

6. What was the main reason you were absent from work LAST WEEK?

For those who respond "yes" to question 5 about being on layoff, the following questions are asked:

7. Has your employer given you a date to return to work?

and, if "no,"

8. Have you been given any indication that you will be recalled to work within the next 6 months?

If the responses to either question 7 or 8 indicate that the person expects to be recalled from layoff, he/she is counted as unemployed. For those who were reported as having no job or business from which they were absent or on layoff, the next question is:

9. Have you been doing anything to find work during the last 4 weeks?

For those who say "yes," the next question is:

10. What are all of the things you have done to find work during the last 4 weeks?

If an active method of looking for work, such as those listed at the beginning of this section, is mentioned, the following question is asked:

11. LAST WEEK, could you have started a job if one had been offered?

If there is no reason, except temporary illness, that the person could not take a job, he/she is considered to be not only looking but also available for work and is counted as unemployed.

Zaměstnaný je každý, kdo měl zaměstnání týden před prováděným průzkumem, lidé na mateřské* a lidé, kteří se musí v naléhavých případech starat o blízké příbuzné. Dále jsou to ti, kteří nepracují kvůli sporům se zaměstnavatelem (myšleno stávkující). Za zaměstnané jsou také považováni lidé, kteří nemohou pracovat kvůli nepřízní počasí. Za zaměstnané jsou považováni i tzv. neplacení rodinní zaměstnanci - ti, kteří se alespoň 15 hodin týdně podílejí na **domácím podnikání** (family-operated enterprise). To jsou např. děti farmářů, ženy v domácnosti, které pomáhají doma s vedením účetnictví, nebo pro muže vyřizují poštu a přepisují rukopisy do počítače. Pokud se rodinní příslušníci podílejí na domácím podnikání méně, nejsou považováni za pracovní síly.

Nezaměstnaný je ten, kdo čtyři týdny před průzkumem neměl žádnou placenou práci, a přitom chce a může pracovat a práci aktivně hledá. V USA **aktivní hledání práce** znamená, že se nezaměstnaný kontaktuje osobně s odborovou centrálou, navštíví agenturu práce, odpoví na inzerát nebo jej podá, za účelem hledání práce se kontaktuje s přáteli či příbuznými. Za aktivní hledání práce se nepovažuje v USA pouhé čtení inzerátů. Pokud člověk práci aktivně nehledá, není schopen pracovat, nebo pracovat nechce, není počítán jako pracovní síla.

BLS sama upozorňuje na odlišnosti, které je možno nalézt při srovnávání postupů sčítání pracovních sil a nezaměstnaných v jiných zemích. Nemalou pozornost samozřejmě věnuje zemím Evropské unie (EU). Základní rozdíly jsou v různém chápání: aktivního hledání práce, dočasného vyřazení zaměstnanců z pracovního procesu, osob čekajících na slíbenou práci. V EU jsou tito lidé většinou počítáni za nezaměstnané, v USA za zaměstnané, nebo nejsou pracovními silami.

Vyřazení z práce a čekání na *znovupovolání* se týká především sezónních zemědělských a stavebních dělníků; když není možné pracovat kvůli počasí, nedostávají peníze, ale mají práci, podle BLS jsou to lidé „with a job but not at work“. V EU postavení těchto zaměstnanců popisuje zákoník práce a tak jsou podle těchto pravidel posuzováni. V USA jsou považováni za zaměstnané, v Kanadě a Austrálii jsou považováni za nezaměstnané.

Domácí podnikání je specifikou USA; v EU jsou tito lidé považováni za nezaměstnané, pokud aktivně hledají práci. Pokud práci nehledají, nejsou počítáni za pracovní sílu.

Za aktivní hledání zaměstnání je v EU považováno i pouhé čtení inzerátů. Podle BLS se tak chová v zemích EU asi 5% nezaměstnaných, kteří by v USA nebyli počítáni za pracovní síly.

V USA jsou dotazováni respondenti nad 16 let. To je proto, že v USA neexistuje federální zákon o dětské práci (viz 2.3.3). Na rozdíl od zemí EU, kde je postavení dětí v pracovním procesu přesně definováno, jsou na dospívající v USA brána stejná měřítko jako na dospělé.

BLS se nezmiňuje o rozdílech, ke kterým dochází kvůli pracovnímu právu. Tento problém by vyžadoval samostatnou monografii, ale i laikovi jsou jasná základní fakta. V USA nemusí být uzavřena pracovní smlouva, která je v EU, Kanadě a jiných zemích podmínkou. Zákoník práce ztěžuje zaměstnavatelům zaměstnávat pracující jen na několik hodin, jsou dány podmínky pro výpověď. Tyto a další věci se pak musí objevit i ve sčítání nezaměstnaných. Nejenže smluvní kvalita pracovních svazků je v Evropě vyšší, ale dává i společnosti jasnější představy o nezaměstnaných. Je nepochybně rozdíl mezi nezaměstnaným stavebním dělníkem v BRD, který po vypršení smlouvy čeká na možnost dalšího právně jasného dlouhodobějšího svazku, a stavebním dělníkem v USA, který každé ráno čeká na shromaždišti, kde si ho párkrát do měsíce vybere nějaký zaměstnavatel.

* Nejedná se o mateřskou dovolenou ve smyslu našeho zákoníku práce. BLS za lidi na mateřské dovolené počítá všechny ty, kteří nepracují proto, že se po nezbytně nutnou dobu musí starat o dítě. Na mateřskou dovolenou v našem pojetí nemá nikdo v USA nárok. Dále také viz 2.3.3

2.3.3 Dětská práce a pracovní právo v USA

Zákon o zaměstnávání dětí patří mezi nejstarší pracovní zákony vůbec. Prvním pracovním zákonem vůbec byl zákon omezující dětskou práci, který byl přijat v Anglii v r. 1802 a chránil děti před hrubými praktikami zaměstnavatelů. Legislativy v Anglii, Francii a Prusku ve třicátých letech devatenáctého století zakázaly práci dětí v hornictví a průmyslu a zavedly povinnou školní docházku. V Rakousku-Uhersku byl podobný zákon přijat až v r. 1884. Tento zákon, který také omezil max. pracovní dobu na jedenáct hodin, zakázal práci dětí do dvanácti let.

V USA byla situace mnohem složitější a stálo mnoho sil, než byl v r. 1916 přijat federální zákon o dětské práci (Child Labour Act). Práce federálních inspektorů, kteří byli pověřeni kontrolou zaměstnavatelů, však trvala jen dva roky. V r. 1918 v případě *Hammer v. Dagenhart*²³ prohlásil nejvyšší soud Child Labour Act za protiústavní, protože nepřipustně omezuje obchod, což je v rozporu především s desátým dodatkem ústavy USA*. Aktivisté bojující za omezení dětské práce se pokusili o změnu ústavy dodatkem, který by zakazoval dětskou práci. Po diskusi, která trvala několik let, byl v r. 1925 Child Labour Amendment odmítnut. Důvody, které uváděli obhájci zaměstnávání dětí, jasně ukazují americkou koncepci řešení sociálních problémů. Dětskou práci obhajovali tím, že mnoho chudých rodin je na práci dětí závislých²⁴, a že chudé vdovy potřebují k přežití práci svých dětí²⁵. Mohu se přitom zastánci některých ekonomických teorií, zda péče o chudé vdovy náleží do povinností jejich nezletilých dětí, nebo zda je tu místo pro společenskou a tedy státní intervenci, ale jedno je jisté. Omezení práce dětí nevzniklo jen z lidské ohleduplnosti, ale také pochopením ekonomické výhodnosti tohoto kroku. Pro sociálně slabší rodiny je lepší, když pracuje otec, který má občanská práva, než aby pracovalo dítě, které jen stěží může dosáhnout právně platné dohody se zaměstnavatelem. Špatně placené děti berou práci otcům rodin, čímž se na jedné straně připravují o zaměstnání lidé s nejnižšími příjmy, na druhé straně však je tím umožněn vyšší zisk zaměstnavatelů. Zatímco v Evropě vyhrála koncepce humanity a sociálního smíru, v USA se prosadila ideologie individualismu (viz 2.5).

Dětská práce není v USA nijak omezena federálními zákony, ale ve většině států je určitými zákony či vyhláškami upravena. Jedná se především o práci v těžkém průmyslu a hornictví, což jsou také oblasti, kde je silné odborové hnutí, které má na omezení dětské práce značný zájem. Naproti tomu nejhorší je situace v zemědělských oblastech, kde jsou děti běžně využívány k pracem na farmách. Problémy s dětskou prací jsou i ve službách. To vede k zanedbávání školní docházky a je to je zřejmě i jeden z faktorů 4% negramotnosti populace US (v EU se pohybuje kolem 1%).

Zákoník práce v USA neexistuje. To samozřejmě nemá příliš velký vliv na lidi, kteří po napsání a obhájení diplomové práce dosáhnou vysokoškolského vzdělání, a proto si ne všichni uvědomují, co vše pracovní právo zajišťuje. Je to například nárok na placenou dovolenou, který v USA neexistuje. Velká část zaměstnavatelů dává zaměstnancům nějakou dovolenou, ale v naprosté většině se jedná o dovolenou neplacenou. Přijímání a propouštění zaměstnanců je na domluvě mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem, což v praxi znamená, že se řídí zaměstnavatelem. Neexistuje pracovní úraz, nemocenská dovolená ani mateřská dovolená v takové interpretaci, jako je tomu u nás. Určitou obdobou je zákon, který ukládá zaměstnavateli povinnost poskytnout až dvanáct týdnů neplacené dovolené, a to po porodu, v případě vážné nemoci, či v případě vážné nemoci rodinného příslušníka, o kterého je nutno se starat. Tento zákon prošel až s nástupem Billa Clintona do funkce. Smluvní vztahy mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem jsou často nejasné a nezřídka jde jen o ústní dohodu. To se samozřejmě nejvíce týká lidí s velmi nízkými příjmy, lidí ve sféře služeb, sezónních zemědělských a

* Moc, která podle ústavy nepřipadá federální vládě, je dána do pravomocí států nebo lidu. Tento dodatek je všeobecně považován za velmi důležitý pilíř demokracie.

stavebních dělníků (často ilegálních imigrantů). Nejlépe jsou pak smluvní vztahy zaměstnanců a zaměstnavatelů ujasněny v průmyslu, kde jsou také nejsilnější odborové svazy.

Nelze nezmínit tolik diskutovaný zákon o sexuálním obtěžování. Uvádím ho na tomto místě proto, že jej lze vykládat i jako pracovní zákon. Při neexistenci solidních pracovních smluv, jsou zaměstnanci vystaveni nejrůznějším formám nátlaku. Právě sexuální obtěžování patří mezi časté formy tohoto nátlaku a vydírání. Puritánská americká společnost je na tyto sexuální prohřešky velmi citlivá, a proto byla mnohem ochotnější vyjít vstříc feministickému hnutí a ženy chránit. Je také nutné si uvědomit, že tento zákon je výhodný i pro zaměstnavatele, protože jim umožňuje omezovat komunikaci na pracovišti a jako takový je vítán. I když mýty kolující v Evropě popisují hrůzy vyplývající z tohoto zákona, neviděl jsem nikde a ani neslyšel, že by se muž bál otevřít dveře ženě, či prokázat jí jinou drobnou pozornost. To totiž patří k běžným zvyklostem a na podobné formální jednání si Američané dost potrpí. Zákon o sexuálním obtěžování však v žádném případě neznamená, že by ženy na pracovištích měly stejná práva jako muži (vyjma veřejných institucí). To se týká pouze těch nejschopnějších, které si mohou zaměstnání vybírat a samy určovat podmínky.

Pracovní právo má v evropské legislativě místo již téměř dvě století. Jeho úkolem je pragmatická snaha zajistit základní práva na trhu práce všem, tlumit nárazy na trhu práce a udržet sociální smír. V USA převládla ideologie individualismu, která předpokládá, že je na každém, jak se s druhým domluví, a stát do toho nemá mluvit. To ovšem platí jen na rovině pracovního práva, protože kdyby to platilo obecně, znamenalo by to anarchii.

2.3.4 Deindustrializace

Zvětšující se balík peněz, který vydělávají bohatí, nepochází ze ztrát někoho jiného. Toto zvětšující se bohatství je jen větším kouskem nekonečně rostoucího koláče.

Tak nějak se dá přeložit jedna z představ Američanů. Poněkud vědecktěji to definoval Michael Novak, když říká: „Teorie demokratického kapitalismu říká ..., že ekonomická aktivita - ať již je do ní zapojeno mnoho lidí nebo málo - odměňuje nejen své exponenty, ale společenství jako celek²⁶.“ Seriózní diskuse sociologů a ekonomů však ukazují, že se jedná spíše o mýtus, který možná usnadňuje některým lidem život, ale v posledních desetiletích rozhodně neplatí²⁷.

Deindustrializací a růstem ekonomiky služeb se velkému obchodu - ať už úmyslně či neúmyslně - podařilo získat rozhodující převahu nad zaměstnanci. Tato restrukturalizace pomohla zvýšit zaměstnavatelům přímý vliv na zaměstnance, kteří přechodem do menších pracovních skupin vypadli z ochrany velkých odborových centrál. Tím se také usnadnilo snížení platů zaměstnanců s nižším vzděláním a nižšími příjmy.

Jak vyplývá z vládních dat, počet zaměstnanců v průmyslu klesl z 28,2% pracovních sil v r. 1960 na 19% v r. 1987 a do r. 2000 se očekává snížení na 14%²⁸. Většina lidí, kteří ztratili zaměstnání v průmyslu, je mohla najít ve sféře služeb. K získání takového zaměstnání je však potřeba vyšší vzdělání. Janice Simpson v jednom svém článku²⁹ popsala konkrétní případ společnosti New York Telephone. Více než polovina míst vytvořených touto společností do r. 2000 bude vyžadovat vyšší vzdělání než jaké poskytuje high school. Lidé bez vyššího vzdělání, které vyžaduje nemalé investice, mají a budou mít stále horší šanci uchytit se na trhu práce a to znamená i na trhu byty. Harrison Bennett a Bluestone Barry uvádějí³⁰, že do r. 2000 bude zaměstnáno v restauracích a barech o 2,5 mil. lidí více, v hotelech a motelech to bude o 0,5 mil. více lidí a 0,4 mil. více v obchodních domech. Harrison a Bluestone spojují deindustrializaci přímo s nárůstem skupiny zaměstnanců s velmi nízkými příjmy. Podle jejich teorie na každé procento snížení zaměstnanců v průmyslu připadá ekvivalentní nárůst pracovníků s velmi nízkými příjmy. Ve studii, kterou připravili pro Joint Economic Committee of the U.S. Congres

dokládají, že 46% nových míst vytvořených od r. 1979 do r. 1985 je placeno méně než \$7400 ročně v dolarech z r. 1982, zatímco v období 1963- 1973 tvořila nově vytvořená místa s tak nízkými příjmy 20%.

Existují ale i hlasy, které zpochybňují výsledky těchto studií³¹ a problematizují především vstupy, které Harrison a Bluestone použili. Kritikové se snaží vysvětlovat změnu pracovních příležitostí například zohledněním nástupu generace baby boomers, vlivem různých ekonomických epoch, a použitím rozdílného cenového indexu³². Harrison a Bluestone vzali tyto kritiky na vědomí, ale i přes všechny tyto úpravy jim vyšla čísla, která potvrzují trend, nastíněný již v první studii. Mezi lety 1973-1979 20% zaměstnanců na nových místech dostalo roční plat nižší než \$11103 v dolarech 1989. Mezi lety 1979-1989 tento počet vzrostl na 36%. Data podobných zkoumání jednoznačně prokázala, že průměrná hodinová mzda v USA klesla z \$8,52 v r. 1973 na \$7,46 v r. 1990³³. To vše by skutečně nasvědčovalo, že nárůst ekonomiky služeb je spojen s prudkým nárůstem počtu pracovníků s velmi nízkými příjmy.

To, že k deindustrializaci došlo, že se velká část průmyslu přesunula do zemí s levnější pracovní silou, je pochopitelné a pro ekonomiku i prospěšné. Bohužel však nebyly vytvořeny průvodní podmínky pro úspěšný průběh přechodu na ekonomiku služeb. To se týká především školství a podpory rekvalifikací. Velmi nízká úroveň obecného školství nepřipraví budoucí zaměstnance z chudších vrstev na jejich budoucí postavení na trhu práce. Na jedné straně je to sice výhodné pro zaměstnavatele v některých odvětvích, na straně druhé je to nevýhodné pro společnost, které by tito lidé mohli při lepším vzdělání přinášet větší prospěch. Zlepšení situace v obecném školství však v nejbližší době nepřipadá v úvahu.

Díky deindustrializaci došlo ke značným změnám v rozdělování národního bohatství. Census Bureau od r. 1947 shromažďuje data, z nichž vypočítává průměrné příjmy. Od té doby výsledky ukazují, že propast mezi chudými a bohatými roste. V r. 1983 přiznala podobný trend i Joint Economic Committee of the Congress. V r. 1983 vlastnilo 0,5% amerických domácností 35% bohatství patřící rodinám, zatímco v r. 1960 to bylo 25,4%. Ještě zřetelnější rozdíly můžeme vysledovat, podíváme-li se na data vypovídající o soukromém vlastnictví. V r. 1963 vlastnilo 0,5% nejbohatších lidí 38% veškerého soukromého vlastnictví, v r. 1983 už těchto pět desetin procenta nejbohatších lidí vlastnilo 45% veškerého soukromého vlastnictví v USA³⁴.

Všechny tyto studie a čísla usvědčují legendu ze začátku tohoto oddílu z omylu. Skutečně to vypadá tak, že nejbohatší lidé v USA bohatnou na úkor těch nejchudších. Není to problém, který by trápil jen staromódní marxisty, kteří využívají podobných důkazů, aby dokázali starou teorii o absolutním zbládnutí proletariátu. Mnoho Američanů se ptá, jak je možné, že na jedné straně lidé vydělávají desítky milionů dolarů ročně a na straně druhé se nikdo nedokáže postarat o bezdomovce. Tato otázka nabývá zvláště jasných obrysů, když se mluví o skupině ultrabohatých manažerů. Tito lidé dnes stojí na vrcholcích ekonomické moci, mnohdy jsou prakticky nezávislí na své skutečné ekonomické funkci a mohou si diktovat ceny, za něž budou pracovat. Plat Teda Turnera* byl v roce 1993 odhadnut na 20 - 38 mil. dolarů³⁵, a to Turner patří mezi ty chudší. Specialistou na americké odměňování vedoucích pracovníků je analytik Crystal Graef, který je také mimořádným profesorem na University of California. Jeho analýza z r. 1994 ukazuje, že platy nejbohatších manažerů stouply v tomto roce o 12%, zatímco mzdy jejich dělníků jen o 3% a výnosy akcionářů o 2%. Analýzy Graefa Crystala ukazují, že poměr mezi odměnami vedoucích pracovníků a zaměstnanců roste stále rychleji. V polovině sedmdesátých let byl v USA poměr mezi nejlépe odměňovanými pracovníky a průměrnými zaměstnanci 39:1. Crystal zkoumal skupinu 292 nejbohatších pracovníků mezi lety 1992-94 a poměr jejich odměn k odměnám jejich

* Ted Turner - zakladatel a bývalý majitel společnosti Turner Broadcasting kterou prodal společnosti Time Warner, v jejímž vedení nyní pracuje.

běžným pracovníkům byl 145: 1 v r. 1992, 170:1 v r. 1993 a 187:1 v r. 1994³⁶. „Executive compensation is utterly out of control,“ říká Crystal a John Leo se ptá: „How long can any sane society tolerate an ever widening gap between the average worker and a new, self-enriching class of ultrawealthy managers?“³⁷

2.3.5 Rizikové skupiny

Pokusil jsem se osvětlit několik zásadních faktů z oblasti trhu práce, které mohly mít vliv na růst bezdomovectví. Nyní se podíváme na skupiny lidí, které jsou nejvíce ohroženy ztrátou střechy nad hlavou. Marta Burt v r. 1987 při průzkumu v shelters, ve veřejných výařovných a ve sborech náboženských komunit pozorovala na bezdomovcích čtyři typické ekonomické zvláštnosti:

1. 97% bylo příliš mladých na obdržení starobní podpory
2. 97% nemělo stálého partnera, který by jim mohl pomoci
3. 94% nemá stálé zaměstnání
4. 80% bezdětných bezdomovců mělo měsíc před průzkumem příjem nižší než \$250

Z toho se dá vyvodit, že skupina nejohroženějších lidí ohrožených bezdomovectvím sestává ze svobodných v produktivním věku bez zaměstnání v nájemných bytech a s nízkým osobním příjmem - pod \$2500 ročně.

Tabulka E ukazuje, že počet celoročně nezaměstnaných mužů v produktivním věku rostl z 5% v roce 1969 na 8% v roce 1979 a dále na 10% v roce 1989. To nemohlo být způsobeno jen tím, že se muži rozhodli odcházet dříve do důchodu. Nárůst nezaměstnanosti nemohl být způsoben ani ztrátou pracovní etiky u „baby boomers“, jak se domnívá mnoho Američanů. Největší nárůst antipracovní morálky byl v šedesátých letech. Z tabulky vyplývá, že dlouhodobá nezaměstnanost začala růst v sedmdesátých a osmdesátých letech, kdy všichni už zase mluvili o pracovním ethosu. Když začala na začátku sedmdesátých let růst dlouhodobá nezaměstnanost, nejvíce postihla právě ty, kterým bylo v šedesátých letech přes třicet[†].

Jiné teorie tvrdí, že nezaměstnanost roste, protože se žením méně mužů, a tím se snižuje jejich snaha pracovat. Ve skutečnosti byli dlouhodobou nezaměstnaností nejvíce zasaženi právě ženatí muži. Mezi neženatými muži v produktivním věku bylo 12.6% nezaměstnaných v r. 1969, 12.6% v r. 1979 a 13.7% v r. 1989 mezi ženatými pak 3.5% v r. 1969, 6.2% v r. 1979 a 7.7% v r. 1989.³⁸ Je možné, že spíše větší zaměstnanost žen dává ženatým mužům větší možnost se rozhodnout pro nejvýhodnější zaměstnání. Poslední průzkumy navíc ukazují, že nejvíce neženatých je právě mezi bohatými a vlivnými muži a mezi muži, kteří pracují celý den - z těchto vrstev bezdomovci rozhodně nepocházejí.

Je zřejmé, že kvůli změnám v ekonomice se mohlo ocitnout na ulici více lidí, ale zároveň je zajímavé, že krátkodobá nezaměstnanost mezi mladými nevyučenými dělníky takřka nerostla. Může to být zapříčiněno i nárůstem možností jednodenního zaměstnání. Bohužel o tom neexistují žádné statistiky, jen zprávy z mnoha míst, že tento druh zaměstnání využívají legální a

* Baby boom & baby boomers. Mezi lety 1946 - 1964 byl v USA velký nárůst porodnosti. Děti z tohoto období pak vyrůstaly v odlišných podmínkách než generace jejich rodičů, protože i USA procházely v té době mnoha změnami. Měnily se postoje ke společnosti, ke kultuře, k náboženství. Problematikou baby boomers se zabývá mnoho sociologické, religionistické a pastorační literatury.

† Jedno z hesel Hippies - každý komu je přes třicet je ztracen.

ilegální imigranti. Tento druh práce je také vhodný pro lidi s mentálními problémy, protože mají-li problémy, mohou zůstat doma a mohou si alespoň občas v týdnu něco vydělat. Na druhé straně to nabourává možnost stabilního zaměstnání a tak vyřazuje z pracovního procesu lidi, kteří hledají stálejší zaměstnání.

Tabulka E: Procenta členů domácnosti mezi 21 a 64 lety, kteří neměli placenou práci, jejich příjem byl pod \$2500 ročně, nebo nežili s partnerem, 1969, 1979 a 1989.

Charakteristika	% Muži			% Ženy		
	1969	1979	1989	1969	1979	1989
Nevyděleční	5.3	8.1	9.9	41.2	32.8	26.9
Nevdaní	20.3	29.9	36.9	23.9	31.7	36.8
Osobní příjem (OP) pod \$2500	4.1	4.3	5.8	47.3	30.9	22.1
OP pod \$2500 a nevýděleční	1.7	2.2	3.4	36.3	23.1	16.8
OP pod \$2500 a nevdaní	2.6	2.7	3.8	4.0	3.4	4.1
OP pod \$2500 nevdaní a bez výdělku	1.2	1.5	2.4	2.6	2.3	2.8
OP pod \$2500, nevdaní a žijící s vlastními dětmi	– ^b	– ^b	0.1	0.6	0.8	1.2
OP pod \$2500, žijící s vlastními dětmi bez dalších dospělých	– ^b	– ^b	0.1	0.3	0.4	0.8

Pramen: Bureau of the Census, March current Population Survey. Příjmy konvertovány do dolarů 1989 s použitím 1982-83 fixed-weight price index.

^a Žádné placené zaměstnání během kalendářního roku.

^b méně než 0.5.

2.3.6 Zaměstnání a sňatky žen

V předchozím oddíle jsme se zmínili o teorii, která vidí přímou spojitost mezi manželstvím mužů a pracovním ethosem. Podobná teorie existuje i o sňatcích žen. Někteří totiž vidí problém žen bez domova právě v tom, že nejsou vdané, a tak nejsou schopné se o sebe postarat. Tabulka E ukazuje, že procento žen bez zaměstnání kleslo z 41% v r. 1969 na 27% v r. 1989 a rovněž klesl i podíl žen s velmi nízkými příjmy. Není těžké odvodit, že s rozšiřováním hmotné nezávislosti žen, klesal počet sňatků. Ženy se později vdávají a vědomí jejich ekonomické soběstačnosti jim umožnilo snáze vystupovat z nepodařených manželství a zrušit tak několik set let trvající „rozvodovou hegemonii“ mužů. Rovněž počet nových sňatků se snížil. Na rozdíl od mužů, kde roste počet svobodných mužů především v majetnějších vrstvách, počet svobodných žen roste značně i mezi ženami s velmi nízkými příjmy. V roce 1969 bylo 91% žen s velmi nízkými příjmy vdané. V r. 1979 to už bylo 89% a v r. 1989 už jen 82%.

Důležitou změnou je zvýšený podíl svobodných žen s velmi nízkými příjmy, které mají děti. V r. 1969 jen 16% svobodných žen v produktivním věku s velmi nízkými příjmy mělo dítě; v r 1979 to bylo 23%; v r 1989 31%*. Rovněž se zvýšil počet opuštěných matek, které žily samy, bez

* Údaje vyplývají z tabulky 4

přítele a mimo rodinu - v letech 1969-1979 se jejich počet pohyboval kolem 50%, ale v r. 1989 stoupl na 64%. Samozřejmě tyto ženy by nepřežily s ročními příjmy pod \$2500, mnohé pobírají food stamps a nejdůležitější zdravotní zajišťuje Medicaid.

Zatímco nárůst svobodných mezi vzdělanými ženami s vysokými příjmy dokážeme lehce odvodit, těžší je vysvětlení nárůstu svobodných (a samotných - tedy bez dalšího dospělého v domácnosti) mezi ženami s nízkým vzděláním a velmi nízkými příjmy. Přikláněl bych se ke dvěma důvodům. Prvním může být větší společenská únosnost nemanželských svazků, která se objevuje v USA až v desetiletích po druhé světové válce. S tím souvisí i druhý důvod, totiž nižší schopnost mužů s nízkým vzděláním uživit rodinu. Oba partneři pak spolu žijí raději v nemanželském svazku, ze kterého však v případě dětí vycházejí hůře ženy, kterým zůstává péče o dítě. Existuje názor, že tu svou roli sehrál i feminismus, ale to je velmi nepravděpodobné. Feministické názory se na highschool téměř neprobírají a tématem se stávají až na college a

Tabulka F: Počet osob a rodin, které jsou ohroženy bezdomovectvím nebo jsou bezdomovci.

Skupina	Počty v tisících				Růst v %	
	1969	1979	1984	1989	1979-84	1984-89
OSOBY MEZI 21-64 LETY						
Bezdomovci	-	121	201	312	66	55
Členové domácností s příjmy pod \$2500 a nevdaní						
Muži	1250	1570	3050	2640	94	-13
Ženy	2110	2080	2950	2930	42	-1
Členové domácností s příjmy pod \$2500, nevdaní a bez zaměstnání						
Muži	570	860	1640	1600	91	-2
Ženy	1340	1430	1910	2010	34	5
RODINY S DĚTMI						
Bezdomovci	<1	<1	4	20	>300	400
Nevdané ženy mezi 21-64 lety						
příjem pod \$2500	330	480	850	900	77	6
Příjem pod \$2500 a žádný další dospělý v domácnosti ^a	152	235	361	579	54	60
Příjem pod \$5000 a žádný další dospělý v domácnosti ^a	359	604	1024	1439	70	41

Pramen: Členové domácností podle March Current Population Survey, zaokrouhлено na nejbližších 10000. Počty bezdomovců odhadnuty z tabulky 2 s předpokladem, že r.1979 byly stejné jako v r. 1980, že r. 1989 je střed mezi 1988 a 1990, že 3% bezdomovců tvoří podle dlouhodobých výzkumů lidé nad 65 let, a že rodiny bezdomovců jsou tvořeny 1.1 dospělým a 2.2 dětmi v dlouhodobých průzkumech.

^a. Domácnost nezahrnuje nikoho pod osmnáct pokud není rodič

universitách*. Takto vzdělané ženy pak samozřejmě patří do úplně jiné skupiny.

2.4 Bytová politika

2.4.1 Likvidace špatných čtvrtí

*V USA se pro pochybnou čtvrt' používá označení **Skid-Row**. Původně to snad byla ulice, kde se najímalo na sezónní práci, zejména dřevorubeckou. V těchto ulicích a čtvrtích byly obvykle zprostředkovatelný práce, noclehárny, laciné nevěstince a ještě lacinější výčepy. Později se tak nazývalo každé prostředí, kde se nacházeli životní ztroskotanci. Nejznámější je u nás zřejmě **Bowery in New York**.*

Na začátku osmdesátých let se ve sporu o bezdomovce objevil další závažný argument: Velkou roli v této problematice sehrávají změny na trhu byty. Jedním z největších problémů podle aktivistů bylo, že levné SRO hotely a domy byly nahrazeny nákupními středisky a drahými obytnými čtvrtěmi. Tím přišlo mnoho lidí nejen o střechu nad hlavou, ale zároveň o jakoukoli reálnou šanci, najít si nové bydlení.

Sčítání jednopokojových bytových jednotek je obtížné, a to především z důvodu různých kritérií v různých lokalitách. Kdybychom měli obecně určit byty nejrizikovějších skupin, jednalo by se zejména o byty typu: pokoj bez kuchyně, pokoj bez koupelny a velmi levné hotely a nájemní pokoje, které je možno pronajmout na týden či měsíc a často se předem vyžaduje záloha. Nejlepší data o stavu SRO udává American Housing Survey (AHS), který začal pracovat v r. 1973, ale i ta mají určitá omezení. Za prvé byly vzorky dost malé - 600 lidí v jednopokojových jednotkách ročně v letech 1973-83 a 300 v letech 1985-89. Zadruhé zde nejsou zahrnuti nájemníci, kteří v hotelech a domech s nájemními pokoji nebydleli, nebo neplánovali bydlet, alespoň 6 měsíců. Za třetí AHS změnila v r. 1985 systém počítání pokojů. Do r. 1983 nechala AHS na nájemnicích určit, kolik pokojů mají. Tak mohl nájemník s jedním pokojem a s kuchyní v přístavku říci, že má jeden pokoj, ale také, že má dva pokoje. Od r. 1985 klade AHS nájemníkům otázku, zda mají nějaké zvláštní druhy pokojů (specific kinds of rooms), jako je obývací pokoj, ložnice, jídelna, kuchyně atd. V důsledku této změny se čtvrtina amerických jednopokojových bytů změnila na dvoupokojové.

Dalším problémem je zvláštní druh nájemních pokojů, které jsou součástí bytů či rodinných domků, a které AHS nazývá *dwelling units* (DU). AHS ovšem počítá pokoj za DU pouze tehdy, je-li do něj přístup přímo z veřejných prostor. Pokud se nájemník může dostat do svého pokoje pouze přes cizí domácnost, je brán jako člen této domácnosti (o těchto nájemnicích se zmíním v 2.4.3.1).

Podíváme-li se na výsledky shrnuté v tabulce (viz Tabulka A) vidíme, že k největším poklesům v obsazenosti hotelů a domů s nájemními pokoji docházelo v sedmdesátých letech, zatímco poklesy v celkovém počtu jednopokojových bytových těchto jednotek v letech osmdesátých. Podíváme-li se pak na tabulku desetiletého sčítání, je patrné, že největší pokles nastal v letech šedesátých a další pokles pokračoval už celkem konstantně. Je tedy těžké argumentovat těmito ztrátami v kauze bezdomovců, protože se automaticky naskýtá otázka, **kde byli tak dlouho lidé,**

* Vzdělání na basic school a high school je zdarma a žáci během něj získávají základní vzdělání. College je jak přípravou na povolání tak přípravou ke studiu na univerzitě. Vzdělání na této instituci je srovnatelné s naším úplným či všeobecným středním vzděláním s maturitou. Nejvyšším dosažitelným titulem je *bachelor*. Studium na university je pak srovnatelné s naším studiem na vysokých školách jak technického tak humanitního směru. Vyšší vzdělání je velmi drahé a stipendia jsou poskytována jen vyjíměčně velmi nadaným studentům.

kteří opustili SRO v letech šedesátých, než se o deset až dvacet let později stali bezdomovci?
 Pokusme se odpovědět.

Tabulka G: Počet jednopokojových nájemních jednotek s rozdílnými charakteristikami, 1973-1989

(počty v tisících)	Stará definice pokojů			Nová definice		Čistá změna	
	1973	1979	1983	1985	1989	1973-83	1985-89
Charakteristika							
Celkem	1114	1134	1134	816	789	+20	-27
Obsazených jednotek	920	991	981	713	672	+61	-41
V hotelech či domech s nájemními pokoji	314	221	171	116	162	-143	+46
Bez koupelny	328	233	236	155	175	-92	+20
Bez kuchyně	442	306	298	256	238	-144	-18

Pramen: David Rhodes z American Housing Survey

a. Pokoje v domech s nájemními pokoji a v hotelích pro trvalý i přechodný pobyt, které byly obsazeny stejnou osobou alespoň 6. měsíců.

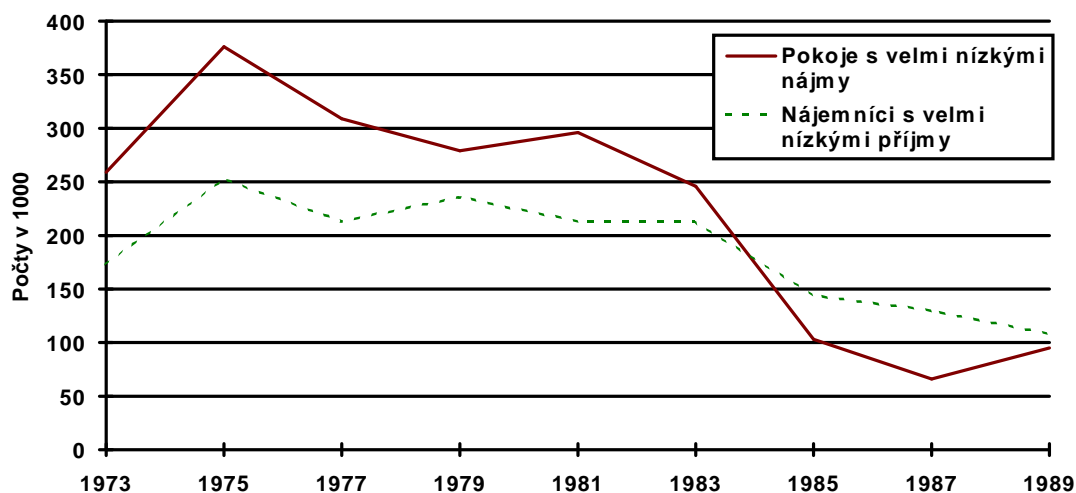
2.4.1.1 Změna cen

Většina starých SRO byla zbourána v šedesátých a na začátku sedmdesátých let. Tehdy rostly osobní příjmy i státní podpory a mnoho lidí si mohlo dovolit byty s vlastní koupelnou a kuchyní. Po r. 1974 však začaly klesat jak reálné mzdy, tak vládní podpory. Kvůli určitému zpoždění a trvajícím přebytkům SRO pokračovala jejich likvidace. Nedostatek levných bytů se projevil až kolem r. 1980, kdy začal nárůst velmi chudých svobodných dospělých* (samozřejmě New York byl jako vždy výjimkou). Bohužel neexistují použitelná data, která by mohla jasněji dokumentovat tento trend. Při desetiletém sčítání nikdy nebyla obyvatelům v hotelech či domech s nájemními pokoji položena otázka jak vysoké platí nájemné. Data po r. 1973, kdy je začal shromažďovat AHS, jsou zase málo prokazatelná, protože se týkají jen malého vzorku. Můžeme se však podívat, jak vypadají výsledky průzkumu cen nájmu při srovnání příjmů nejchudších nájemníků v grafu (viz Graf A). Příjem \$5000 je 80% ze stanovené hranice chudoby v r. 1989, jak ji určují federální směrnice.

Vidíme jasný pokles počtu levných nájemních pokojů od r. 1981 a pak také hluboký propad mezi lety 1983 - 1985. Tento propad je zčásti způsoben změnou kritérií AHS, ale počet pokojů stojících méně než \$150 klesl z 26% na 15%. Podle grafu byl i přes klesající trend velmi chudých nájemníků značný nedostatek pokojů, ale vzhledem k malému vzorku je těžké být si těmito výsledky příliš jist.

* Počet svobodných mužů v produktivním věku s příjmem pod \$2500: 1974-1979 žádné velké výkyvy; 1979 - 2.5 mil. , 1980 - 3.3 mil.; 1981 - 3.7 mil.; 1982 - 4.7 mil.; 1983 - 4.9 mil.; 1984 - 4.7 mil.; 1985 - 4.5mil.; 1986 - 4.4mil.; 1987 - 4.3mil.; 1988 - 4mil.; 1989 - 3.9mil. Počítáno s přihlédnutím k inflaci s použitím cenového spotřebitelského indexu z let 1982-83. Jencks str. 155.

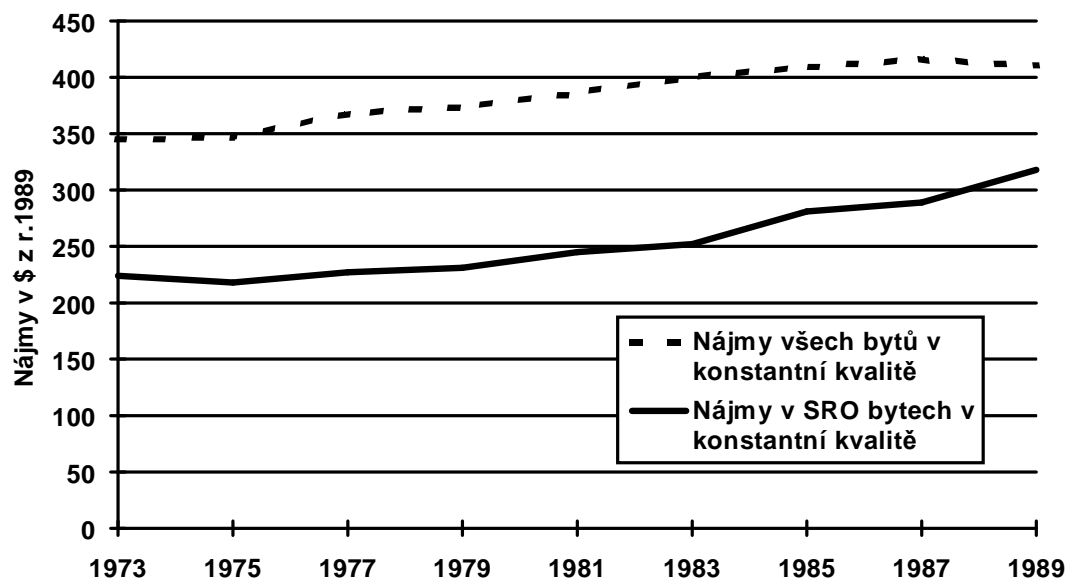
Graf A Změny v počtech velmi levných nájmu za pokoje a velmi nízkých příjmů nájemníků v jednopokojových bytových jednotkách.

Pramen: American Housing Survey. Velmi levné nájemné pokoje stojí méně než \$150 měsíčně (nájem a inkaso v dolarech roku 1989). Velmi nízké příjmy nájemníků jsou pod \$5000 ročně (v dolarech 1989). Mezi lety 1983 - 1985 došlo ke změnám v kriteriích AHS na počítání SRO.

Mnozí argumentují také tím, že ceny levných nájemních pokojů rostou rychleji než reálné příjmy a to bez zlepšení jejich kvality. V grafu (Graf B) vidíme, jak rostly nájem velmi levných bytů jejichž kvalita zůstala srovnatelná s hodnocením r. 1973. Pro srovnání připojuji i vývoj cen všech ostatních nájemních pokojů a bytů.

Graf B Střední měsíční nájem nedotovaných obytných jednotek v konstantní kvalitě v dolarech 1989, 1973-1989

Pramen: American Housing Survey.

Z těchto údajů můžeme odvodit, že nedostatek SRO vznikl na začátku osmdesátých let a tato změna mohla být důvodem nárůstu bezdomovectví po r. 1981.

Problém se zvyšováním cen má však i svůj lidský faktor. Viděli jsme, že za velmi levné bydlení jsou v USA považovány SRO, které stojí méně než \$150. Většina aktivistů tvrdí, že by nikdo neměl platit větší nájem než je 30% jeho příjmů - tento požadavek se opírá i o fakt, že federální vláda dotuje nájem od 30% nájemnickových příjmů. Při tomto standardu potřebují lidé příjem kolem \$500 měsíčně, a takový příjem má méně než 5% bezdomovců.

2.4.1.2 Je možné levné bydlení?

Počet levných nájemních jednotek, které byly zlikvidovány po r. 1980 je malý. Musíme se ale ptát, proč tedy docházelo k takovému poklesu počtu těchto bytů během celého období růstu bezdomovectví? Proč se v době nárůstu bezdomovectví v letech 1980-90 nezvýšila také nabídka levného bydlení?

Podíváme-li se na tabulku z Chicaga (viz Tabulka C), vidíme, že v r. 1958 žilo v cubicle hotels 5x více lidí než v shelters, ale v r. 1986 se už situace obrátila a v shelters bydlelo 3x více lidí než v hotelech. Proč laciné hotely ztratily tolik klientů, zatímco shelters jich tak mnoho „získaly“?

Odpovědí může být cena. Náklady na noc se v chicagských cage hotels pohybovaly od 50 do 90 centů. Započítáme-li do toho obvyklé měsíční slevy, dalo se tehdy v takovém hotelu bydlet za \$12-\$20. Min. mzda byla \$1/hod. a tak se dalo bydlet za dvanáct až dvacet hodin práce měsíčně. V r. 1992 byl v chicagském telefoním seznamu pouze jeden cage hotel a ten stál \$7.5 za noc nebo \$162 za měsíc. Minimální mzda stoupla na \$4.25, a tak na měsíc v tomto hotelu bylo potřeba 40 hodin práce za min. mzdu. Jestliže budeme předpokládat, že cena tohoto hotelu byla v roce 1958 na horní hranici - 90centů, pak se tato cena od 1958 do 1992 zvýšila osmkrát. Cena alkoholu v tomtéž období stoupla třikrát. Zatímco karton piva stál v r. 1958 více než cage hotels, v r. 1992 stál méně než polovinu. Tak se zapomnění stalo nepoměrně levnější než soukromí. To, co jsme si ilustrovali na alkoholu a cage hotels, je stejně lehce možné na cubicle hotels a cracku*.

Jsou tedy dvě vysvětlení poklesu levných hotelů: vyšší cena a vyšší zisk. Porovnáme-li chicagské výsledky nárůstu cen cage hotels s výsledky desetiletého sčítání 1960-1989 zjistíme, že nárůsty nájmu mimo hotely a domy s nájemními pokoji jsou stejné - tedy stouply osmkrát. Kvalita nájemních bytů nepochybně stoupla; i laciné hotely a domy s nájemními byty mají dnes častěji vlastní koupelnu, ale kvalitativní nárůst tak velký nebyl. Klesla udržovanost budov, častěji se zde objevují drogy, množí se případy násilí a nájemníci jsou destruktivnější.

Stále jsme si ale neodpověděli na otázku, **proč vůbec poklesl počet SRO?** Odpověď bych shrnul do tří slov: ideologie, hrabivost, politika. Je to historie, která se stále opakuje. Několik lidí, vedených různými zájmy, vyzývá ke zvelebení určité čtvrti. Po politických krocích radnice rozhodne, které projekty bude preferovat, na které poskytne garance. V takové čtvrti pak pomaleji či rychleji nahrazují levné byty kanceláře a chudé nájemníky bohatší majitelé domů. Přesně tak se to odehrálo v Chicagu na West Madison Street a v Atlantě v okolí bývalého Central Parku a na západní Ponce de Leon.

Podle toho, jak funguje trh v učebnicích (textbook market), by tyto hotely měly vzniknout někde jinde. Jenže nevznikly. V chudých čtvrtích byly budovy, které mohl nepříliš bohatý investor předělat na noclehárny, a konkurence držela ceny na únosné míře. Proč nevznikla náhrada za stržené hotely a domy s nájemními byty, proč se prostě nepřestěhovaly dále od centra, kde bylo dost volných budov? To nám dokumentuje znovu chicagský příklad. Radnice v Chicagu, podobně jako v jiných velkých městech, vydala velmi restriktivní opatření proti vzniku nových laciných hotelů. Tato pravidla byla vydána v domněnku, že se podaří vytlačit viditelnou chudobu z měst, že se zvýší bezpečnost, a že pak do města přijde více investorů³⁹. Do center amerických

* Uvedené hodnoty jsou v dolarech r. 1989

měst se skutečně nastěhoval velký bussines, ale chudoba a kriminalita nezmizely. Dnes můžete vidět paradoxní situaci. Kromě bezdomovců, spících ve vchodech bank a státních institucí, jsou v centru k vidění jen návštěvníci divadel a restaurací.

Nebyli si snad vědomi radní, že snižováním konkurence vzrostou ceny a chudší nájemníci se ocitnou na ulici? Je těžké vědět, jaké byly úmysly těch či oněch radních, těch či oněch investorů a lobbistů. Snad si mysleli, že chudí prostě odejdou jinam. Ale nebylo kam. Skupiny nejvíce ohrožené bezdomovectvím jsou málo zajímavé pro radní a poslance, kteří do svých volebních kampaní investují miliony. K volbám chodí zřídka, a tak se volební kampaň a program musí orientovat spíše na jejich bohatší spoluobčany - zejména ze středních vrstev, kteří volí pravidelně. A tito lidé chtějí žít v klidném a bezpečném sousedství, což jim program likvidace chudinských čtvrtí sliboval. Tito občané samozřejmě podporovali restriktivní pravidla. Nakonec se místo klidných čtvrtí dočkali jen bezdomovců, kteří zaplavili centra měst.

Ale ani liberálové nebyli odpůrci likvidace chudinských čtvrtí. Snad to bylo spojeno s jejich představou o možnosti lepšího bydlení pro chudé. Snad se domnívali, že nové možnosti zaměstnání jim to umožní a že nájemci vytvoří dost podmínek i pro tyto lidi.

Nicméně likvidace skid-row se podařila a dnes je skutečně těžké, aby někdo postavil někde noclehárnu pro chudé. Liberálové by ho napadali, že chce v dnešní době nabízet tak mizerné bydlení a ještě za to brát peníze, zatímco město a pořádaní sousedé by na něj útočili, že k nim chce přivést chudinu.

2.4.2 Změny na trhu byty

Pokud přejdeme od problému svobodných k problému rodin s dětmi, pak se musíme také zabývat většími nájemními jednotkami. Tím se dostáváme k všeobecnějším otázkám politiky bydlení pro lidi s nízkými příjmy. Samozřejmě tu hned narazíme na spor liberálů a konzervativců. Liberálové jsou pro rozšíření vládních dotací do bydlení pro chudé, zatímco konzervativci tvrdí, že to je to nejhorší, co by se dalo udělat.

Základní otázkou je, zda mohou podnikatelé stavět a provozovat byty, které by si mohly dovolit rodiny s nízkými příjmy. Odpověď závisí na tom, jaké byty jsou odpovídající a jaký nájem si mohou rodiny dovolit. V padesátých a šedesátých letech, když byly ceny ještě poměrně stabilní, liberálové založili své volání po státních subvencích na lidsky nevyhovujících podmínkách bytů pro chudé. Vláda tedy začala s vyklížením slumů a podporovala novou výstavbu. Když se v sedmdesátých a osmdesátých letech kvalita zvedla, začali liberálové volat po dotacích na nájem, který se stal pro mnoho chudých rodin neúnosný.

Ideologové konzervativní ekonomie tvrdí, že nedostatek bytů je dobíhající důsledkem poklesu poptávky po levných bytech. Naproti tomu P. Rossi, M. Burt a Ch. Jencks⁴⁰ zastávají názor, že nedostatek levných nájmů je způsoben nárůstem cen levných nájemních jednotek. Tyto ceny rostly rychleji než příjmy nájemníků v těchto bytech.

V důsledku změny kupní síly Američanů a se vzrůstajícími požadavky na životní úroveň vzrostla i poptávka po bytech. Začaly růst ceny nájmů, které museli platit chudí i bohatší Američané, a tak rostlo i zatížení nájemem. Z tabulky (viz Tabulka H) vidíme, že rostlo zatížení nájemem všech nájemníků, ale nájemníků s velmi nízkými příjmy v nedotovaných bytech nepoměrně více. Rovněž nic nenasvědčuje tomu, že by vznikl nějaký nedostatek na trhu byty, který by se vyznačoval dlouhými seznamy čekatelů a velmi nízkou neobsazeností levných nájemních bytů. Nic takového ve výzkumech federálního AHS nenajdeme. Tato rostoucí neobsazenost spolu s rostoucím počtem bezdomovců (srovnej Tabulka B) dokazuje, že doměnka entuziastických zastánců tržního hospodářství o snížení počtu levných nájmů je pouhý mýtus.

2.4.2.1 Zlepšování kvality a růst cen

Co je příčinou neobsazenosti levných nájmu od dob, kdy nájmy rostly rychleji než příjmy. Nabízí se vysvětlení, že nájemníci nechtěli bydlet v nájmech, které vlastníci nabízeli pod \$250 měsíčně. Nespokojeni s tím, co mohli najít za tuto cenu, mnozí se rozhodli pro lepší bydlení za vyšší cenu. Tato změna priorit mohla mít dva následky: rostoucí očekávání reálné kvality bydlení a rostoucí averze k horším čtvrtím.

Levné nájmy před r. 1973 často postrádaly moderní vybavení jako jsou centrální vytápění a teplá voda. Mnoho nájemníků, kteří se narodili před druhou světovou válkou, považovalo tyto věci za luxus a dokázalo se bez nich obejít. Výzkumy AHS potvrzují, že počet lidí, kteří chtěli mít v bytě teplou vodu, centrální vytápění, kuchyň, koupelnu a klimatizaci byl podstatně větší v r. 1989 než v r. 1973. Nájemníci také vyžadovali více pokojů, přestože rodiny byly menší. Výzkumy potvrzují logický předpoklad, že tato zlepšení byla u chudších nájemníků větší. Chudé čtvrti byly opouštěny, a budovy, ve kterých zůstali bydlet lidé, nebo kam se přestěhovali z horšího bydlení, byly stále o něco lepší, než ty zaniklé. Tak se dá předpokládat, že úroveň bydlení se zvýšila.

Musíme se zamyslet nad tím, jaký je vztah mezi zvýšeným nájemným a kvalitou nájemních jednotek. Můžeme se podívat na cenový index, která poskytuje Bureau of Labor Statistics (BLS).

Tabulka H. Měsíční příjem nájemníků, nájem, neobsazenost bytů, 1973, 1979, 1989.

Příjem, nájem,	1973	1979	1989	Změna v % 1973-89
VŠICHNI NÁJEMNÍCI				
Střední měsíční rodinný příjem	\$1512	\$1395	\$1500	-1
Střední měsíční nájem	\$325	\$352	\$407	25
Zatížení nájmem ^a	21.5%	25.2%	27.1%	26
NÁJEMNÍCI S ROČNÍM PŘÍJMEM POD \$10 000^b				
Střední měsíční rodinný příjem	\$506	\$502	\$495	-2
Střední měsíční nájem	\$219	\$251	\$256	17
Zatížení nájmem ^a	43.4%	50%	51.6%	19
Procent v dotovaných jednotkách ^c	14.4%	21.2%	31.8%	121
NÁJEMNÍCI S ROČNÍM PŘÍJMEM POD \$10 000 V NEDOTOVANÝCH JEDNOTKÁCH				
Střední měsíční rodinný příjem	\$255	\$296	\$340	33
Zatížení nájmem ^a	49.5%	58.5%	68.1%	38
PROCENTO PRÁZDNÝCH NEDOTOVANÝCH NÁJEMNÍCH JEDNOTEK				
Nájem \$250 za měsíc nebo méně ^d	7.7%	7.4%	9%	17
Nájem pod \$250 za měsíc ^d	8.3%	6.1%	8.7%	5
CENOVÝ INDEX^e	100	154	258	158

Pramen: American Housing Survey. Zahrnuje nájemníky, kteří neplatí v hotovosti. Nájmy zahrnují příslušenství. Rodinný příjem je kombinací příjmu hlavy domácnosti (kdo je podepsán pod platbou) a dalších členů domácnosti, kteří mají k hlavě domácnosti vztah pokrevní, manželský, či vzniklý adopcí.

a. Procenta průměrného nájmu z průměrného příjmu.

b. Rodinný příjem; nezahrnuje nájemníky, kteří hlásili nulový příjem.

c. Zahrnuje nájemníky ve veřejných bytech i příjemce federální podpory

d. Smluvní nájmy

e. Podle pevného srovnávacího indexu osobních spotřebitelských výdajů v r. 1982-83

Tento index zkoumá růst ročního nájmu na velkém počtu jednotek, které neproděly zásadnější renovaci. Podle výsledků nájmy ve velmi levných nájemních jednotkách vzrostly během let 1973-1989 o 153%. Průměrný příjem nájemníků v téže době vzrostl o 156%. Dalo by se tedy říci, že výše nejlevnějších nájmu rostla pomaleji než příjmy. Musíme si však uvědomit úskalí statistiky BLS. Pokud se do bytových jednotek delší čas neinvestuje, jejich stav se zhoršuje a zhoršuje se i stav celých čtvrtí. Proto se lidé stěhovali do lepších bytů, jejichž cena rostla rychleji, než jak to ukazuje index BLS⁴¹.

Nezbývá než se znovu obrátit na údaje AHS. Podle jejich výsledků nájmy v nedotovaných jednotkách vzrostly o 11% a kvalitativní zlepšení vysvětluje jen polovinu tohoto nárůstu cen. Mezi nájemníky s velmi nízkými příjmy v nedotovaných jednotkách vzrostl reálný nájem mnohem více, ale i zlepšení těchto bytových jednotek bylo výraznější.

Existuje také teorie, že se mnoho lidí stěhuje také v obavě před zločinností. V této otázce nám může pomoci práce Census Bureau's National Crime Victimization Survey (NCVS), které začalo svou činnost v 1973 a ptalo se milionů Američanů, zda byli obětí trestného činu. Počty rostly stabilně od r. 1973 do r. 1981^{*}. Poté se snížil počet obětí vražd, a o něco méně se snížil i počet loupežných přepadení a vykrádání. Na konci osmdesátých let také začalo růst množství obětí mezi 12 a 24 lety⁴². To by snad mohlo mít vliv na rodiče, kteří se chtěli přestěhovat do většího bezpečí. Otázka je však složitější a těžko použít statistiky, které dostatečně nereflktují majetkové poměry obětí. Musíme také počítat s tím, že stěhování ze čtvrtí ohrožených kriminalitou začalo dříve, než se ukázal její plný efekt. Stěhování movitějších rodin samozřejmě bezpečnostní situaci nezlepšilo a kriminalita narůstala. Změny ekonomických poměrů a možnost přestěhovat se do lepšího pak mohly být také důvody, proč se nárůst kriminality zpomalil.

2.4.2.2 Zatížení nájmem a bezdomovectví

Teoreticky se každá rodina až do středních vrstev může stát bezdomovci, když se dostane do velkých potíží. Prakticky se tento problém týká nejvíce opuštěných matek. Je všeobecně známo, že náklady na více lidí se dají lépe omezit než na menší počet osob. Opuštěné matky tuto možnost nemají. Jak jsme viděli, počet opuštěných matek s čistým příjmem pod \$5000 a \$2500 rostl dramaticky v osmdesátých letech (viz Tabulka F). Svou situaci se matky snažily řešit různými způsoby. Žily společně s příbuznými či přítelem, nebo hledaly řešení v neformální ekonomice, jak v USA trochu eufemisticky nazývají například prostituci.

V tabulce (viz Tabulka I) máme přehledně shrnuté zatížení nájmem u opuštěných matek v rozmezí let 1974-1989. Pokud uznáme, že zatížení nájmem vysvětluje vývoj v bezdomovectví rodin, pak z těchto údajů můžeme odvodit tři predikáty:

- Bezdomovectví rodin mělo růst v sedmdesátých letech - to se nestalo.
- Bezdomovectví rodin mělo růst dále v první polovině osmdesátých let - to se sice stalo, ale nárůst nebyl velký.
- Bezdomovectví rodin mělo začít klesat po r. 1985 - stal se pravý opak.

Ke zpochybnění vztahu mezi růstem bezdomovectví a růstem zatížení nájmem přispívá i pokles zatížení u svobodných matek, který klesl z 48% v r. 1981 na 46% v r. 1989, zatímco počet

^{*} Zde je potřeba si uvědomit, že tato doba je dobou zlepšování komunikačních a informačních prostředků. Zvýšení počtu telefonů umožnilo lidem hlásit více případů a computerizace dispečinků i kancelářů umožňuje lepší statistiky. To ale snižuje čísla jen částečně.

Tabulka I. Měsíční příjem a nájem opuštěných matek, které nežily s dalším dospělým, 1974-89

Příjem a nájem	1974	1975	1977	1979	1981	1983	1985	1987	1989
Průměrný příjem	\$883	\$821	\$806	\$770	\$707	\$673	\$616	\$729	\$744
Průměrný nájem	\$309	\$322	\$335	\$335	\$337	\$354	\$371	\$379	\$342
Zatížení nájmem	37%	39%	42%	44%	48%	56%	60%	52%	46%

Procento opuštěných matek, jejichž zatížení nájmem bylo vyšší než vybrané úrovně

Zatížení nájmem	Všechny matky			Matky bez dotací			Matky bez dotací s příjmy pod \$5000 ^a		
	1974-79	1981-83	1985-89	1974-79	1981-83	1985-89	1974-79	1981-83	1985-89
Nad 60%	16,1	26,6	28,1	17,8	28,9	29,8	75,5	87,8	88,6
Nad 100%	7,3	13,7	15,2	8,2	14	15	49,9	61,8	61,1

Pramen: American Housing Survey. Vzorek zahrnuje jen nájemnice, které nemají ani manžela ani nežijí v domácnosti s jiným dospělým nad jednadvacet a mají dítě mladší osmnácti let.

a. Příjem v dolarech 1989

svobodných matek v téže době podle státních statistik vzrostl o 20 000*. Ve druhé části tabulky vidíme, jak rostl počet opuštěných matek, jejichž zatížení nájmem bylo vyšší než 60% a 100%. Jejich počet vzrostl od sedmdesátých let do osmdesátých, ale během osmdesátých let rostl jen pomalu. Naproti tomu bezdomovectví rostlo právě nejvíce v letech osmdesátých. Vysvětlení lze najít v určité časové prodlevě, během níž se utratí úspory, vyčerpá se ochota přátel a známých pomáhat a nakonec přijde rezignace. Pak se teprve člověk stane bezdomovcem. Je naivní se domnívat, že při prvních problémech s nájmem se lidé ocitnou na ulici. Srovnáme-li tabulky (Tabulka B a Tabulka C s Tabulka I) můžeme říci, že tato prodleva trvá asi pět let. Nejméně stejnou dobu trvá konsolidace. Během této doby však stoupá napětí a problém se stává zřetelnější.

2.4.3 Společný nájem

Jakkoli byly cubicle hotels tradiční levnou možností pro svobodné, většina chudých manželství žila v domě někoho jiného. Pokoj v domácnosti nepřibuzných byl v r. 1989 asi o 20% levnější než hotel nebo dům nájemní pokoj[†]. Lidé, kteří chtějí ušetřit výdaje na nájemné, si mohou společně najmout byt, který je přijde levněji. Hotel a nájemní pokoj stál v r. 1989 průměrně \$283 měsíčně, byt s jednou ložnicí (one-bedroom apartment) \$392 měsíčně, byt se dvěma ložnicemi \$476, byt se třemi ložnicemi stál \$494 měsíčně[‡]. Tak bylo možné v r. 1989 redukovat nájemné za tři SRO z \$849 na \$494 - tedy o 42%. Zároveň s tím získat i koupelnu a kuchyň, o kterou se

* To je však jen řeč čísel. Uveďme si pro ilustraci co by tato tato čísla znamenala pro opuštěné matky u nás. Podle novely zákona o sociálním zabezpečení platné od 1.1.1995 náleží matce s dítětem do šesti let 3910,-Kč. Kdyby měla zaplatit 48% na nájem, dala by 1876,-Kč, při snížení na 46% by to bylo 1798,-Kč. Rozdíl tvoří 78Kč. Takový pokles je roven jednomu kuřeti měsíčně a nemá žádný vliv na udržení bytu.

[†] Nájem v domě nepřibuzných podle AHS šetření nezahrnuje nájemníky, kteří neplatí v hotovosti

[‡] Podle AHS průzkumu nájemníku v multiunit apartment buildings - což jsou vlastně menší činžovní domy se dvěma a více byty.

dělili s menším počtem lidí než v laciných hotelech a domech s nájemními pokoji. K tomu také patří důvěryhodnější adresa, která je klíčem k lepšímu zaměstnání.

2.4.3.1 Kdo sdílí společný prostor?

Vhodná situace pro pronájem pokoje nastává, když potenciální nájemce a nájemník vycházejí ze společných společenských vrstev a mají podobné představy o vzájemném vycházení. Ve městech, kde je více vyšších škol, je běžné, že vlastníci domů, kterým odrostly děti, pronajímají jejich pokoje studentům. V komunitách přistěhovalců se můžeme setkat všude na světě s případy, kdy dřívější imigrant, který se trochu vzmohl, koupí dům či najme byt a poskytuje za jistý nájem bydlení svým krajanům. Problémy ale začínají tam, kde nájemník a nájemce mají zcela odlišné představy o bydlení - jiné představy o pořádku, o hlučnosti, o požívání návykových látek, o způsobu sexuálního života, o častosti přátelských návštěv. Ne každý si dovede představit, že mu bude chodit po bytě cizí člověk. Proti tomu zase stojí otázka finanční a někdy také otázka bezpečnosti (nájemník přispívá na zvýšení životní úrovně nájemce a pro slabší jedince je i jistým bezpečnostním prvkem proti vykradení či přepadení).

Vzdor cenám, 27% všech svobodných dospělých v produktivním věku žilo v r. 1990 samostatně. Jak jsme si ukázali, náklady na bydlení svobodných jsou mnohem větší než náklady na bydlení rodin či skupin nájemníků. V r. 1989 třetina bezdomovců užívajících služby shelters bydlela sama, než se ocitli na ulici. Většina z nich byla svobodných a bez rodičů, s ročními příjmy pod \$5000. Mezi lidmi bydlícími v konvenční výstavbě s příjmy pod \$5000 je jen 15% svobodných, kteří žijí sami, s příjmy pod \$2500 jen 10%⁴³.

Nyní je otázkou, proč dochází k takové převaze bývalých samostatných nájemníků mezi bezdomovci. Je možné, že tito lidé jsou díky svým velkým výdajům na „přepych soukromí“ více citliví na ekonomické výkyvy a snadněji se mohou ocitnout na ulici. Pravděpodobnější ale je, že statistická převaha svobodných lidí bez příbuzných žijících samostatně je způsobena delší dobou, po kterou zůstávají bezdomovci. Zatímco lidé s příbuznými mají určitou záchytnou síť v podobě rodiny a společenství nájemníků si je ochotno také do určité míry pomáhat, samostatní nájemníci se musí spolehnout jen sami na sebe a na to, že vydělají a našetří dost peněz na to, aby zaplatili nájemné, které se při pronajmutí musí zaplatit na několik měsíců předem. To je však nemožné, dokud si nenajdou stálou práci, což je bez adresy velmi těžké.

2.4.3.2 Oslabení rodinných pout

Pouta, kterými jsou svázány rodiny a širší rodiny, tvoří důležitou hráz proti bezdomovectví. Nezanedbatelnou úlohu hrají také přátelské svazky.

V r. 1989 1,2 mil. manželů mělo příjem pod \$2500. Ať už byly důvody nezaměstnanosti jakékoli, je jisté, že mnoho z nich uchránil od bezdomovectví příjem jejich ženy. Podobně mnoho žen bylo uchráněno před bezdomovectvím díky svým manželům. V témže roce mělo 5.6 mil. svobodných dospělých v produktivním věku příjem pod \$2500 a 42% z nich žilo u rodičů, zatímco z lidí s příjmy kolem \$30000 žilo u rodičů jen 9%. Mezi svobodnými, kteří nežijí s příbuznými, se zvětšuje počet těch, kteří žijí nevdaní se svým sexuálním partnerem. V r. 1990 11% svobodných v produktivním věku hlásilo, že v jejich domácnosti je další dospělý opačného pohlaví. Toto číslo bylo v r. 1970 3% a v r. 1980 8% což dokazuje, že počty nemanželských svazků stoupají. Rostou také počty homosexuálních párů, ale jejich počty nejsou známe - což zřejmě souvisí s americkým moralismem*.

* Jeden z mýtů, který u nás o USA přežívá, se týká tamního sexuálního života. USA jsou zemí, kde mají silný hlas bigotní moralisté, kteří mají silné lobby hlavně v hnutí Religious Right, což je nejkonzervativnější frakce GOP. Postavení homosexuálů v USA se ani zdaleka nedá srovnat s postavením homosexuálů v západní Evropě a podle mne je horší než v ČR.

Z výše uvedeného vyplývá, že riziko bezdomovectví se snižuje současně s rostoucí schopností člověka žít ve skupině.

Počet svobodných dospělých v produktivním věku vzrostl z 20 mil. v r. 1970 na 52mil. v r. 1990. Z 8mil. v 1970 na 20mil. v r. 1990 vzrostly také počty lidí, kteří nebydleli s žádným jiným dospělým.

Narušení rodinných pout je populárním konzervativním vysvětlením bezdomovectví. Pro to ale neexistují žádné podklady. Počet svobodných v produktivním věku s velmi nízkým příjmem (pod \$2500) vzrostl ze 3.6mil. v r. 1980 na 5.6mil. v r. 1990. Podíl těchto lidí, kteří žijí se svými příbuznými, klesl z 58% na 55%. Když si dále uvědomíme, že počet pacientů ve státních nemocnicích pro mentálně nemocné poklesl od r. 1955 do 1975 o tři čtvrtiny (viz Tabulka D), pak můžeme odpovědně prohlásit, že američtí rodiče a prarodiče se dnes starají o své příbuzné více než kdykoli v historii USA.

Je nepochybné, že rodiny se zmenšily. Děti narozené v rodinách do r. 1950 měly většinou dva rodiče a dva až tři sourozence, ke kterým mohly přijít, kdyby se jim něco stalo. Od té doby pomalu narůstá počet neúplných rodin, a ubývá rodičů, strýčků, tet, sestřenic a bratranců, kteří by byli v případě nouze ochotni se postarat o své příbuzné. Pokud tento trend bude pokračovat, pak se oslabí i schopnost rodin absorbovat krizové situace svých členů.

2.4.4 Kam trh nemůže

Na základě těchto údajů by se zdálo, že lze jen těžko obvinít z bezdomovectví změny na trhu s byty (viz 2.4.2.2). Většina výzkumů dokládá, že levných bytů nikdy nebyl nedostatek. To ale v souvislosti s dalšími výzkumy ukazuje na jinou skutečnost, že z trhu zmizely byty, které by byly dosažitelné pro lidi s velmi nízkými příjmy. Zkušenost USA a dalších zemí jednoznačně ukazuje, že situaci těchto lidí nemůže vyřešit trh. Při poklesu příjmů nejchudších (jak jsme o tom mluvili v 2.3.4), se už žádnému podnikateli nevyplatí provozovat tak levné byty. K tomu musíme připočítat výsledky dalších průzkumů, které nás informují o tom, jak problematická je riziková skupina lidí a jak těžké je pro běžného člověka pochopit tyto lidi. Jak můžeme odvodit z vládních čísel, jedna třetina bezdomovců má určité mentální problémy. Pomáhat takovým lidem vyžaduje nejen dobrou profesní přípravu, ale i zvláštní fyzické a psychické vybavení. Těžké je také postavení opuštěných matek, které lze srovnat s jejich postavením u nás na konci minulého století. Bezdomovectví je ve většině případů jen průvodním jevem jiných problémů a je otázkou, zda je bezdomovectví možno řešit bez řešení těchto problémů. Tady je na místě si uvědomit další záludnost výzkumů. V oddíle 2.4.1 jsme si už řekli, že při naprosté většině levných nájmu se musí dát předem záloha ve výši ca. tří měsíčních nájmu. Protože někteří nájemníci měli potíže s placením již ve svých původních bytech (tomu by odpovídalo zatížení nájmem viz Tabulka H a Tabulka I), těžko mohli tuto zálohu složit při přestěhování. Tak mohlo pomalu narůstat bezdomovectví už od šedesátých let. Další chybou je rozdělování přímých dotací; zvláště pak nechť zákonodárců podporovat opuštěné matky.

Konzervativci správně upozorňují, že laický entuziasmus situaci nezlepší, ale zlepšení nelze dosáhnout ani uvolněním trhu. Jen odborný přístup podporovaný společností může mít úspěch, ale k tomu se dostaneme později.

2.5 Americký individualismus

Pojem individualismus se objevil poprvé ve Francii po Francouzské revoluci, kdy slovo individualisme bylo užíváno socialisty, liberály a také reakcionáři, kteří tak popisovali to, co se jim jevilo jako zlo, jako antisociální sobeckost. V angličtině se poprvé slovo individualism

objevilo v popisu egalitářské sociální filozofie Spojených států. Slovo bylo v angličtině zřejmě poprvé použito v eseji, který napsal Ralph Waldo Emerson, v r. 1835. Francouz Alexis de Tocqueville použil toto slovo ve druhém díle své „Demokracie v Americe“ v hanlivém smyslu a označoval tak vlastně egoismus. Emerson a další Američané však tento pojem vykládali kladně, s optimistickou vírou v upřednostnění jednotlivce.

Slovo má tedy od prvních chvil, kdy se objevilo v anglickém jazyce, dva významy. Jeden byl vytvořen na ideální definici. Druhý význam se měnil s historickým vývojem.

Ideální definice. Nejprve byl individualismus definován jako doktrína, která tvrdí, že nejvyšší hodnotou je jedinec a společnost slouží k uspokojování jeho potřeb. K této ideální definici můžeme přiřadit různá intelektuální hnutí podle toho, jak se této ideální definici blíží: epikurejské myšlení, židovsko-křesťanskou tradici s jejím důrazem na hodnotu jednotlivce, evropskou asertivní renezanční sebedůvěru, protestantskou reformaci, liberalismus středních vrstev, jak jej představoval John Locke, a ekonomickou filozofii laissez-faire Adama Smitha. Individualismus v tomto smyslu je opakem kolektivismu.

Historický vývoj. Individualismus byl vyhlášen poprvé v USA, kde spočíval na víře v přírodní morální řád, který je pro umělé řády společnosti nezbytný a na shodě, že jedinci mají své vlastní požadavky morálky a spravedlnosti, které je osvobozují od postihů, mimo těch, které si uloží sami.

Individualismus se stal sociální filozofií, kterou určitá část společnosti rozvíjela na ideálu, který popíral důležitost společnosti. Požadavek rychlých změn a fyzické i společenské mobility vyžaduje, aby každá osoba byla nositelem vlastního smyslu a zdrojem vlastních příkazů. Ale sociální a ekonomické změny způsobily, že ideál individualismu se změnil.

Růst společenských organizací a vzájemná závislost lidí v celé společnosti posunula význam individualismu chápaného jako svoboda od postihů k individualismu chápanému jako seberealizace skrze společnost. Svoboda jednotlivce se stala svobodou dělat to, co je vhodné pro společnost. Moderní smysl individualismu tak není opakem kolektivismu. Skutečně, tak to můžeme najít i v marxistické ideologii, ve spisech amerických liberálů jako je Herbert Croly a v etických a sociálních myšlenkách Johna Deweye.

Ideál individualismu, původně anarchistický, se nakonec zvrátil ve svůj opak - seberealizaci skrze účast ve větší entitě. Smysl prvenství jednotlivce tak může být realizován v celku předpokladů moderního života.

John William Ward, Amherst College

Encyklopedia Americana 1992

Francouzi říkají: „Za vším hledej ženu.“ V USA by se bez nadsázky dalo říkat: „Za vším hledej individualismus.“ Přesto, nebo právě proto není lehké tento fenomén popsat - jak vyplývá i z citátu z Encyklopedie Americana. Individualismus je častým argumentem ve sporu o bezdomovce. Na jedné straně zastánci individualismu tvrdí, že je věcí každého jednotlivce, jaký život si zvolí a nikdo mu v tom nesmí bránit. Jestliže je někdo bezdomovec, je to jeho chyba a nemůže očekávat nic od druhých. Teorie odpovědnosti podle mne poněkud pokulhává v případě dětí, duševně nemocných a opuštěných matek. Na straně druhé zastánci individualismu tvrdí, že žádnému odpovědnému člověku nemůže být lhostejný trpící bližní. Pokud je někdo netečný k sociálním problémům, které jej obklopují, a zaštiťuje se individualismem, nejedná se o individualismus ale pouze o sobectví. Oba tábory zastánců individualismu se odvolávají na tradici, ústavu, Boží řád a americký způsob života.

Různé teorie individualismu nepochybně hrají důležitou roli ve způsobu řešení sociálních otázek. To, že každý musí být svoboděn ve svém rozhodování, je nezpochybnitelná zásada v obou táborech. Zatímco v Evropě se některé „socialistické způsoby“ už od poloviny minulého století používaly také jako pragmatická prevence před sociálními nepokoji (Bismarck neváhal použít státního socialismu, aby si naklonil dělníky a zajistil klid v zemi), v USA jsou stále brány příliš ideově, jako nějaký komunistický útok na americký způsob života.

Kde leží základy amerického individualismu? Počátky bychom mohli najít zřejmě už v povaze náboženské imigrace, která do Ameriky prchala, aby se nemusela vzdávat svých názorů. Přitom k tradici žádné z amerických odnoží velkých církví (katolíci, baptisté, presbyteriáni, episkopální) nepatří přílišná sociální aktivita. Z dob osídlování západu stále přežívá archetyp osamělého hrdiny, který sám překonává každodenní nástrahy. Amerika - země zaslíbená - nabízí každému pracovitému jedinci neomezené možnosti. Jaké postavení mají v této představě slabí, hloupí, týraní a bezbranní muži a ženy? Slouží jako kompars, který čeká na nějakého hrdinu, který přijde - a s ním přijde i zákon - a sejme z jejich beder tíhu starostí; pak odjede sám za dalším dobrodružstvím. Dalším faktorem je velmi malá hustota osídlení a odlišná urbanistická struktura obcí, která neumožňuje dost dobře komunikaci mezi lidmi na jiných než k tomu určených místech.

Postoje se však mění. Jak je patrné i z citátu, definice se modifikuje. Stále více se prosazuje představa individuální odpovědnosti za společnost a život kolem. Taková představa dává dobrý základ pro práci s ohroženými minoritami a s lidmi, kteří si z nejrůznějších důvodů nemohou pomoci sami.

3. Odpovědnost společnosti

Mnoho lidí žije v mylné představě, že bezdomovci jsou většinou „lidé jako ty nebo já,“ kteří jen měli málo štěstí. Někteří obhájci bezdomovců používají tuto frázi, aby vzbudily v lidech dojem, že bezdomovci nemají na svém udělu podíl, že jsou jen obětí mechanismů, které stojí mimo ně a proti nimž jsou bezbranní. Tento eufemismus, byť dobře myšlený, je dvojsečný. Na jedné straně sice pomáhá nepatrně bourat předsudky, na straně druhé však v lidech vzbuzuje falešný pocit, že se s tímto fenoménem nedá nic dělat. Bezdomovectví není určeno osudem, ale je, jak jsme si ukázali, výsledkem působení mnoha faktorů. Za něco mohou bezdomovci, jak je správně obviňují konzervativci, a za něco mohou konzervativní politici, jak je správně obviňují liberálové. Ale stejně jako víra v nepřítel štěstěny nepomůže při řešení bezdomovectví ani vzájemné obviňování.

3.1 Role justice

Justice má v USA velmi významnou úlohu. Je reálným třetím pilířem demokracie a soudcům přísluší vykládat zákony, které navrhli a schválili zákonodárci. Jejich výsadní postavení a svěřená odpovědnost jim brání, aby vytvářeli zákony nové, i když se občas zdá, že k tomu dochází. Na konci sedmdesátých let se objevila skupina právníků, kteří se snažili pomoci bezdomovcům na poli práva.

Prvním z nich byl Robert Hayes^{*}. Otřásla jím realita života bezdomovců, se kterou se setkal, a rozzlobily ho otřesné zážitky bezdomovců. Jako právník se pokusil o nápravu s využitím svých

^{*} Robert Heyes - Narodil se na Long Islandu, vystudoval college v Georgetownu a strávil rok jako reportér novin Katolické diecéze na Long Island. Vystudoval práva na New York University a stal se zaměstnancem jedné z nejprestižnějších newyorských právních firem Sullivan & Cromwell.

schopností a možností. Na začátku měl v ruce jen článek z ústavy státu New York z r. 1938: „the aid, care, and support of the needy are public concerns and shall be provided by the state ... as the legislature may from time determine.“ Naději na úspěch dávala slova předsedy sociální komise, který tento článek v r. 1938 představoval: „Here are the words which set forth a definite policy of government, a concrete social obligation which no court may ever misread. By this section, the committee hopes to achieve two purposes. First: to remove from the area of constitutional doubt the responsibility of the State to those who must look to society for the bare necessities of life...“ To byly základní kameny na nichž postavil obžalobu v případě Callahan v. Carey. Byl to jeden z prvních případů, kdy bezdomovec stál u soudu jako žalobce a nikoli jako obžalovaný. V r. 1979 Hayes kausu vyhrál a Nejvyšší soud státu uznal právo na shelter⁴⁴. Po tomto vítězství následovala řada podobných rozsudků v dalších státech Unie. Ve státě New York Coalition for the Homeless* stanula před soudem ještě ve více než třech desítkách případů, aby si vynutila právo podle Hayesova precedentu. Naproti tomu stát New York se v pěti kausách snažil o změnu tohoto výkladu⁴⁵.

Úspěšná byla také skupina, kterou kolem sebe shromáždil Gary Blasi, advokát z Los Angeles. V případě Eisenheim v. Board of Supervisors (1984) úspěšně zpochybnila nutnost identifikace bezdomovců při pobírání emergency housing benefits. Do dvou týdnů po tomto rozhodnutí se naplnila většina dlouhodobě prázdných laciných hotelů v Los Angeles⁴⁶.

Advokát Steve Banks úspěšně obhájil před Newyorským apelačním soudem, že soud měl právo určit minimální výši shelter grant - pro čtyřčlennou rodinu \$312⁴⁷.

V mnoha dalších případech soudy radikálně zasáhly do oblasti sociálního práva. Jak už jsme si řekli, bylo to poněkud nezvyklé, ale bylo to zřejmě způsobeno tím, že justice cítila vakuum, které panovalo v této problematice. Zajímavé je, že moc zákonodárná a moc výkoná se těmto zásahům příliš nebránily. Nepolitická justice za ně totiž řešila něco, co politikům mohlo působit problémy s voliči. Nejméně přejná je k řešení sociálních otázek federální ústava USA. Nejvyšší soud USA nikdy neuznal právo na shelter a v případě Lindsey v. Normet (1972) prohlásil: „The Constitution does not provide judicial remedies for every social and economic ill. We are unable to perceive in that document any constitutional guarantee of access to dwellings of a particular quality.“⁴⁸ Nikdy také nepřiznal právo na minimální podporu, což odmítl např. v usnesení Lavine v. Milne (1976). V jednom z pozdějších případů povrdil pravidlo na vyplácení dávek, které omezilo částku AFDC na maximálně \$250 pro rodinu, a to do čtyř dětí nezávisle na počtu členů rodiny. Důvodem bylo dát podnět matkám, aby šly do zaměstnání.

Po těchto případech není divu, že se úsilí právníků upřelo na státní legislativu, kde dosáhlo nemalých úspěchů. Časem se ukázalo, že i tato cesta má své limity. Jak rostla snaha Kongresu a vlády řešit tento problém, klesala snaha soudů do tohoto problému zasahovat. A objevil se nejzávažnější problém. Většina zákonů USA je zasvěcena analýze a ochraně práva na vlastnictví. Bezdomovectví je způsobeno nedostatkem vlastnictví. Řešením je většinou poskytnutí určitého majetku, který je ovšem v konkrétním vlastnictví. Řešit konflikt mezi vlastnictvím a lidmi bylo zásadní a jediné, co americké soudy dokázaly. Ale řešit postoje vlastníků k vlastnictví a solidaritě musel začít řešit někdo úplně jiný.

3.2 Odpověď zastupitelských orgánů

Zatímco aktivisté z různých skupin, především náboženských, se o problematiku bezdomovců zajímali už od poloviny minulého století, volení zástupci řešili tento problém jen zřídka a to

* Network newyorských skupin ochránců homeless

maximálně na obecních úrovních. Řešením byla většinou represe. Ale jak problém rostl, začali se jím zabývat i zastupitelé z vyšších celků - okresů, států, a nakonec i z federálních institucí.

3.2.1 Federální reakce

Vláda přijala první opatření až po prvním kongresovém slyšení House Banking Subcommittee on Housing and Community Development v prosinci 1982. Až dlouhý seznam argumentů od mnoha významných osobností donutil Reaganovu administrativu, aby změnila svůj názor, že bezdomovectví není národním problémem, a že v podstatě neexistuje⁴⁹. První krok vlády následoval v březnu 1983, kdy pasáž z Public Law 98-8 dala za úkol Federal Emergency Management Agency (FEMA) aby se starala o shelters program. Na to dostala od kongresu \$100 mil. a v následujících třech letech pak 70, 20 a 70 mil. dolarů. FEMA byla zřízena k likvidaci živelných katastrof - hurikánů, povodní a pod. Vládě zřejmě přišlo vhodné doplnit tyto převážně jarní a letní činnosti ještě o činnost podzemní a zimní⁵⁰.

Podobně byly pověřeny i další vládní úřady. V r. 1983 začalo ministerstvo obrany přestavovat některé své budovy na shelters. V následujících letech stála tato činnost kolem \$4 mil. Mnoho z těchto budov bylo naprosto nevhodných a navíc armáda nemohla shelters provozovat. Tak byla nakonec péče o tyto objekty i o bezdomovce v nich svěřena státním vládám, jejich administrativám a rozpočtům. Asi nikoho nepřekvapí, že tento krok přílišné nadšení nevzbudil⁵¹. Do r. 1990 bylo pro bezdomovce přestavěno 15 vojenských zařízení.⁵²

Byla tady sice organizace, která byla vybavena potřebnou technologií i odborníky - HUD, ale té se dostalo jen málo prostředků. Když kongres schválil \$60 mil. na podporu HUD, prezident použil veto, protože to se mu zdálo už příliš⁵³.

Všechny kroky nasvědčují tomu, že prezident Reagan se všemožně snažil zabránit koordinaci programů na řešení problému bezdomovectví na nejvyšší úrovni. Tato snaha byla úspěšná, i když stála mnoho peněz, a bezdomovcům a obhájčům nepomohl ani první zákon na řešení bezdomovectví - Stewart B. McKinney Act. Tento zákon jen potvrzoval vládní neschopnost řešit krizi zásadním způsobem. Sdružuje v sobě několik druhů fondů a sedm organizací, které mají rozhodovat o přidělování financí. Toto rozhodování je dost neprůhledné⁵⁴ a převážně zřejmě bylo orientováno na skupiny blízké prezidentově programu. To se příliš nezměnilo, ani když byl v prezidentském úřadě George Bush⁵⁵. Bill Clinton sice sliboval řešit tuto otázku v rámci programu celé zdravotní reformy, ale kvůli sporům s Kongresem o rozpočet se toho asi mnoho neuskutečnilo.

3.2.2 Role států

Jednotlivé státy mají značné pravomoce, které jsou garantovány ústavou. Státy často obviňují federální vládu z problémů domácí politiky. Podobné to bylo i v případě bezdomovectví a v r. 1989 se 89% guvernérů domnívalo, že federální vláda v tomto případě nepracuje dobře. Zároveň však 81% z nich pochybovalo o tom, že oni dělají v této kauze to právě⁵⁶. Nejvíce je státní správa činná tam, kde je nejsilnější koalice aktivistů. V takových státech pak zpravidla existuje dobrá komunikace mezi vládou a aktivisty. Taková spolupráce vede k vytváření poradních sborů, skupin pro řešení speciálních úkolů a koordinačních skupin. To vše vede k vytváření nové politiky. K tomu došlo na konci osmdesátých let ve větší či menší míře ve většině států Unie. Tam, kde se najde výraznější skupina zabývající se jedním problémem, může dojít na daném úseku k větším změnám. V Missouri je vytvořen velmi dobrý program pro mentálně postižené a v Connecticutu aktivisté prostřednictvím justice vymohli zřízení zvláštní podpory pro zřizovatele levného bydlení. Ve státech, kde je bezdomovectví v podvědomí spojeno jen s několika málo místy (hlavní město), což jsou převážně státy zemědělské jako Georgie, New Mexico,

Wisconsin, je těžko vytvořit dostatečnou koalici pro řešení podobných problémů. Státy, stejně jako vláda, nemají a nemohou mít ústřední roli v řešení podobných krizových situací. Jejich úkol spočívá v naslouchání potřeb zdola, vyhledávání vhodných aktivit, zajišťování financí a koordinaci práce.

3.2.3 Typy komunálních řešení

Všeobecně lze rozdělit komunální přístupy na tři základní typy.

V městech prvního typu neziskový a soukromý sektor uskutečňuje své programy s malou nebo žádnou podporou vedení obcí. Tak to vypadalo ve většině měst na začátku osmdesátých let, ale ukázalo se, že tento způsob nemůže pokrýt rostoucí potřeby a do začátku devadesátých let ho nahradila více intervenční politika.

Druhým řešením je kontrakt mezi neziskovými organizacemi aktivistů a obcí. To je dnes nejrozšířenější způsob řešení sociálních problémů v USA. Dobrovolné organizace přichází s určitými projekty a na ty pak získávají určitou finanční podporu obcí. Těžiště práce však leží na aktivistických skupinách.

Třetí typ řešení problému představují velká města jako jsou New York, Boston a Philadelphia. V těchto městech během osmdesátých let převzalo starost o problém bezdomovců na svá bedra převážně vedení města.

Není možné říci, že by veřejné projekty byly co do hodnoty nadřazeny privátním, opak je spíše pravdou. Nejvyšší cenu mají aktivity neziskových organizací, které jsou základem pro další celospolečenskou diskusi a tvoří zpětnou vazbu k aktivitám veřejného sektoru. Tyto organizace však musí mít oporu v legislativě a jejich činnost jim nesmí být znesnadňována. Veřejné instituce by měly vstupovat do procesu, až když aktivistům docházejí síly.

3.3 Ideologie v. rozum - příliš mnoho ideálů

*Industriální systém přenesený z Evropy se v této zemi změnil k nepoznání. Byl nahrazen novými ekonomickými strukturami, které se nadále vyvíjejí a stavějí kapitalismus i socialismus do role historicky překonaných systémů. Volné podnikání a soukromé vlastnictví dnes funguje ve zcela jiném sociálním kontextu a provázejí jej zcela jiné všeobecné nálady než v devatenáctém století.*⁵⁷

Jacques Maritain; Reflections on America

*On her first trip to Washington, my daughter was struck not by the monuments to democracy, but the homeless people - human monuments to our nation's failure to take care of its own.*⁵⁸

Salley McInerney; The Eyes of a Child

*„Demokratický kapitalismus“...termín, který označuje kombinaci demokracie, kapitalismu a pluralismu, dnes hřmí jako bitevní heslo od Polska až po Peru; v ulicích Leningradu stejně jako mezi disidenty v Pekingu. Ideály socialismu prodělaly v uplynulé dekádě výrazný úpadek, kdežto prestiž ideálů demokratického kapitalismu vzrostla.*⁵⁹

Michael Novak; Duch demokratického kapitalismu

*Conservatives argue that the United States „won“ the Cold War; it triumphed over communism in Eastern Europe and the Soviet Union. But the economy that won this victory cannot house its own people and condemns a significant percentage of the population to a life of poverty and struggle. If this is victory, it is a hollow victory indeed.*⁶⁰

Joel Blau; The Visible Poor

*Pojďte ke mě spisovatelé a básníci proroci pera - Taková šance se vám hned tak nenaskytne- tak dokořán mějte oči - a nepředbíhejte předčasně nemluvte - kolo dějin se totiž ještě točí - a nedá se vůbec říct - jestli ten kdo dnes prohrává - později vítěz není - protože časy ty se mění.*⁶¹

Bob Dylan; Times they Are a - Changin'

Je to zvláštní, jak mezi hlasy odborníků hlas básníka zní nejrozumněji. Zatímco kapitalismus hřměl ještě před šesti lety celým světem, dnes se do popředí v Evropě i v USA dostávají síly, které konzervativci nazývají levicové. Zatímco společnost v sedmdesátých letech procházela liberalizačním hnutím a měnily se rodinné poměry a vztah ke vzdělání, v polovině devadesátých let se trend postupně obrací. Musíme si položit otázku: jak k těmto změnám dochází? Nejjednodušší vysvětlení je, že jeden systém se ukázal jako chybný a ten lepší ho prostě vystřídal. To by bylo ideální, ale obávám se, že je to jinak.

Hlavním důvodem je spíše boj o moc. V tomto boji se politické strany prezentují programy, v nichž velikou roli hrají určité symboly, které umožňují lidem pochopit o co vlastně jde. Mezi taková nejjasnější hesla patří socialismus, komunismus, státní dozor, kolektivismus, levice, pravice, kapitalismus, demokracie, fašismus, individualismus, anarchie a podobně. Jen málokdo si uvědomuje, jak jsou uvedené „pojmy“ zatíženy celou řadou mnohdy protichůdných významů. Pokusil jsem se je nějak uspořádat a nechávám na čtenáři jak a proč. Každé z těch slov má mnoho výkladů a kromě jednoho či dvou by objektivní myslitel našel jejich pozitivní i negativní výklady, které při kritickém promyšlení mají stejnou hodnotu. Tak se dá říci, že Engelsova komunismu a Smithova kapitalismu lze dosáhnout stejně „snadno“ a fungovat budou stejně „úspěšně“. Anarchie je jen lepší formou demokracie a když se svoboda ztotožní se zákonem, vznikne fašismus. Levicové je všechno, o čem si konzervativci myslí, že je to špatné a nebyt státního dozoru, stát by ovládli komunisté. Něco z toho jsem vytvořil sám, něco cituji ze slovníků.

Měli bychom studovat každý pojem, jeho historii, kdy, jak, kým a proč byl nasouzen. Ne proto, abychom toho zneužívali k tvoření podobných demagogických frází, ale abychom se poučili, co je vhodné a kde se stala chyba.

Michael Novak píše, jak sám měl kdysi takřka strach mluvit přejně o kapitalismu, protože se to „nenosilo.“ Vyprovokován touto skutečností, začal tento pojem obhajovat, až se dostal do pozice, kdy nevidí jediný dobrý aspekt na socialismu a v jeho kruhu se o něm dá zřejmě jen těžko vyjádřit přejně. V boji proti jednomu extrému přešel do druhého. Takový člověk pak ztrácí objektivitu, z myslitele se stává ideolog a místo aby pomáhal problémy řešit, jen je prohlubuje, protože není schopen vidět zápory a konkrétní problémy. Podobné nesmysly lze však zaslechnout i z úst zastánců bezdomovců a mnoho z nich nabízí snadná řešení, stejně jako je nabízí konzervativní moralisté. Bohužel jednou vymyšlená vize, která je pak prosazována vždy a všude a je prohlášena za jedinou správnou, nejen že nikomu nepomůže, ale ještě věci zhorší.

V politice nemohou být nepřátelé, protože se jedná o věci polis, a protivníci by měli mít na paměti, že jejich spory mají pomoci společnosti. Pokud někdo otevřeně hlásá nepřátelství pak dělí polis na dvě - my a oni. Tam končí dialog, tam končí politika. Někteří filozofové vidí ve

schopnosti diskutovat největší přednost evropské kultury, která jí umožnila takový vzestup (snad to není jedna z ideologií).

Spolehlivě nejhorší řešení je vždy to „jediné správné“. Místo ideologie by měly nastoupit rozum a svědomí. Je potřeba promýšlet každý krok, průběžně kontrolovat jeho výsledky a přemýšlet, zda nelze problém řešit jinak a lépe.

3.4 Pokud můžeme pomoci, pak musíme

V EU se problém bezdomovectví podařilo jakž takž vyřešit a není důvodu se domnívat, že v USA by to nešlo. Jsou tu však důležité odlišnosti, které je nutno akceptovat a vycházet z nich při řešení problému. Zprávy o umrzlých bezdomovcích, rodina s několika dětmi spící u Kapitolu a stařenka u Guggenheimova muzea tlačící nákupní vozík, v němž má všechn svůj majetek, nenechávají občany v klidu. Většina z nich věří, že země, která disponuje nejmodernější technikou a je povolávána k tomu, aby řešila problémy celého světa, může vyřešit problémy několikasettisícové skupiny svých občanů. A pokud můžeme, říkají si, pak bychom měli pomoci. Podívejme se tedy na některé možnosti řešení.

Jednou z nejdůležitějších rolí v problému bezdomovců hraje bydlení a změny na trhu byty. Proto by nejdůležitějším úkolem mělo být řešení bytové problematiky. Tady je ovšem třeba mít na paměti, že by se mělo jednat o byty pro nejchudší, a ne podporovat výstavbu pro střední vrstvy. Bytová politika, kterou mám na mysli, má vytvořit solidní, velmi jednoduché bydlení, které bude sloužit jako odrazový můstek. Byt a soukromí, poštovní schránka a telefon* zlepší život bezdomovců a zvýší se naděje na zaměstnání.

3.4.1 Obyvatelnost shelters

Problém netkví v nedostatku postelí, protože k tomu dochází jen několikrát do roka, v době nepřízně počasí. V r. 1988 byly shelters pro svobodné muže obsazeny jednu noc ze tří a rodinné shelters byly obsazeny dvě noci ze tří⁶². Mnohé shelters vedou soukromé aktivity a pro poskytování bydlení mají pravidla, jimž se část bezdomoců nechce přizpůsobit. Pro mnoho bezdomovců je těžké spát v shelters neozbrojený a střízlivý, což se většinou vyžaduje.

Těmto zařízením se také často vytyká, že nevedou bezdomovce k touze zařadit se zpět do společnosti. Občané jsou ochotni platit daně jen pokud je naděje začlenit bezdomovce zpět do okruhu daňových poplatníků. Programy v USA podle mne málo prezentují tuto stránku věci.

Pokud se chceme zabývat způsoby řešení problému bezdomovectví, musíme si tento problém rozdělit na tři skupiny, které svou zásadní odlišností vyžadují také odlišné způsoby řešení:

- Dospělí s dětmi
- Bezdětní dospělí, u kterých se dá očekávat návrat do práce
- Bezdětní dospělí, u kterých se nedá očekávat návrat do práce

3.4.2 Dospělí s dětmi

Většina znalců se shoduje na tom, že bezdomovectví dospělých s dětmi je jen špičkou ledovce, kterým je celkové sociální zabezpečení této skupiny. Podle některých by řešením bylo, zvýšit podporu zpět na reálnou úroveň z r. 1970. Proti takovému kroku se však staví tři čtvrtiny

* Telefon není v USA komfort, ale nezbytnost. Ceny jsou v porovnání s našimi nižší a lokální hovory z domácích stanic jsou zdarma, zatímco z veřejných stanic stojí 25 centů.

obyvatelstva⁶³. V posledních letech totiž stále více Američanů sdílí názor, že je třeba přimět opuštěné matky, aby si našly práci. Podle průzkumu Associated Press z r. 1993 84% Američanů požaduje, aby lidé na podpoře pracovali a to i ti, kteří mají děti v předškolním věku. Už od roku 1967 se také Kongres USA snaží dostat příjemce podpory „out of welfare rolls and onto pay rolls.“

Na tomto místě je dobré vyvrátit dva omyly, které hluboce poznamenaly tento problém:

1. Opuštěné matky, které budou chodit do práce, neučiní USA bohatší.
2. Někdo se musí postarat o děti, když je jejich matka v práci, a vždy to bude dělat za více peněz než matka.

Pracující matky v r. 1990, které nechávaly děti v domácnostech nepříbuzných, platily průměrně \$67 týdně, a když je nechávaly v dětských centrech, platily \$76 týdně⁶⁴. Podpora pro matky se dvěma dětmi však v té době byla průměrně \$42 týdně. Protože federální předpisy podporují zaměstnanost opuštěných matek, musí státy přispívat na hlídání dětí. Z výše uvedených čísel lze lehce pochopit, že se mnoho států brání této nerentabilní federální legislativě, která má za cíl „cpát“ opuštěné matky do práce za každou cenu, a **zaměstnává matky na hlídání jejich vlastních dětí**.

Je zřejmé, že stát zaplatí více za péči o děti opuštěných matek, než by zaplatil za vyplácení podpor, a ztráty nevyrovnají ani přínosy matek do státní pokladny. Navíc je překvapivé, že v této situaci právě konzervativní politici preferují zapojení matek do pracovního procesu a neupřednostňují *tradiční* roli ženy jako matky. Naopak jsou to liberálové, kteří upozorňují na výhody, které pro celou společnost znamená mateřská výchova. Nicméně voliči vyžadují pracovní zapojení opuštěných matek⁶⁵, a to postoj konzervativců - především republikánů, jasně vysvětluje.

Ti, kdo chtějí řešit problém opuštěných matek tím, že je nutí pracovat, by měli přemýšlet realističtěji a opustit rovinu různých ideologií. Opuštěná matka se dvěma dětmi bere podporu mezi \$300-\$400*. To vede mnoho Američanů nejen k domněnce, že tyto peníze stačí k životu, ale navíc si někteří také myslí, že stejná suma by matce stačila i jako mzda. Obě domněnky jsou falešné. Průzkum, který provedly Kathryn Edin a Laura Lein na několika stovkách opuštěných matek v Cambridge, Charleston, Chicago a San Antonio, prokázal, že matky potřebují ca dvakrát více peněz, než činí podpora†. Tyto peníze pocházejí z nehlášených příjmů a zaměstnání. Pocházejí také od přátel, příbuzných a od otce dětí. Matka s dvěma dětmi utratila v letech 1989-1992 průměrně \$11000⁶⁶.

Zaměstnaná opuštěná matka potřebuje více peněz, než její kolegyně na podpoře a přitom nemá možnost shánět peníze bokem jako ona. Zaměstnaná matka musí hradit cestu do práce, musí si pořídit odpovídající pracovní oděv, musí platit péči o děti (alespoň z části) a zdravotní péči (zaměstnavatelé těmto ženám přispívají na zdravotní pojistku jen velmi zřídka). Odečteme-li daně a sociální pojistku, pak tyto ženy vydají v průměru kolem \$15000 ročně. Odpůrci práce opuštěných matek říkají, že zaměstnávání má jen dvě výhody. Ženy se lépe oblékají a mají vlastní auto (to je v USA většinou nezbytné). Následkem toho tyto matky tráví více času s dospělými a méně se věnují svým dětem.

* Dávky se vypočítávají podle lokálních podmínek a tak se v daném rozsahu liší stát od státu.

† Zdá se to zvláštní, ale protože jsem si vedl po dobu studia přehled o našem domácím rozpočtu vím, že více než polovina měsíců byla deficitních, i když roční výsledek deficitní nebyl. To bylo způsobeno nepravidelností vedlejších příjmů a nárazovými velkými výdaji. Je zajímavé, že i my jsme potřebovali dvojnásobek státem stanoveného životního minima.

Pokud připustíme, že pro společnost a státní pokladnu je zdravější, když budou opuštěné matky s předškolními dětmi pracovat, pak musíme dodat, že potřebují práci, za kterou by dostaly min. \$8-\$9 na hodinu. Takové zaměstnání však současné opuštěné matky bez domova v privátním sektoru nedostanou. Řešením by byla práce ve veřejném sektoru, ale budování podobných míst je v nynějším stavu ekonomiky a společnosti USA nepravděpodobné. V současné době je průměrný hodinový příjem opuštěných matek \$5, což znamená, že mají kolem \$10000 ročně. Je tedy třeba rozlišit mezi tím, co matky potřebují a co vydělají, a pomoci jim. Jedním z nejlepších programů je The Earned Income Tax Credit (EITC), který se rozvinul zvláště za prezidenta Clintona. V r. 1992 se tento program týkal 6 mil. rodin s nízkými příjmy, které dostávají na každý dolar ze mzdy daňový úvěr. EITC tedy podporuje pracovníky s nízkými platy. V r. 1990 zvedla federální vláda úvěr ze 14% z prvních \$6810 na 23% z prvních 8100 na dospělého s jedním dítětem (na dvě děti a více je to 25%). Rodina s jedním dítětem tak může získat \$1861 čistého⁶⁷. Vedle této podpory je však nutno dále podržet i nehotovostní podporu rodin s dětmi. Medicaid, food stamps, podpora na nájem, zdravotní pojištění, zajištění péče o dítě by měly být zachovány jak pro nezaměstnané matky, tak i pro matky, které pracují.

Někteří občané se při této příležitosti ptají, jak je možné, že některé opuštěné matky s minimálním výdělkem vystačí, a některé nikoli. Do jisté míry záleží na osobní schopnosti hospodařit s penězi, což se každý musí učit. Ale velmi důležitou roli hrají také vedlejší příjmy, které tyto ženy mají. Je to hlavně pomoc poskytovaná rodinou, otcem dětí, přítelem. Argumentovat těmito „šťastnějšími“ případy proti ostatním, a to i těm nehospodárným, je chybné.

Spojené státy by teoreticky byly schopny vytvořit systém, který by chránil opuštěné matky před bezdomovectvím, ale je málo pravděpodobné, že se to podaří v této dekádě. Základem je, poskytnout těmto rodinám bydlení a podporu, která jim umožní pokrýt základní životní potřeby. Tato podpora by měla být vyplácena jak nezaměstnaným, tak v přiměřené míře i zaměstnaným rodičům. HUD v současné době podporuje nájemníky, kteří dávají 30% svých příjmů na nájem. Vzhledem ke sporům o federální rozpočet a snahám o jeho vyrovnanost není pravděpodobné, že by se podpora HUD rozšiřovala. Řešením by mohlo být snížení stropu pro obdržení této podpory. Pro obyvatele soukromých bytů stanoví HUD lokálně tzv. „fair market rent“. Podle tohoto koeficientu pak vyplácí v dané lokalitě podporu. Stanovení příliš nízké hranice však v tomto případě znamená, že nikdo z lidí na HUD - podpoře nebude moci bydlet v dobré čtvrti. To poněkud ubírá smysl tomuto úřadu, byť si musíme přiznat, že bydlení v „bad neighborhood“ je lepší, než být bezdomovcem. Nejlepším řešením by byl individuálnější přístup; vyšší podpory by byly vypláceny v chudších čtvrtích a nižší tam, kde je motivace k udržení bytu vyšší. Celkově lze říci ve shodě s některými umírněnějšími americkými aktivisty, že podpora by se měla dávat lidem, kteří mají zájem o zlepšení výchovných podmínek pro své děti a chtějí s nimi žít v lepším a bezpečnějším prostředí. Tak by sloužila jako motivace a snad by pomáhala rodičům i dětem, aby se úspěšně zařadily do většinové společnosti. Podpora by neměla být využívána na zlepšování a zkrášlování bytu ve špatné čtvrti*.

3.4.3 Bezdětní dospělí

Hned na začátku musím zmínit důležitý fakt, který mne překvapil. V naprosté většině knih o bezdomovectví, které jsem měl v ruce, autoři takřka opomíjejí skupinu bezdomovců, která se rekrutuje z bývalých vězňů. Z osobní zkušenosti ze zařízení pro bezdomovce v USA, ale i v BRD a u nás vím, že tato skupina tvoří velkou část svobodných mužů bezdomovců. Domnívám se, že

* Finance vydané HUD mají sloužit k řešení problémů chudých nájemníků. Na zlepšování situace ve špatných čtvrtích jsou vyhrazeny jiné prostředky, jiné programy a daňové úlevy, které vycházejí především od místních úřadů - okresních a státních - ale i od federální vlády.

absence tohoto problému v publikacích, které jsou určeny pro širší veřejnost, je dána postojem Američanů ke zločincům. V USA je zřejmě nemožné mluvit o bývalých věznicích jako o osobách, jimž je třeba pomoci. Vězeňský systém v US je na evropské poměry velmi tvrdý a přesto, že některá vězení se také jmenují nápravná, jsou pojmána spíše jako nástroj odplaty než skutečné převýchovy. USA patří mezi země s největším počtem populace ve vězeních a mnoho liberálů upozorňuje na zrádnost takto uplatňovaného práva. Voliči sice žehrají na vysoké náklady na vězeňství, zároveň však požadují tvrdší tresty pro zločince. Některé skupiny zastánců bezdomovců na tento problém také upozorňují a žádají, aby peníze, které jsou věnovány na stavbu nových a nových vězení, byly alespoň z části použity na prevenci i na následnou péči o bývalé vězně. Tato opatření jsou sice nepopulární mezi voliči takřka všude na světě, ale jsou jediným možným řešením. Lidé, kteří se vracejí z vězení nemají příliš kontaktů, často ztratili během let partnera nebo manžela/ku, přišli o byt. Pokud jim není pomoheno, stávají se bezdomovci a brzy se vrací ke kriminalitě. Při poměrech v shelters a na ulicích, mnozí raději volí vězeňskou celu, kde je bezpečněji a kde je i pravidelné jídlo.

I skupina bývalých vězňů je však postižena problémem, který má největší vliv na bezdomovectví, a tím problémem je americká ekonomika. Bezdomovectví je úzce spjato s problémem, kterému ekonomové říkají labor-market flexibility - pružnost pracovního trhu. Tato pružnost znamená slabé odbory, znamená, že zaměstnavatelé mohou propouštět a přijímat zaměstnance jak chtějí, a že lze velmi lehce najít jakéhokoli zaměstnance, kterého podnikatelé potřebují. Pružnost pracovního trhu považují konzervativní ekonomové za dobrou a užitečnou věc, protože umožňuje napřít síly svobodného podnikání do těch míst, kde to trh vyžaduje. To byl základ úspěchu Reaganovy politiky v osmdesátých letech. V Evropě dostala přednost politika, která úměrně na výstupech zvyšovala i mzdy a podpory - tak spolu s platy rostla i nezaměstnanost, která je ovšem kvalitativně radikálně jiná než v USA.

Pružnost pracovního trhu má i svou zápornou stránku. Již jsem se o ní částečně zmínil v oddílech 2.3.2 a 2.3.3. Jde především o to, že vzniká skupina lidí, kteří nikdy nenajdou stálou práci a nikdy nebudou mít pravidelný příjem. Pokud připustíme, že existuje nějaká pracovní etika a étos práce, které je nutno pěstovat, pak tito lidé se ničeho takového nedopracují. Jisté je, že nestabilní zaměstnání přináší deprese a od těch je jen krok k alkoholismu, drogám, násilí v rodině a kriminalitě. Tak se společnosti jako bumerang vrací bezohledná manipulace s těmito námezdními silami. Obětmi trhu drog, který dnes roste především z dolních vrstev společnosti, se stávají děti ze všech rodin a obětmi zločinnosti také nejsou jen obyvatelé špatných čtvrtí.

Mnoho ekonomů si stále myslí, že problém těchto lidí tkví v přílišné státní intervenci. Nositel Nobelovy ceny za ekonomii Milton Friedmann označil zákon o min. mzdě za nejasističtější zákon USA⁶⁸. Friedmann uvádí důkazy, že snižování min. mzdy zvýší zaměstnanost mezi pracujícími s nízkými příjmy. Možné to je, ale rozhodně to neznamená, že by to snížilo dlouhodobou nezaměstnanost. Během osmdesátých let klesla min. mzda o třetinu a s mírným nárůstem zaměstnanosti také narostla dlouhodobá nezaměstnanost zvláště mezi muži (viz 2.3.5). Snižování státního dozoru nad pracovními vztahy mezi zaměstnavatelem a zaměstnancem nevede k odstranění společenské skupiny, kterou Marx nazval *Lumpenproletariat*, Američtí sociologové *lower class*, a kterou dnešní Američané nazývají *underclass - spodina*. Je to jako bychom chtěli vybírání výpalného zrušit tím, že ho budeme považovat za legitimní vyjednávání mezi dvěma rovnoprávnými subjekty. Navíc některé zákony, které byly za posledních třicet let přijaty, a zvláště změny po Clintonově nástupu dávají tušit, že i v USA nastalo lámání ledů a některé pracovní vztahy našly oporu v občanském právu. Jde o již zmíněný zákon o nároku na odchod z práce a opětovný návrat - Family and Medical Leave Act of 1993, 29 U.S.C. S2601, o The Civil Rights Act of 1991, 29 U.S.C. S1981a, o The Equal Pay Act of 1963, 29 U.S.C. S206(d) a o doplnění federálního Title VIII z r. 1978 o definici sexuálního obtěžování a zákaz

diskriminace těhotných, diskriminace rodiček a diskriminace nemocných. Rozšiřování těchto zákonů je samozřejmě jen jedním předpokladem, který může zlikvidovat „spodinu“, ale zato předpokladem neopominutelným. Bez tohoto pokroku budou umírat v USA každou zimu další bezdomovci a propast mezi bohatými a chudými stále prohlubuje.

Mezi oblíbenější formy pomoci patří přeškolení nezaměstnaných na novou práci. Tato forma pomoci zřejmě více odpovídá naturelu společnosti a jejímu důrazu na individualismus. Přeškolení lidí a osvěta jsou velmi důležité, ale reálně příliš nepomáhají k získání zaměstnání, které je cílem školení. Jsou však užitečné jako forma vyplnění doby nezaměstnanosti, k získání nových návyků a kontaktů a ke zjištění, že jsou lidé, kterým záleží na druhých. To vše pak může mít kladný vliv na schopnost vyrovnat se s nezaměstnaností. Další klad spočívá v tom, že dobrovolníci, kteří pomáhají při organizaci podobných kursů, se seznamují s životem zcela odlišné sociální skupiny.

Protože většina bezdomovců, kteří pracují, je zaměstnána v jednodenním zaměstnání, směřují někteří snahu o nápravu tímto směrem. Možným řešením je jednodenní práce ve veřejném sektoru. Poté, co si podnikatelé ráno vyberou zaměstnance, ti, co zbudou, by mohli pracovat za peníze státu či obce na veřejně prospěšných pracech. Na ty si obce stejně najímají lidi nebo firmy.

Dalším cílem mnoha Američanů je zvednutí minimální mzdy. Ta by měla být postavena tak, aby čtyřhodinová práce za min. mzdu umožnila ubytování v ceně cubicle, tři jídla a jeden nebo dva dolary k tomu. Práce nad čtyři hodiny denně by měla umožnit zlepšení situace.

Na závěr nemohu nezopakovat důležitý fakt, že i tato skupina potřebuje dostupné přiměřené bydlení. Cubicle hotels pomalu mizí a budování dalších je omezováno jak městskými radami, tak sdruženími obyvatel, v jejichž blízkosti by se měly postavit. Většina Američanů si sice přeje, aby byl problém bezdomovectví zlikvidován, ale to ještě neznamená, že chtějí mít bezdomovce za sousedy. V USA tomu říkají *NIMBY problem* (no in my back yard). S tím se potýkají i církve, které mají snahu budovat domy s nájemními pokoji pro nájemníky s nízkými příjmy, ale jen těžko pro ně hledají místo. Řešením zřejmě není stavět tyto domy v oblastech, které nejsou určeny k bydlení - v průmyslových oblastech a mimo obce. Takové umístění by znesnadnilo obyvatelům hledat si každý den práci. Je tedy třeba, aby skupiny aktivistů, sponzorů a provozovatelů diskutovaly s občany a jejich zástupci a ukazovaly potřebnost a užitečnost svých snah.

3.4.4 Mentálně postižení

Velkou skupinu tvoří mezi bezdomovci lidé s mentálním či jiným postižením. Tito lidé jsou prakticky nezaměstnatelní v soukromém sektoru a vposledu jsou odkázáni na některou z podpor. Pokud je jejich postižení řešeno po dovršení produktivního věku, mohou dostat Social Security Disability Insurance, který je pro tyto lidi poměrně snadno dosažitelný. Horší je to s dávkami Supplemental Security Income (SSI) (o kterých jsme již mluvili především v 2.1.1.3 a 2.1.1.6), které jsou vypláceny až příliš adresně. Mentálně postiženým, kteří potřebují vedle obživy a bydlení i větší či menší péči, by mělo být SSI vypláceno velkoryseji. Problémem SSI je také byrokratický systém vyplácení, který sice vyhovuje úřednické logice, ale nemá ambice být morální podporou a vzpruhou pro příjemce.

I kdyby došlo ke změně a více mentálně postižených dostávalo podporu, nabízí se další otázka. Jsou vůbec schopni hospodařit s penězi? Podle všech zkušeností nejsou. To si také domyslí každý nájemce bytů, čímž se postavení této skupiny na trhu byty zhoršuje. Měl by se tedy vyřešit i způsob vyplácení peněz. Bylo by možno převádět část peněz přímo na majitele bytu, nebo tak činit přes ustanoveného ručitele. Ručitel by také z peněz mohl oddělit kapesné, které by bylo

vypláceno v kratších časových odstupech (týdně, denně). Ručitel by také měl povinnost dohlížet na pravidelnou zdravotní péči o držitele podpory. Ručitel by mohl být jak z některé ze státních institucí (sociální kurátor), tak z některé z tradičních organizací (především instituce náboženských komunit). Nejdůležitější úlohu by měly sehrát rodiny. Proto by se stát měl zaměřit na podporu rodin, které pečují o postižené, a tuto péči preferovat nejen v proklamacích, ale též zvýrazněním finanční podpory.

Ani všechna tato opatření však neodstraní bezdomovectví mezi mentálně postiženými. Aby se tento problém mohl skutečně řešit, bylo by potřeba otevřít znovu diskusi o nesvéprávnosti - involuntary commitment. Znova by se mělo zhodnotit, co vlastně znamená, když zákon říká, že pacient může být zavřen pouze tehdy, je-li nebezpečný sobě nebo druhým. Svoboda, kterou mentálně postižení dostali díky intelektuálům, mnohdy znamená pouze svobodu umřít. Samozřejmě tím nevolám po starých příšerných psychiatrických praktikách, které tak dobře známe z děl amerických spisovatelů. Jde jen o to, aby se našel vhodný kompromis mezi zastánci individualismu, ochránci mentálně postižených a plátcí a správci daní. Ze zkušeností EU je patrné, že tohoto kompromisu je možno dosáhnout vhodným uzpůsobením ústavů, pečlivým rozlišováním postižení pacientů a veřejnou i rodinnou kontrolou. Tento systém je sice o něco náročnější na finance, ale v případě, že by se do něj přesunuly prostředky ze státních nemocnic, a pracoval by s prostředky SSI a Medicaid, které by dostával prostřednictvím pacientů, ručitelů či rodiny, pak by rozdíl nemusel být tak veliký. Navíc tento systém vytváří i tržní prostředí, které přispívá k rozvoji služeb a ke kontrole péče o pacienty.

3.4.5 Propagace a diskuse, odpovědnost a solidarita

Ve Spojených státech, stejně jako v mnoha jiných rozvinutých zemích, chybí racionální propagace humanitární pomoci. Klasickou reklamou je snaha vzbudit soucit s postiženými u dárců a sponzorů a apelovat na jejich náboženské cítění. Vzbudit soucit se sice většinou podaří, ale potenciální dárci dále pochybují, že právě propagovaná organizace je schopná problém řešit. Jen zřídka mluví propagační materiály o konkrétních postupech. Často pak jsou prezentovány lidmi z alternativních skupin (možná by se dalo použít termínu Václava Bendy paralelní polis), ke kterým má většinová společnost USA jistou nedůvěru. Takřka nikdy se občan nedoví, co program přinese jemu. A to by mělo být hlavní. Domnívám se, že většina humanitárních programů má pozitivní přínos nejen pro ty, jimž jsou směřovány, ale pro celou společnost. A nejedná se jen o přínos morální, ale i o značný přínos finanční. Příklad si můžeme ukázat hned na problému bezdomovců:

Mnoho bezdomovců nepracuje a pobírá General Assistance (GA) ze státního rozpočtu. Tím, že nemají byt a tedy ani žádnou stálou adresu, jsou odkázáni pouze na hledání jednodenních zaměstnání. Pokud by se nám podařilo dostat x% bezdomovců z ulice, najdou si stálejší zaměstnání, jejich příjmy stoupnou a stoupne i jejich daňový příspěvek do státní pokladny. Navíc tito lidé zmizí z ulice, přestanou dělat problémy slušným lidem a děti už se nebudou ptát rodičů, jak je možné, že země, která vyhrála studenou válku, se nedokáže postarat o několik chudáků. Program ABC je zaměřen na výstavbu velmi levných malometrážních bytových jednotek, především pro rodiny s dětmi. Ročně postavíme y bytů, kde ubytujeme y rodin a dospělých. Pokud se jen x% z nich zařadí do normální společnosti, zaplatí náklady za ty, kterým se to nepodařilo. Pravděpodobná úspěšnost, na kterou ukazují naše zkušenosti, je však mnohem vyšší. Program ABC tedy zajišťuje jak pomoc našim bližním, tak pomoc našemu státnímu i národnímu hospodářství, a také pomoc všem spoluobčanům, spoluobčankám a jejich dětem. Ti všichni mohou mít radost nejen z pomoci bližním, ale i z bezpečnějších ulic, ze zmenšujícího se trhu s drogami, který neohrožuje jejich děti a v neposlední řadě i z růstu ekonomiky.

Humanitární aktivity jsou často používány a zneužívány v politickém boji. Aby se nestaly jen „fanglí“ v politickém boji, musí sami aktivisté na toto kolbiště vstupovat a prosazovat tam zájmy svých klientů. Ale musí tak činit nejen se zápallem, ale i s odpovědností a otevřeností a musí tak činit prostředky, kterými mohou uspět. Public relations by tedy měla být jedna z velmi důležitých složek všech organizací, které se zabývají pomocí svým bližním.

V USA je kladen velký důraz na osobní odpovědnost jedince. To je správná idea, jen je třeba ji stále promýšlet v praktické reflexi - a to jak k jedincům kolem mě, tak k sobě samotnému. Na tomto místě musím upozornit, jak je skutečně důležité zvažovat, kdy ublížím více podporou a kdy prací. Už jsme si řekli o opuštěných rodičích s předškoláky, v jejichž případě je podpora nejen levnější, ale v naprosté většině případů i společensky výhodnější. Na druhé straně tu jsou mentálně postižení, pro které by bylo výhodnější, kdyby mohli být zaměstnání, ale vyplácení podpory je mnohem levnější. Zaměstnávání mentálně postižených si však může dovolit jen země s vysoce vyvinutým solidárním cítěním, která je zároveň velmi bohatá, a kde jsou podnikatelé i ostatní občané ochotni respektovat legislativu na podporu postižených.

Neexistuje žádný *jediný správný recept* na řešení bezdomovectví. Co je skutečně *jediná možnost*, je opustit pole světonázorových ideologií a vstoupit do diskuse, ve které se budou všichni zainteresovaní snažit skutečně přispět k řešení problému. Je patrné, že tzv. konzervativní postupy (anachronicky nazývané také pravicové) při řešení bezdomovectví totálně selhaly. Omluvu, že programy nebyly dotaženy do konce a že se do nich vloudily levicové úchyly, asi nelze brát příliš vážně. Liberálnější přístup byl úspěšnější, ale zřejmě se musí brát vážně škody a vedlejší důsledky, které nepromyšlené kroky liberálů přinesly. Velkým problémem i nadále tedy zůstává politické „fangličkářství“, které se snaží pomocí termínů „socialismus, kapitalismus, levice, pravice“ ovlivňovat voliče a dostat se k moci, aniž by mělo program pro skupinu slabších minorit. Každý volič, především ten středostavovský, by si měl uvědomit, že sociální problémy nelze uzavřít do ghetta. Tyto problémy přerůstají samy sebe a v nečekaných mutacích se objevují jinde - cracková epidemie je klasickým příkladem - a zasahují celou společnost. To je důvod, proč si musí konzervativní i liberální volič klást otázku: můžeme pomoci? A pokud můžeme, skutečně musíme?

4. Náboženská odpovědnost

4.1 Odpověď' církvi

Považuji za nutné upozornit na tomto místě, že nejznámější zastánci bezdomovců jsou všichni křesťané. Co je v USA normální, nemusí se zdát normální u nás. Robert Hayes a Mitch Snyder jsou praktikující křesťané a z jejich okruhu vyšlo mnoho následovníků, kteří se na bázi křesťanských komunit i etablovaných sborů snaží pomáhat bezdomovcům. Tato činnost má základ v křesťanské víře a radikální kritice americké společnosti⁶⁹.

Církev se vždy nějakým způsobem o bezdomovce zajímala a jinak tomu bylo i v USA. Ale církve v USA jsou rozděleny nejen podle konfesí, ale i podle majetku a barvy pleti, což sborům ztěžuje pomáhat aktivně. Jejich podpora se spíše orientuje na finanční příspěvky konkrétním projektům sborových či církevních aktivistů. Bývalý prezident Jimmy Carter „called the area's churches basically a dormant element of self-gratification and security - a plastic shell that protects people from the outside world⁷⁰.“ Když se začalo diskutovat o pomoci bezdomovcům, našly se křesťanské a židovské sbory, které se aktivně zapojily do programů praktické pomoci, ale většina sborů nedělala nic.

Dnes se většina teologů shoduje, že jsou to právě církve, které mají zvláštní mandát k řešení tohoto problému. Oporu nacházejí v Lev 25,35-38; u Iz 58,7; v Lk 4,18 a 9,58. Pro ranou církev byli bezdomovci takřka klíčovými členy a některé dopisy byly adresovány *paroikia* - cizincům bez domova v cizí zemi⁷¹. Chudým poskytovala první církev více než jen nejnужnější minimum k přežití. Snažila se o přátelské přijetí a začlenění příchozího a to třeba právě formou společných hostin. Host se v takovém společenství mohl cítit tak, jak se dnes cítíme v klubu⁷². Nálada ve veřejných vývařovnách je takovým pocitem velmi vzdálená.

Takový je názor některých teologů, ale praxe je jiná. Pokud sbor pomáhá bezdomovcům, normální člen, pokud nepatří do skupiny aktivistů, se s nimi nesetká. A protože se bohoslužby většinou slaví rozděleně podle majetku a rasy, nesetká se s nimi ani v neděli. Přesto, že se sborovým prostorám říká *sanctuarie*, pro většinu bezdomovců, ale i dalších lidí se sociálními problémy, nesou tyto budovy znamení zavřených dveří.

„The church universal is one of the few, if not only, groups with the potential to facilitate social networks on a massive scale. The structure and the mandate to integrate the homeless and the marginal into mainstream society are already in place⁷³.“ Evangelizace pak znamená pomáhat lidem z okraje společnosti, kteří stojí mimo sbor, aby se začlenili do většinové společnosti. Evangelium, dobrou zprávou je, že tato snaha může být úspěšná. Nejvíce bezdomovců se nachází v centrech měst a takřka každá církev má ve velkém městě v centru nějaký ten první sbor*. To by mohlo být dobrým základem.

Velkou část práce odvádějí nezávislé křesťanské skupiny. Některé z nich kladou důraz i na duchovní život svých klientů (Armáda spásy), ale není to život v běžném sboru, ale v jakési oddělené komunitě. Smits a Brand se ptají: „What should be the church's response to the poor and oppressed?... (reveals) a belief that the church is something quite different thing. When the church is not seen as rooted in and identified with the broken ones, then the poor and oppressed are clearly outsiders, and the only response ... will of course be condescending, paternalistic charity⁷⁴.“ Většina sborů se soustřeďuje na anonymní materiální pomoc. Lepší by bylo, aby konkrétní lidé pomáhali konkrétním lidem. K tom by mohlo sloužit zřizování networků, kde by sborový moderátor koordinoval přístup konkrétní pomoci na konkrétního zajemce. Mnoho členů ve sborech má znalosti s jednáním na úřadech, mají právní zkušenosti a i když jsou ochotni pomoci, neví komu a kdy. Tyto ochotné bratry a sestry může sborový moderátor podchytit a v případě potřeby se na ně obrátit. Američtí křesťané by si měli začít vážit více života, než majetku, říká David Clearbaut v knize *Urban Ministry*⁷⁵.

Podle některých názorů jsou častou překážkou sociální práce církve názory samotných duchovních. Dieter Hessel píše: „Pastoral literature typically views social ministries as elective activities for specialized persons and ecumenical agencies, or as a subcategory of community relations. Pastors and church officers generally are cautioned to avoid overinvolvement in social concerns, lest preaching, teaching, caring, celebrating, fund-raising, and administration may be slighted!⁷⁶“ Přesně v tom smyslu píše Glenn Hinson, podle kterého církve mají „so much to gain by the separation of church from state, etched this outlook deeply into social concern only with the most extreme caution.⁷⁷“ Mezi nejdůležitější otázky podle politicky nejvlivnějších náboženských skupin patří zákon zakazující potraty, ale nepatří tam bezdomovci. Dobrým příkladem, na kterém si lze ukázat malou sociální angažovanost církví na sociálním poli, je story Billyho Grahama. Býval klasickým misionářem, který mluvil převážně ke středním vrstvám. Podporoval aktivity Josepha McCarthyho a nikdy se nevzdal loyality k Nixonovi. Jeho kázání oslovovala širokou americkou ekumenu a mnozí cítili, že Billy představuje klasickou a pravou víru Ameriky. Vycházejí i z Grahamových aktivit napsal Kenneth Leech: „The history of

* První sbor - first church - zpravidla nejstarší kostel určité církve ve městě. Tyto kostely většinou stojí v dnešních centrech.

American revivalism provides a depressing picture in terms of social outlook.⁷⁸“ Na začátku osmdesátých let ale Billy obrátil a začal kázat o sociálně potřebných, o chudobě, o nutnosti sociální práce. Odmítl Reaganovo přání, aby kázal o potřebě křížové výpravy proti SSSR, a naopak začal kázat proti závodům v jaderném zbrojení. Šok, který tím vším způsobil, dokazuje, že hlavní církve (mainstream churches) nebyly zvyklé podporovat sociální práci.

Jednou z alternativních křesťanských skupin založených na radikálním pochopení Ježíšových slov a skutků a na ideálních představách americké ústavy je Open Door Community v Atlantě, GA. Základy této skupiny byly položeny v r. 1977, kdy se v Clifton Presbyterian Church setkali kazatel Ed Loring a vězeňský kazatel Murphy Davis s Robem a Carolyn Johnsonovými. Všichni byli z presbyterní církve, z dobrých rodin, prožili spokojené dětství. Měli za sebou boj proti válce ve Vietnamu, byli ovlivněni Civil Rights Movement. Kázání M.L.Kinga Jr. znali téměř nazpaměť a silně je oslovila jeho zvěst o vykoupení, smíření a osvobození. Ed a Murphy byli požádáni, aby vedli nedělní odpolední biblické hodiny, a tak začali vykládat sociální poselství Bible. To mělo zásadní vliv na jejich příští cestu. Za nejdůležitější označili výklady a diskuse nad texty Iz 58, 6-7 a Mt 23, 31-46. Společně s přáteli přemýšleli, jak dostat této radikální zvěsti Písma.

V r. 1979 bylo v Atlantě asi 2000 lidí bez střechy nad hlavou a dvě organizace, které nabízely pomoc. Armáda spásy měla 14 postelí a zdarma nabízela jedno přespání za 6 měsíců. Union Mission měla postelí více a nabízela 3 noci zdarma během života klienta. Skupina z Clifton Church pozvala do Atlanty Mitche Snydera aby jim poradil, jak mohou pomoci. Když Snyder uviděl komfort v Clifton Church poradil jim: „You have this room at Clifton, you have a bathroom, you have a washer and dryer. It would be immoral, if you did not open the doors this fall to the homeless poor of this city. There are thousands out there that need you, and this space belongs to them in justice.⁷⁹“ Přijmout představu, že se z bezpečného a milého nedělního útočiště v Clifton Church stane útulek pro bezdomovce, nebylo snadné ani pro Eda, Murphyho, Carolyn a Roba, což teprve pro ostatní členy sboru. V představách mnohých byla dobročinnost bohulibá, ale člověk si při ní měl zachovat odstup a dekorum. Po dlouhých diskusích byl nakonec v Clifton Church otevřen první night shelter v atlantském kostele. Brzy tento příklad následovaly další sbory a vytvořila se široká skupina aktivistů. Městská rada však zůstávala nadále pasivní.

Skupina promýšlela svou činnost a rozhodla se opustit dobře běžící práci v Clifton Church a 21.7.1980 založila Open Door Community (ODC). Jméno je vzato z J 10,1-10 - kde Ježíš sám sebe popisuje jako dveře do ovčince. I ODC chtěla svou práci umožnit přístup k evangelium.

Hledali budovu pro svou činnost a zakrátko se jim podařilo levně koupit dům od Women's Union Mission na 910 Ponce de Leon. Prostředky na koupi tvořily hlavně peníze z prodeje Murphyho rodiného domu. V domě byly zřízeny koupelny, kuchyň, jídelna a společenská místnost pro bezdomovce a obytné místnosti pro členy ODC. Než se podařilo dát vše do provozu, organizovali výdej snídaní v kostele v Buttler Street, v čemž pokračují dodnes. **Členy** komunity se stali lidé (muži i ženy) z řad bezdomovců, kteří se rozhodli zasvětit svůj život křesťanské službě druhým. Zakladatelé a významní pomocníci se nazývají **partnery**, lidé, kteří přicházejí do č. 910, jsou **hosté**.

Kromě této práce se ODC také účastnila veřejné diskuse o sociálních problémech a demonstračních akcí. Mezi nejznámější patří spoluúčast na obsazení a osídlení Hotelu Imperial v centru Atlanty v červnu 1990. Tato kdysi honosná budova byla postavena v r. 1910, ale od r. 1980 byla prázdná a chátrala. Protestní akci zahájilo osm lidí z People for Urban Justice. Byla to reakce na dlouho trvající spory s radnicí, která žádala o přidělení OH v r. 1996, na což hodlala získat obrovské prostředky, ale nechtěla investovat ani \$ na výstavbu SRO. Za několik málo hodin se připojili i zakladatelé ODC, kteří s sebou přivedli mnoho bezdomovců. Ještě večer

začala přestavba hotelu na improvizované SRO. Bezdomovci vyklízeli z hotelu ruiny a vršili je na komunikace v bezprostřední blízkosti hotelu. Městská rada dala v příštích dnech pokyn k jejich odklizení. Protože členové ODC jsou váženými a uznávanými členy Presbyterian Church a kvůli značnému zájmu médií, která v této chvíli nebyla na straně radnice, bylo odmítnuto silové řešení. Začalo se vyjednávat. Majitel budovy, obchodník s realitami Portman se sice dožadoval nekompromisního vrácení majetku, ale starosta Jackson jej „přesvědčil“, aby se neobracel na soud a policii, aby „spolupracoval“ s prozatímními obyvateli a aby vydal prohlášení o vůli renovovat a znovuotevřít hotel. Radnice byla v nevýhodném postavení, protože se ve městě měl na svém turné po USA zastavit brzy také Nelson Mandela. Na jednání s aktivisty radnice příslibila, že do sedmi let otevře 3500 nových SRO, které budou v přímé správě komise z řad bezdomovců. Po této dohodě, široce oslavované v médiích, většina bezdomovců opustila hotel. Vedoucím aktivistům se však dohoda zdála příliš vágní a odmítli opustit Hotel Imperial. Těchto šest posledních bylo zatčeno policií, odvezeno do vazby a po zajištění hotelu propuštěno. Tato akce upozornila na problematiku levných SRO a rozpoutala širokou diskusi. Bezdomovcům ukázala, že nejsou úplně bezmocní.

V r. 1995, kdy jsem ODC navštívil, měla kolem tří desítek členů, kteří denně připravili snídaně a obědy pro ca 600 lidí. Dvakrát týdně poskytovalo možnost vykoupání několika desítkám lidí, kterým také vyměňovali špinavé a poničené šatstvo za čisté. Mnoho bezdomovců si nechalo přes ODC posílat poštu. Partneři zajišťovali a moderovali poradenství pro bezdomovce, získávali peněží i jiné dary potřebné pro činnost ODC a popularizovali práci ODC a ostatních skupin či sborů, které pomáhají bezdomovcům.

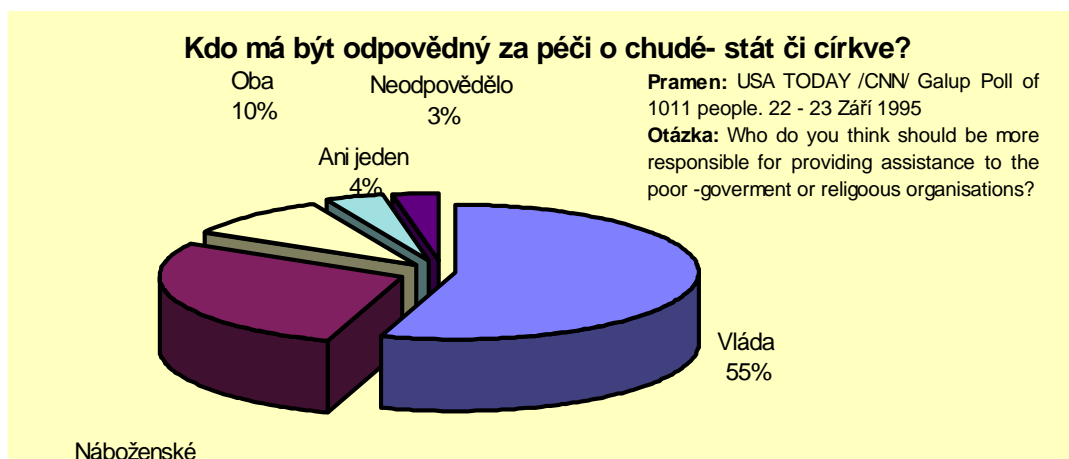
Velmi důležitou složkou stále zůstává duchovní život komunity. Před každou společnou akcí drží společně s dobrovolníky modlitební chvíli. Nejprve posbírají náměty k modlitbám a pak je jeden přednese. Mají pravidelné biblické hodiny, ve kterých hledají poselství biblického svědectví, ale i odpovědi na problémy, se kterými se musí komunita denně vypořádávat. Společně slaví i bohoslužby.

Nedílnou součástí práce ODC je boj proti trestu smrti, ochrana vězňených a humanizace vězeňství v USA.

4.2 Církev nebo stát?

Po rozpadu Varšavské smlouvy se předmětem široké diskuse stala otázka vysoce deficitního rozpočtu USA. Politika „tvrdé ruky“ s sebou nesla vysoké státní dotace do válečného výzkumu a vysoké výdaje na nákup zbraní a budování nových projektů. Pasiva USA v žádném případě nevznikla nekontrolovanými výdaji do sociální sféry! Bill Clinton porazil republikány mimo jiné také svými představami o sociálních reformách, jejichž provádění, byť pomalé mu, přineslo kritiku republikánské většiny v Kongresu. I když to byly hlavně republikánští prezidenti Reagan a Bush, kteří zatížili státní rozpočet deficitem na zbrojní výdaje, byli to právě republikáni, kteří začali volat po vyrovnaném státním rozpočtu. 24. března 1995 byl v Kongresu přijat návrh zákona HR4 - Personal Responsibility Act, který přezdívali „Contract With America“, a podle kterého se mělo v dlouhodobém časovém horizontu dosáhnout vyrovnaného rozpočtu a to na úkor výdajů do sociální sféry. Prezident Clinton sice ustoupil a souhlasil s určitým snižováním výdajů, ale HR4 nepodepsal, takže na konci roku 1995 došlo k neschválení rozpočtu a na několik týdnů musely být dokonce i zavřeny některé státní úřady a instituce. Nakonec byla prosazena prezidentova verze. Mezitím se však začalo také mluvit o tom, že by stát mohl předat správu nad sociálními dávkami a nad sociálními programy náboženským skupinám. Tato idea není nijak nová. Už když vládl prezident Reagan, objevovaly se názory, které viděly v křesťanských církvích nejdůležitější instituce v péči o potřebné.

Graf C

Problematikou se zabývala Lyn Grossman v článku *A religious safety net?*⁸⁰ Hlavním protagonistou této vize byl v r. 1995 Newt Gingrich, nejliberálnější(!) z kandidátů GOP do prezidentských voleb 1996, který často citoval svého oblíbeného Marvinu Olaskyho*. Ten má za to, že příčinou chudoby je chování a řešení může být jen duchovní. Model takového řešení spatřuje v přísné lásce Starého zákona. Podle toho tedy církve bude mít větší úspěchy s reformou než stát. „Churches have a unique ability to help people change. We need a partnership, a colaboration with government,“ říká Mary Ann Harkema z Love Inc. - společnosti, která je členem networku sociálních programů založených na Bibli „The principles of the Bible are there for good living and someone has to start saying them again.“ Ať si církve dělají co chtějí, namítají kritici, ale ne za peníze daňových poplatníků. „Americans should not have to sacrifice religious freedom on the altar of welfare reform,“ napsal J. Brent Walker, vrchní zástupce Baptist Joint Committee v otevřeném dopisu Kongresu. Jako špatné řešení vidí *religious safety net* i 45 odborníků na finance z židovských, katolických a protestantských charitativních spolků, kteří se připojili ke kritice návrhu zákona o sociální reformě, jak ji předložil vůdce republikánské většiny v kongresu Robert Dole.

Ale pochopitelně je i mnoho přejných ohlasů. „The big enemy of all of us is sin and the church is the entity equipped to deal with that through Jesus Christ,“ říká Shelby Smith, ředitel Mendenhall (Miss.) Bible Church a správce \$1,5 mil. programu sociálních služeb. „Once that is taken care of, once we give people something to hold to in the tough times, then everything else can be taken care of,“ říká Smith, jehož program je ceněn i Olaskym. „We have to give up giving out Christmas baskets even though that feels good for givers. We have to go back holding people accountable,“ tvrdí Gerry Phelps, metodistický duchovní z Austinu, Tex., který bere Olaskyho knihu jako příručku křesťanských akcí.

Všeobecně lze říci, že v diskusi, jak ji představila Cathy Lyn Grossman, opět převládají filozofické, teologické a etické argumenty nad praktickými, jak jsem o tom mluvil již v 3.3. Tyto argumenty předkládaly především lidé z vedení církevních a společenských organizací, a poněkud pragmatičtější se k tomu stavěli jen lidé z terénu. Argumenty proti v článku převažovaly, což je v souladu s průzkumem veřejného mínění.

* Marvin Olasky se narodil 1950 a donedávna byl profesorem žurnalistiky na University of Texas. Od Judaismu přes komunistické ideje došel k přísnému kalvinismu a od r. 1978 je presbyteriánem. Je Gingrichovým favoritem a váženým členem Progres & Freedom Foundation. K propagaci svých myšlenek, které shrnul v knize *The Tragedy of American Compassion*, založil Center for Effective Compassion.

Farář Joseph Hacala, z vedení katolického programu proti chudobě - Campaign for Human Development říká: „This whole idea is ill-rooted in Christian ethics. They are dismantling social programs with the assumption that the poor are the problem. The poor are not the problem. They are a resource of building community in our nation.“ „Funeling poor people through churches will not change their behavior. Often it is not their behavior that needs changing. What they need is full employment at decent wages,“ říká katolický farář Robert Krueger ze St. Andrew Church, která se nachází v chudé čtvrti downtownu v Portlandu, Ore. Naproti tomu Olasky vidí největší problém právě v tom, že péče o chudé se z církví přesunula na vládu, jejíž činnost označuje jako „value atheism in practice.“ Ve své knize *The Tragedy of American Compassion*, která je často citovaná v kongresu republikány, vidí model péče o chudé pro 21. století ve století osmnáctém, kdy věřící lidé dávali dobročinné dary přímo a obdarovaný se buď změnil, nebo se musel bez tohoto daru obejít. Tento systém nazývá „effective compassion“. „Isn't it time, with rats running wild, that we adopt a policy of moral realism that prizes cats of an sort as long as they can catch rats?“ ptá se Olasky. Senátor Dan Coats, R-Ind., navrhuje daňovou reformu, která by umožnila daňový kredit \$500 pro svobodné a \$1000 pro vdané, kteří budou na tomto programu participovat a říká: „For too long, I believe, the extraordinarily expensive, intrusive government has allowed people to say, I don't have to love my neighbor, the government loves my neighbor.“ To je blíže Olaskyho vizím, než snaha senátora Johna Ashcrofta, R-Mo., který by nechal využívat státní finance pro sociální služby všem náboženským organizacím a to bez rozdílu jejich náboženského poselství. Olasky je spíše zastánce daňových úlev a kreditů: „Right now you pay your taxes and you get no satisfaction from seeing that it works. If you volunteer or you send the money and get a tax exemption or credit, you still pay, but you're in charge of where the money goes.“ Ale ne všichni sdílejí nadšení a optimismus, že daňové úlevy a kredity přinesou do pokladen církevních sociálních institucí dostatek peněz. „In 1932, the heart of the Great Depression, people gave 3,7% of their income, but in 1993, when people were 200% richer after taxes and after inflation, they were giving just 2,5%,“ říká Sylvia Ronsvalle z Empty Tomb Inc. A otec Hacala: „We raised \$13mil. from Thanksgiving collection and most of it comes from churches like my 86-year-old mother's in Apalachia. Most donations come from people least able to benefit from tax cuts or credits.“

Další protiargumenty pochází od právníků Americans United for Separation of Church and State. Obávají se státní kontroly církví a také toho, že by každá skupina lidí, která se označí za náboženskou společnost měla nárok na státní peníze. Takovou společností byla i sekta Davida Koreshe. Většina prosazovatelů se netají se svými sympatiemi ke křesťanství a také Olasky, i když říká, že by uvítal i práci jiných náboženských komunit, jednoznačně preferuje křesťanský program. To lidé z Unie nazývají křesťanským donucováním. Bary Lind, ředitel Unie lakonicky shrnul celou diskusi, když Ashcroftův návrh nazval „A federal evangelism enabling act“. Lind tvrdí, že jde o zneužití síly vlády, která má některým náboženským skupinám umožnit snazší evangelizaci.

Lidé z církví, kteří na tomto poli již pracují, by podobný zákon uvítali. Věří, že práce podpořená vírou je úspěšnější, než činnost státních a federálních byrokratů.

Osobně se domnívám, že by některé náboženské skupiny, ale i některé nezávislé humanitární organizace měly mít nárok na státní podporu. Vedle legislativy by měla být uznávána i tradice a některé církve, synagogy, mešity a nezávislé organizace svou činností, která je starší než mnohé státní útvary, osvědčily schopnost řešit některé problémy. Díky svým strukturám, které zajišťují dostatečnou kontrolu, mohly by se stát „spolupracovníky státu“ na určitých projektech za určitých podmínek. Není však lehké vyřešit legislativní podmínky. Dobrým příkladem by mohlo být BRD, kde je většina sociálních služeb prováděna prostřednictvím církví a humanitárních organizací (Červený kříž, Odbory), a tento stav není rozhodně předmětem nějaké širší kritiky. I

tento příklad ukazuje pravdivost slov Franka Fromherze z katolické arcidiecézní Campaign for Human Development: „Newt Gingrich has it all wrong, handing it off to churches and charities. Government, business, labor, universities, churches, synagogues, mosques and all the institutions that go to form a democracy have responsibilities to help people empowered in their own lives.“

5. ZÁVĚREČNÉ SHRNUÍ

Je dobré vědět, jak se co dělá jinde a poučit se z toho. V letech nedávno minulých jsme se učili obdělávat pole od sovětských rolníků pracujících na celinách a v průmyslu nám pomáhala zvyšovat produktivitu práce Stachanovova metoda. Dnes víme, že to bylo všechno špatně, a učíme se jinde. Většina věří, že teď to děláme dobře. Nejedno oko je s nadějí upřeno i k USA a mnozí odtud očekávají nové postupy a metody, které by nám mohly pomoci. Mnoho témat jsem jenom nastínil, některé problémy opomněl. Přesto by má práce mohla přispět k pochopení některých jevů a pomoci při volbě toho, co pro nás může být v USA poučného a co výstrahou.

V r. 1992 byl v Mostě založen první Emauzský dům (ED) v ČR. Byl založen lidmi z Umlčené církve (Ecclesia siletiae) jejíž statut v rámci Římskokatolické církve se řeší již od listopadu 1989. ED v Mostě patří do společenství Emauzských domů, kterých je v celém světě na 280. Jde o poněkud odlišný systém péče než např. u Armády spásy. Nejde jen o to, dát bezdomovcům najíst, možnost přespat, nejen se pokoušet evangelizovat, ale zejména vytvořit komunitu, která alespoň částečně nahradí chybějící rodinné vztahy. Život v domě se odvíjí podle několika zásad. V rámci **společenského tréninku** jde o **bydlení pod společnou střechou**, které má nahradit rodinu; **práce v domě** má naučit odpovědnému životu ve společenství; **společné jídlo** prohlubuje vztahy; **zákaz pití alkoholu a požívání drog**; **pozvání ke společné modlitbě a k bohoslužbám** je nenásilné. V rámci **pracovního tréninku** platí zásada **odpracovat 42,5 hod. týdně**; kritériem pro přijetí do domova je také **schopnost* a ochota pracovat**⁸¹. Hovořil jsem osobně s ředitelem ED mgr. Mariánem Šustákem (teolog, bývalý pastor CB, dnes člen mosteckého sboru ČCE), který mi poskytl i několik základních údajů s tím, že se nejedná o přesná statistická data. Kapacita Mosteckého domu je 26 míst, ale spí tam většinou více lidí, někdy až 31. Už jsem se ve 3.4.3 zmínil, že knihy, které jsem o bezdomovcích v USA četl, se jen velmi málo zmiňují o bývalých vězňích. V Emauzském domě tato skupina tvoří ca 50%. Tito lidé jsou bezdomovectvím ohroženi nejvíce. Po letech ve výkonu trestu mají jen málo známých či přátel ve většinové společnosti, zato však mají mnoho známých z vězení. Těžko shánějí práci i byt a to je mnohdy důvod, proč se vracejí ke kriminalitě. 50% obyvatel domova se ocitlo ve svém postavení mimo jiné i kvůli nezvládnutému pití alkoholu. Další skupinou jsou mladí propuštěnci z dětských domovů. Po uplynutí osmnácti let jsou odesláni do místa trvalého bydliště, k rodičům, kteří je do dětského domova poslali. Takové soužití funguje jen zřídkakdy, takže pokud si mladý člověk sám nesežene práci a byt, ocitá se na ulici. Zvláštní skupinu tvoří lidé, kteří nějakým způsobem přišli o byt. Jen zřídkka je ztráta bytu způsobena neplacením nájmu, nebo chybou státní bytové politiky. Přišli o byt proto, že na něj neměli dekret, bydleli na ubytovně, která byla uzavřena, nechali se napálit, nebo byli z bytu násilně vyhnáni. Často se jedná o staré lidi a lidi slabé s duševními problémy, kteří jsou snadno zmanipulovatelní a vážnost své situace si uvědomí, až když jsou na ulici. Další skupinou jsou týrané ženy s dětmi nebo bez dětí. Přesto, že domov je určen výhradně pro muže, pravidelně se zde tyto oběti objevují. Do domova se většinou dostávají za asistence policie, která zasahovala proti jejich partnerovi. Na těchto případech se ukazuje nutnost dobré informovanosti nejrůznějších složek. Dalšími případy jsou lidé v rozvodovém řízení, kteří se s bývalým partnerem nedokážou dohodnout na společném

* Schopnost pracovat - V ED jsou i lidé, kteří z důvodů nemoci či stáří už nejsou schopni pracovat. Těmto lidem by však měly sloužit jiné ústavy, jejichž péči ED jen doplňuje - domovy důchodců, ústavy pro mentálně postižené a pod.

soužití do vyřešení problémů s novým bydlením. Město platí každému nezaměstnanému obyvatele Emauzského domu, který je schopen pracovat minimální mzdu s tím, že práci pro něj zajišťuje ředitel domu. Současný stav je 30 lidí, z nichž 9 má práci mimo ED, 9 pobírá dávky sociálního či pracovního úřadu, jeden je v učení a ostatní jsou zaměstnanci domu. Dalších 8 je pak zaměstnáno na statku ED, kde také bydlí. Zaměstnanci se podílejí na provozu domu (úklid, opravy, pěstování zeleniny pro kuchyň ED atd.), který zajišťuje i služby pro některé velmi chudé obyvatele Mostu. Jedná se především o distribuci šatů (starší věci od občanů a církví, které ženy v ED třídí a opravují) a některých potravin. Za rok projde domem 60 až 70 lidí, kolem dvaceti je ročně vypovězeno pro nekázeň. Podle Šustáka je mimo ED v Mostě nejméně sto bezdomovců, kteří spí venku, nebo na místech, která nejsou určena k lidskému přebývání (do toho není započítáno sídliště Chánov). Z peněz na nájem a na jídlo, které vybere od obyvatel domu, je kryt běžný provoz. Město Most nevyžaduje nájem, ale je nutné platit energii a pod. Naprostá většina nákladů je kryta křesťany ze zahraničí. Církev s ED úzce spolupracují. České sponzorské dary jsou minimální a pohybují se řádově v desetitisících, zatímco roční hospodaření se pohybuje v milionech⁸².

Domnívám se, že v porovnání s USA zůstaneme vždy „socialistickou“ zemí. Máme za sebou velmi dlouhou historii státních zásahů do sociální oblasti, čímž se poněkud snížila schopnost a ochota lidí, pomoci si v krizových situacích sami. To se nepodaří napravit v nejbližších desetiletích a zatím se ani nezdá, že by se o to někdo pokoušel. Musíme si však uvědomit, že stát se nemůže zříci odpovědnosti za sociální sféru. Jediné co může udělat, je přerozdělit kompetence. V USA jsou osvobozeny od daní všechny církve (pokud se toho nezrekly) a mnoho humanitárních organizací. V BRD se to řeší tak, že stát, země a obec za jasně daných podmínek přispívají na provoz sociálních projektů tradičních humanitárních organizací (Charita, Diakonie, Červený kříž, Odbory, Zelený půlměsíc) a státní sociální instituce se zakládají minimálně. Myslím si, že cestou pro nás by mohl být spíše německý příklad, který více reflektuje pluralitu (a sekularitu) společnosti. Charita, Diakonie a Červený kříž se sice potýkají s obrovskými problémy, přesto je už na nich patrné, že dokážou zvládnout problémy pružněji než státní instituce. Časem by se snad mohly připojit v rámci svých zájmů i odbory. Vnitřní sebekontrola těchto skupin a jejich návaznost na zahraničí jsou zárukami proti zpronevěře a garancí rozvoje. Naproti tomu USA nám mohou být vzorem ve státní podpoře aktivit rostoucích z dola a toho, že větší míry daňových diferenciací se není třeba bát.

Podíl na rozdílnosti evropského a severoamerického přístupu k sociální problematice měla podle mě i poněkud odlišná historie křesťanských církví. Zatím co v Evropě byla otázka chudých diskutována už od středověku, na území dnešních USA se tento problém teologicky příliš neprobíral. Jen zběžně jsem porovnal rejstříky Heussiho knihy *Kompendium der Kirchengeschichte*⁸³ a Nollovy práce *A History of Christianity in the US and Canada*⁸⁴. Hledal jsem pod termíny chudý a sociální. K mému tématu u Heussiho nalezneme pět termínů: Armenpflege a u toho Liebbestätigkeit, Armenordnung, Social Gospel a Soziale Bewegungen. U Nolla najdeme pouze Social Credit a Social Gospel. Jak už jsem naznačil ve 4.1, v severoamerické teologii otázky praktické pomoci bližnímu příliš tematizovány nebyly. V současnosti je to však jiné. Když bych měl zůstat jen na učilišti, které jsem v USA navštívil, pak tam lze nalézt nejméně dva teology, kteří se touto problematikou zabývají. Je to prof. Walter Brueggemann, který se kromě jiného zabývá i sociální problematikou ve Starém zákoně a prof. Stanley Saunders, který ve svých přednáškách často upozorňuje na evangelijní soustředění na opomíjené menšiny. A nemohu opomenout ani presidenta Columbia Theological Seminary Douglase Oldenburga, který se zabývá vztahem křesťanské teologie k ekonomice. Oba posledně jmenovaní mi velmi pomohli i při mé práci. V Evropě se o problému chudých a slabých nejen diskutovalo, ale vždy existovaly snahy tyto problémy řešit. Snahy aktivistů, jakým byl u nás např. Jan Milíč z Kroměříže, byly v minulém století korunovány vznikem evangelické Innere Mission -

pozdější Diakonie - a poté i katolické Charity. K podobnému kroku v USA nedošlo a organizace zastřešující sociální práci jednotlivých církví nevznikly.

V USA patří mezi nejohroženější skupinu lidí s duševními problémy. U nás v té míře problém zatím nehrozí, neboť o tuto skupinu pečuje stát. Stará se však o ně stejně otřesným způsobem, jaký v USA vedl k nastartování deinstitutionalizace, která skončila chaosem. Nedomnívám se, že by pro nás bylo řešením zrušit nesvéprávnost jako v USA. Je však tragédií, jestliže skutečně do psychiatrických léčeben posílají lidi stejní soudci, kteří tam posílali disidenty, a ještě k tomu i za stejné „zločiny“⁸⁵. Je třeba se zaměřit na nové přístupy k lidem s duševními problémy; příkladem nám může být především Nizozemí a BRD. Společnost musí být informovaná o existenci a životě těchto lidí. Vše co se týká duševně nemocných by mělo být pod veřejnou kontrolou a výkonné instituce by měly mít zájem na vytvoření nezávislé komise, která by tuto problematiku sledovala. Vláda i parlament by měly podporovat nestátní organizace, které by se o duševně nemocné chtěli starat. K tomu však musí existovat legislativa, která bude kromě jiného řešit i podmínky přímé či nepřímé podpory těchto organizací ze strany státu. Na závěr tohoto odstavce musím upozornit na fakt, že i dnes žije ve většinové společnosti nemalá menšina lidí, kteří mají určité mentální problémy, aniž by byli podchyceni. Takoví lidé jsou snadnou obětí podvodníků, násilníků a nevýkonných byrokratů. Jen těžko můžeme očekávat, že se v naší společnosti neprojeví sociální napětí, když lidé uvidí, že např. důchodci, u kterých se takovéto problémy objevily, ale kteří v produktivním věku neměli jedinou absenci, se dnes musí živit zbytky z popelnic. Pokud se nechceme vrátit tam, odkud jsme v r. 1989 vyšli, musíme těmto napětím předcházet.

Jako nejproblematictější se mi jeví pracovně právní tematika. Přirozeným tlakem i tlakem vládních orgánů dochází u nás k deindustrializaci a k přelévání značné části lidí z průmyslu do sféry služeb. Zaměstnanci se tak přesouvají z ochranných křídel velkých odborových svazů a jejich kolektivního vyjednávání do sféry vyjednávání individuálního. To má sice své výhody, ale také mnoho nevýhod. Většinou to vede k zvýšení zaměstnanosti, ale také k poklesu mezd. Individuální vyjednávání dává vždy větší šance zaměstnavateli. V průmyslu, především těžkém, je mnoho zaměstnání, která nevyžadují přílišné vzdělání, nebo vyžadují vzdělání speciální, a přitom nabízejí dobrý výdělek. Často na těchto místech pracují živitelé rodin; ti se po propuštění stávají prakticky nezaměstnatelní. Zastupitelské orgány by na to měly pamatovat a „sekundovat“ deindustrializaci podporou rekvalifikačních kursů a především nepřímou podporou takového podnikání, které by podobné lidi mohlo zaměstnat. Zmínil jsem Friedmannovu teorii, podle níž je stanovení minimální mzdy chybné. Já se domnívám, že minimální mzda by měla být taková, aby si člověk za peníze, které vydělá za 42,5 hodin za týden mohl pronajmout byt, slušně se uživit a slušně ošatit. Protože u nás zřejmě bude vždy nějaké sociální minimum, považuji za nemorální, aby zaměstnavatel vydělával na lidské práci, za kterou by platil méně, než je životní minimum, a daňoví poplatníci by dopláceli zbytek. Minimální mzda by měla být podstatně vyšší než životní minimum, aby jasně oceňovala lidskou práci. Musíme si také uvědomit, že život pracujícího je podstatně dražší, než život nezaměstnaného (doprava, jídlo, regenerace sil, oblečení - viz také 3.4.2). Dalším problémem se mi zdá uzavírání pracovních smluv na dobu určitou. Není bez zajímavosti, že tuto možnost využívají nejvíce zaměstnavatelé ve službách, což potvrzuje to, co už bylo řečeno o deindustrializaci a nevýhodách individuálního sjednávání pracovních smluv. Co však dělat s lidmi, kteří na dlouhodobý pracovní poměr přijati být nemohou a nebo ani nechtějí? Mělo by zřejmě dojít k rozdělení zaměstnání, ve kterých je zaměstnávání na dobu určitou možné a ve kterých není. To je námětem diskuse ekonomů, sociologů, sociálních pracovníků a politiků. Samozřejmě by se mělo týkat lidí ve vědeckém, výzkumném, vědeckém a v řízení. Ale mne jde především o lidi z rizikových skupin, kteří jsou ohroženi bezdomovectvím. Mnoho z nich není schopno pracovat déle než několik hodin v týdnu. To je ale při našem zákonodárství odsouvá z možnosti být zaměstnání. Vhodnou možností se mi zdá, poskytnout důvěryhodným nestátním organizacím

možnost zaměstnávat lidi za minimální hodinovou mzdu, která bude refundována (také ve 3.4.3). Tyto organizace se zároveň mohou postarat o ubytování a stravu. Tím se zabrání možnosti zneužití jednodenní práce a zároveň dostanou možnost lidé, kteří jsou podle zákoníku práce nezaměstnatelní.

Část své práce jsem věnoval také bytové problematice v USA. Podle Šustáka není zatím bytová politika u nás problémem. To je však jen přechodný stav. Zatím stát dotuje všechny bytové jednotky, které vlastní a soukromým majitelům omezuje zvyšování nájmu. To je neudržitelná situace. Taková politika nahrává spekulantům a zhoršuje stav starší bytové zástavby ve městech na úkor neperspektivních panelových domů. Mnoho poměrně bohatých lidí žije ve státních či obecních bytech, kde za ně část nájmu hradí daňoví poplatníci, z nichž mnozí nemají kde bydlet. Bohužel ještě donedávna se takto chovaly i špičky naší vlády a parlamentu, přestože navenek zastávaly konzervativní přístup. Je třeba spíše rychleji než pomaleji přejít na tržní nájmy s tím, že bude vytvořena dostatečná legislativa na ochranu chudších vrstev. Stát, kraj, okres či obec by mohly přispívat na nájem, který je v mezích lokálního průměru, a který tvoří více než 30% příjmů rodiny, jak jsem o tom mluvil v 2.4.1.1. Každopádně by to přišlo levněji než současná plošná dotace. Zvýšené nájmy v reálně-socialistické výstavbě by také mohly přimět bohatší rodiny, aby si hledaly vlastní bydlení s vyšším standardem. Ve 2.4.4 jsem mluvil o sféře bytové politiky, kterou nemůže řešit trh. Jedná se o byty pro nejchudší vstvy obyvatelstva a pro hůře přizpůsobivé jedince. Mělo by se jednat o malé komplexy jednopokojových bytů s kuchyňkou a koupelnou. Výstavba tzv. holobytů je podle mého hrubým omylem, protože nepodporuje snahu obyvatel začlenit se do většinové společnosti a vyvolává v nich pocit bezpráví. Tyto komplexy se záhy stanou živnou půdou kriminality, alkoholismu a obchodu s drogami, jak nás o tom učí příklady z celého západního světa. Každý větší krok při řešení bytové problematiky, by se měl stát nejprve předmětem široké diskuse. Protože by se mělo jednat o dlouhodobější koncepci, měla by být demokratická opozice rovnoprávným účastníkem jednání, stejně jako by jí měly být nestátní organizace. Je potřeba vytvořit takový rozvrh, kdy každý krok, který by se ukázal chybným, je možno vrátit zpět. Je to těžké, ale při současných možnostech organizace řízení, a ve spolupráci s nestátními organizacemi, které dokážou ztlumit problematické střety, to není nemožné.

Příklady z USA v posledních podzimních a zimních měsících r. 1995 ukázaly jasně, že nestátní organizace, přes obrovský potenciál finančních i morálních prostředků, nemají dost sil problém řešit. Celý podzim 1995 hrozilo v Atlantě uzavření několika shelters, protože nebylo dost dobrovolníků. Nepomohly ani výzvy v novinách ani prosby při bohoslužbách. Tváře unavených a vysílených lidí, kteří denně v kostelích pečovali o stovky bezdomovců, vypovídaly nad jiné jasněji, že tudy cesta nevede. V 3.2.3 jsem psal o různých typech komunálních řešení, a jako velmi příhodný, se mi zdá druhý typ řešení. Je nutné, aby se nestátní organizace podílely na sociální práci, aby pokud možno nesly největší část odpovědnosti. Zároveň je ale potřeba, aby stát vytvořil nenadřizenou koordinační instituci, která by byla schopna zasahovat v nouzových situacích.

Svou práci jsem psal pro Evangelickou teologickou fakultu. Může se zdát, že je málo teologická, že se v ní málo mluví o Bohu a o náboženských věcech vůbec. Podněty této práce i základy mnoha aktivit v této práci zachycených však vycházejí z upřímné snahy o následování Ježíšova příkladu. Péče o naše bližní z okraje společnosti má kořeny právě v křesťanství. Domnívám se, že teologické studium, laické studium, meditace a modlitba, účast na bohoslužbě a svátostech musí být doprovázeny i službou. Po dlouhých letech, kdy nám možnost služby byla z velké části upřena, se nyní znovu snažíme navázat na zprerhané tradice. Je čas vyjít z ghetta našich kostelů mezi lidi, kteří nás potřebují.

Práce měla pomoci orientaci v různých způsobech řešení určitého sociálního problému. Ačkoli bych byl rád, aby přispěla k diskusi právě v naší církvi a na naší fakultě, snažil jsem se, aby byla přístupná všem, které tato problematika trápí. „Cokoliv jste učinili těmto mým nepatrným bratřím, mně jste učinili,“ říká Ježíš a všem takovým patří království nebeské a život věčný.

Rejstřík

A

Aktivní hledání práce • 17
 Alkohol • 10; 14; 15; 16; 28
 American Housing Survey / AHS • 25; 26; 29; 30; 31; 32
 American revivalism • 48
 Americans United for Separation of Church and State • 52
 Americký způsob života • 35
 Anglie • 18
 Armáda spásy • 47; 48; 52
 Ashcroft John, senátor R-Mo • 51
 Associated Press • 41
 Atlanta, GA • 28; 48; 60

B

Baby boom • 20; 22
 Banks Steve • 37
 Baptist Joint Committee • 50
 Benda Václav • 46
 Bismarck Otto • 35
 Blasi Gary • 37
 Bluestone Barry • 20
 Board and care • 11
 BRD • 52; 54
 Brueggemann Walter • 54
 Bureau of Labor Statistics /BLS • 16; 17; 18; 30
 Burt Martha • 7; 8; 15; 21; 29; 61
 Bush George • 38; 50
 Bývalí vězni • 43

C

Cage hotels • 4; 28
 Callahan v. Carey • 37
 Cambridge • 42
 Carter Jimmy • 47
 Census Bureau • 6
 Civil Rights Act of 1991, 29 U.S.C. S1981a • 44
 Civil Rights Movement • 48
 Clearbaut David • 48
 Clinton Bill • 19; 38; 42; 44; 50
 Coalition for the Homeless • 37
 Coats Dan, senátor R-Ind • 51
 Community Mental Health Centers/CMHC • 12
 Connecticut • 38
 Contract With America • *Viz* Personal Responsibility Act
 Crack • 13; 14; 15
 Croly Herbert • 35
 Crystal Graef • 21
 Cubicle hotels • 5; 9; 28; 32
 Cuomo Andrew • 61
 Cuomo Commission • 15
 Cuomo Commission • 15

Č

Červený kříž • 52; 54

D

Dallas, Tex. • 15
 Daně • 12; 13; 15; 41; 42; 45; 51; 54
 Davis Murphy • 48
 Detox Center • *Viz* Drogy
 Detroit, Mich. • 15
 Dewey John • 35
 Diakonie • 54
 Dietz Park Elliott • 13; 61
 Diskriminace nemocných • 44
 Diskriminace rodiček • 44
 Diskriminace těhotných • 44
 Domácí podnikání • 17
 Domov • 6
 Drogy • 7; 10; 14; 15; 16; 28; 44
 Crack • *Viz* Crack
 Odvykání • 15
 Dwelling units / DU • 25
 Dylan Bob • 39

E

Earned Income Tax Credit / EITC • 42
 Ecclesia siletiae • 52
 Edin Kathryn • 42
 Eisenheim v. Board of Supervisors • 37
 Emauzský dům • 52
 Emerson, Ralph Waldo • 34
 Equal Pay Act of 1963, 29 U.S.C. S206(d) • 44
 Evropa • 39; 44; 54
 Evropská unie / EU • 18; 40; 45

F

Fair market rent • 43
 Family and Medical Leave Act of 1993, 29 U.S.C. S2601 • 44
 Federal Emergency Management Agency / FEMA • 38
 Feminismus • 19; 24
 Food stamps • 11; 23; 42
 Foucault Michael • 11
 Francie • 18
 Friedmann Milton • 44; 55
 Fromherz Frank • 52

G

General Assistance / GA • 13; 46; 48
 Georgie • 38
 Gingrich Newt • 50

Goffman Erving • 11
 Goldsmith Jerome • 21
 GOP / Grand Old Party • *Viz* Republikánská strana
 Graham Billy • 48
 Grossman Lyn • 50

H

Hammer v. Dagenhart • 18
 Harkema Mary • 50
 Harrison Bennett • 20
 Hayes Robert • 4; 36; 47
 Hessel Dieter • 48
 Heussi Karl • 54
 High school • 20
 Hinson Glenn • 48
 Hippies • 22
 Hombs Mary Ellen • 6
 Homosexuální páry • 33
 House Banking Subcommittee on Housing and Community
 Development • 37
 Housing and Urban Development /HUD • 6; 38; 43
 Houston, Tex. • 15

C

Charita • 54
 Charleston, W. VA • 42
 Chicago City, Ill • 9; 10; 15; 28; 42; 61
 Child Labour Act • 18
 Child Labour Amendment • 19

I

Imigranti • 33
 Individualismus • 13
 Innere Mission • 54
 International Labour Office / ILO • 16; 17

J

Jedodenní zaměstnání • 44
 Jencks Christopher • 8; 9; 10; 26; 29; 60; 61
 Joint Economic Committee of the U.S. Congress • 20; 21

K

King M.L. Jr. • 48
 Kokain • 14; 15
 Kolektivismus • 35
 Koppel Ted • 6
 Koresh David • 52

L

Labor-Market Flexibility • *Viz* Pružnost pracovního trhu
 Laing R.D. • 11
 Laissez-faire • 35
 Lavine v. Milne • 37
 Leech Keneth • 48
 Lein Laura • 42
 Leningrad • 39
 Lind Bary • 52
 Link Bruce • 7; 9; 61
 Lithium • 11
 Locke John • 35

Loring Ed • 48
 Los Angeles, Cal. • 15; 37
 Lumpenproletariat • 44

M

Manhattan • 7; 15
 Maritain Jacques • 39
 Martel Daniel • 13; 61
 Marx Karel • 35; 44
 Marxismus • 21
 Mateřská dovolená • 17; 19
 McCarthy Joseph • 48
 McInerney Salley • 39
 McKinney Act • 7; 38
 Medicaid • 11; 13; 23; 42; 45
 Mechanic David • 10
 Mentální choroby • 9
 Milíč Jan z Kroměříže • 54
 Minimální mzda • 44
 Ministerstvo obrany USA • 38
 Missouri • 38
 Moore Robert • 61
 Moss Kathryn • 61
 Most, SČ • 52

N

National Crime Victimization Survey /NCVS • 31
 Nejvyšší soud • 18
 nemanželské svazky • 33
 Nervové problémy • 9
 Nesvéprávnost • 45
 New Mexico • 38
 New York City • 13; 15; 20; 25; 26; 36; 39; 61
 Nezaměstnaní • 17; 22
 Nezaměstnanost • 4; 15; 16; 17; 22; 33; 44
 Nightline • 6
 NIMBY problem (no in my back yard) • 45
 Nizozemí • 54
 Noll Mark • 54
 Novak Michael • 20; 39; 40; 60; 61

O

O'Connor v. Donaldson • 11
 Odbory • 17; 19; 20; 43; 52; 54; 55
 Olasky Marvin • 50; 51; 52
 Oldenburg Douglas • 54
 Open Door Community / ODC • 49; 50
 Osvěta • 44

P

Paralelní polis • 46
 Personal Responsibility Act • 50
 Philadelphia, Pa. • 15; 39
 Pracovní síla • 17; 20
 Presl Jiří • 14
 Prusko • 18
 Pružnost pracovního trhu • 43
 Přeškolení nezaměstnaných • 44
 Psychofarmaka • 11

R

Rakousko-Uhersko • 18
 Reagan Ronald • 4; 12; 13; 38; 44; 48; 50
 Reaganova administrativa • 6; 12; 37
 Rekvalifikace • *Viz* Překolování nezaměstnaných
 Religious Right • 33
 Republikánská strana • 12; 33; 50
 Rochefort David • 10
 Ronsville Sylvia • 52
 Rossi Peter • 9; 29

S

San Antonio, TEX • 42
 San Diego, Cal. • 15
 Saunders Stanley • 54
 Sexual Harassment • 19
 Sexuální obtěžování • 19; 44
 Shelters • 4; 5; 6; 7; 8; 9; 12; 15; 21; 28; 33; 37; 38; 41; 43;
 49
 Schwarz Sharon • 61
 Simpson Janice • 20
 Single Room Occupancy/SRO • 5; 25; 26; 27; 28; 32; 49
 Skid-Row • 25
 Smith Adam • 35
 Snyder Mitch • 4; 6; 47; 48; 60; 61
 Social Security Administration/SSA • 12
 Social Security Disability Insurance • 45
 Soup kitchens • 7
 Spolková republika Německo • *Viz* BRD
 SRN • *Viz* BRD
 SSSR • 39; 48
 Struening Elmer • 61
 Stueve Ann • 61
 Supplemental Security Income/SSI • 11; 12; 13; 45
 Susser Ezra • 61

Szasz Thomas • 11

Š

Šusták Marián • 53; 55

T

Thorazin • 11
 Time Warner • 21
 Title VIII • 44
 Tocqueville Alexis de • 34
 Toth Jennifer • 7; 61
 Trest smrti • 50
 Turner Broadcasting • 21
 Turner Ted • 21
 Twelve-step Programs • *Viz* Drogy

U

Union Mission • 48

V

Varšavská smlouva • 50
 Vězeňský systém v US • 43
 Vietnamský boom • 16

W

Walker Brent • 50
 Ward John William • 35
 Washington D.C. • 16
 Welfare hotels / motels • 5; 6
 White Richard • 6; 61
 Wisconsin • 38

Základní použitá literatura

Obsáhlejší díla o bezdomovcích:

- Blau Joel; The Visible Poor; Oxford University Press 1992
- Elliott Michael; Why the homeless don't have homes and what to do about it; The Pilgrim Press 1981
- Gathje Peter; Christ Comes in the Stranger's Guise - A History of the Open Door Community, vl.n. 1991.
- Jencks Christopher.; The Homeless; Harvard University Press - 1994
- Mary Ellen Hombs, Mitch Snyder; Homelessness in America: A forced March to Nowhere; Community of Creative Non-Violence; Washington, D.C. - 1982

Hlavní novinové články:

- Grossman Lyn; A religious safety net?; USA TODAY 8.12. 1995; 1D
- Leo John; When \$20 million isn't enough; U.S. News & World Report; 9.10. 1995
- McInerney Salley; The Eyes of a Child; The Atlanta Journal 5.10.1995

Souborná díla, slovníky:

- Encyklopedia Americana - 1992
- Green Book - Statistické ročenky USA
- Michael Novak; Duch demokratického kapitalismu; Občanský institut 1992
- Noll Mark; A History of Christianity in the United States and Canada; Grand Rapids 1992
- Rich Arthur; Etika Hospodářství I & II; OIKOYMENH 1994
- Stručný politologický slovník; Uniapress-1991

Citovaná literatura

-
- ¹ Jencks Ch.; The Homeless; Harvard University Press - 1994; str. 1
- ² Jencks Ch.; The Homeless; Harvard University Press - 1994; str. 143
- ³ Mary Ellen Hombs, Mitch Snyder; Homelessness in America: A forced March to Nowhere; Community of Creative Non-Violence; Washington, D.C. - 1982; str. 5
- ⁴ Zaznamenáno: White Richard; Rude Awakenings: What the Homeless Crisis Tells Us; Institute for Contemporary Studies; San Francisco - 1992, str. 3
- ⁵ Bruce Link, Susser Ezra, Moore Robert, Schwarz Sharon, Struening Elmer, Stueve Ann; Reconsidering the Debate about the Size of the Homeless Population; referát z American Public Health Association - 1993
- ⁶ Institute of Medicine; Homeless, Health, and Human Needs; National Academy Press 1988; str. 137
- ⁷ Toth Jennifer; The Mole People; Chicago Review Press - 1993; str. 151
- ⁸ Burt Martha; Over the Edge; Russell Sage 1992
- ⁹ Jencks Ch.; The Homeless; Harvard University Press - 1994; str. 8-13 a 125-137
- ¹⁰ postup výpočtu viz: Jencks Ch.; The Homeless; Harvard University Press - 1994; str. 125-137
- ¹¹ Rosi; Down and out in America; University of Chicago Press - 1989
- ¹² Dále viz Goldsmith Jerome; Final Report of the Governor's Select Commission on the Future of the State Local Mental Health System; 1984; str 5 a Moss Kathryn; Institutional Reform Through Litigation; Social Service Review 58 (3); str 421-433
- ¹³ podle Statistical Abstract 1993 tb 195
- ¹⁴ podle Statistical Abstract 1993 tb 195, a Statistical Abstract 1987 tb 195 odvodil Jencks
- ¹⁵ H.Goldman a A.Gattozzi; Balance of Powers: Social Security and the Mentally Disabled; Milbank Quarterly; 66 1988, str. 531-551
- ¹⁶ Jencks Ch.; The Homeless; Harvard University Press - 1994; str. 149
- ¹⁷ Jencks Ch.; The Homeless; Harvard University Press - 1994; str. 39
- ¹⁸ Daniel Martel a Park Elliott Dietz; Mentally Disordered Offenders Who Push or Attempt to Push Victims onto Subway Tracks in New York City; Archives of General Psychiatry, 49 (červen 1992); str. 472-475
- ¹⁹ Presl Jiří; Drogová závislost; Medica 1995; str 19
- ²⁰ Andrew Cuomo; The Way Home: A New Direction in Social Policy; New York City Commission on the Homeless, 1992; str. C-2
- ²¹ Bureau of Justice Statistics; Sourcebook of Criminal Justice Statistics, 1992; str. 473
- ²² Burt Martha; Over the Edge; Russell Sage 1992
- ²³ Hammer v. Dagenhart 247 U.S. 251, 268 - 281
- ²⁴ 63 Congress 2. ses. on H.R. 12292
- ²⁵ 64 Congress 1.ses. on H.R. 8234
- ²⁶ Michael Novak; Duch demokratického kapitalismu; Občanský institut 1992
- ²⁷ Standardní práce o deindustrializaci: Harrison Bennett a Bluestone Barry; The Deindustrialization of America; Basic Books 1982
- ²⁸ D. Rosenberg; Restructuring the Labour Forces; 1990 str. 27
- ²⁹ Simpson Janice; A Shallow Labour Pool Spurs Business to Act to Bolster Education; Wall Street Journal; 28.9.1987
- ³⁰ Harrison Bennett a Bluestone Barry; The Great U-Turn; Joint Economic Committee of the U.S. Congress; 1986 str. 7

-
- ³¹ Dále k diskusi na toto téma např: Burtless Gary; A future of Lousy Jobs; The Brookings Institute 1990. Kosters M. a Ross M.N.; The Distribution of Earnings and Employment Opportunities: A Reexamination of the Evidence; Studies in Economic Policy; American Enterprise Institute 1987. Warren T Brookes; Low Pay Jobs: The Big Lie; Wal Street Journal; 25.3. 1987.
- ³² Více viz Blau Joel; The Visible Poor; Oxford University Press 1992; str. 200
- ³³ Luis Uchitelle; Not Getting Ahead? New York Times 16.1.1990
- ³⁴ U.S. Congress, Joint Economic Committee; The Concentration of Wealth in the U.S.; Government Printing Office 1986
- ³⁵ Fortune magazine's most recent survey; 1993
- ³⁶ Leo John; When \$20 million isn't enough; U.S. News & World Report; 9.10. 1995
- ³⁷ Tamtéž
- ³⁸ Jencks Ch.; The Homeless; Harvard University Press - 1994; str. 142
- ³⁹ Údaje o Chicagu lze najít v Hoch and Slayton - New Homeless and Old a Bogue - Skid Row in American Cities; Chicago: Community and Family Studies Center, University of Chicago
- ⁴⁰ P. Rossi str. 182, M. Burt str. 45, Ch. Jencks str. 82
- ⁴¹ Viz Lowry Ira, Inflation Index for Rental Housing, Santa Monica, Rand Corporation 1982
- ⁴² Bureau of Justice Statistics, Highlights from 20 Years of Surveying Crime Victims, Washington, 1993
- ⁴³ Burt Martha; Over the Edge; Russell Sage 1992; str 29 Data o ostatní populaci převzata z Current Population Survey
- ⁴⁴ Callahan v. Carey et al; No. 42582/79, Supreme Court of the State of New York; str. 3
- ⁴⁵ Robitscher Ladd Christine; A Right to Shelter for the Homeless in New York State; New York University Law Review 61; str 272-299.
- ⁴⁶ Eisenheim v. Board of Supervisors of Los Angeles County; No. 535833; Cal. Super. Ct. 1984. Popsáno např v Goldin Gregory; Gimme Shelter; California Lawyer 7 (5); str 1-5
- ⁴⁷ Další informace o případu Jiggetts v. Grinker: Sack Kevin; New York Cort Sets a Standard for Housing Aid; New York Times; 4.4.1990. Podobné rozhodnutí vydal i Kalifornský nejvyšší soud: California Homeless Coalition; Victory in Court; Connections, červen 1990
- ⁴⁸ Lindsey v. Normet, 405 U.S. 56
- ⁴⁹ viz U.S. Congress, House, Subcommittee on Housing and Community Development of the Committee on Banking, Finance, and Urban Affairs, Hearing on Homelessness in America, 15 December 1982
- ⁵⁰ Walker Lee; Homelessness in the States; Council of state Governments, Ky; 1989
- ⁵¹ Interagency Council on the Homeless; A Nation Concerned; 1988; str 3-9.
- ⁵² U.S., General Accounting Office; Homelessness: Action Needed to Make Surplus Property Program More Effective; říjen 1990; str. 43.
- ⁵³ Walker Lee; Homelessness in the States; Council of state Governments, Ky; str. 143
- ⁵⁴ Walker Lee; Homelessness in the States; Council of state Governments, Ky; str 12 -- Dobrá analýza McKinley Act: National Coalition for the Homeless; Unfinished Business; 1989
- ⁵⁵ Jason DeParle; Bush Homeless Plan: Godsend or False Hope? New York Times, 12. února 1990
- ⁵⁶ Data podle průzkumu Council on State Governments v 31 státech (76%) Podrobněji viz Walker Lee; Homelessness in the States; Council of state Governments, Ky
- ⁵⁷ Maritain Jacques; Reflections on America; Charles Scribner's Sons; 1958
- ⁵⁸ McInerney Salley; The Eyes of a Child; The Atlanta Journal 5.1.1995
- ⁵⁹ Michael Novak; Duch demokratického kapitalismu; Občanský institut 1992; Doslov k vydání z roku 1991
- ⁶⁰ Blau Joel; The Visible Poor; Oxford University Press 1992; str 180
- ⁶¹ Dylan Bob; Times they Are A - Changin'; převzato z Víc než jen hlas; Kamarád 1980
- ⁶² HUD; 1988 National Survey of Shelters for the Homeless; příloha 11
- ⁶³ Sčítání Yankelovich Clancy Shulman prováděné pro Time a CNN, uveřejněné též v The American Enterprise, září - říjen 1993; str. 86-87

-
- ⁶⁴ Green Book; 1992; str. 943
- ⁶⁵ Yankelovichovi výzkumy ukazují, že 92% Američanů preferuje: „spending extra money to provide free day care to allow poor mothers to work or take classes during the day.“ Yankelovich se neptal respondentů, kolik by se mělo platit
- ⁶⁶ Dále k diskusi: Edin and Jencks; Welfare Reform; Rethinkink Social Policy, 1992
- ⁶⁷ Center for Budget and Policy Priorities; One Step Forward; 1990
- ⁶⁸ cit. z Václav Bělohradský; Kapitalismus a občanské cnosti; ČS 1992; str119
- ⁶⁹ Gathje Peter; Christ Comes in the Stranger's Guise; 1991 str. 30
- ⁷⁰ Gayle White; Jimmy Carter's Chalenge to Religion; Atlanta Constitution; 19.4.1992
- ⁷¹ Elliott John H.; A Home for Homeless; Fortress Press 1981; str 49
- ⁷² Meeks Wayne; The First Urban Christians; Yale University Press 1983
- ⁷³ Elliott Michael; Why the homeless don't have homes and what to do about it; The Pilgrim Press 1981
- ⁷⁴ Smith Luis and Barnd Joseph; Beyond Brokenness; Friendship Press 1980
- ⁷⁵ Clearbaut David; Urban Ministry; Grand Rapids: Zondervan 1983; str. 94
- ⁷⁶ Hessel Dieter; Social Ministry; The Westminster Press 1982; str. 16
- ⁷⁷ Hinson Glenn; The Integrity of the Church; Broadmann Press 1978; str. 150
- ⁷⁸ Leech Kenneth; The Social God; Sheldon Press 1982; str. 102
- ⁷⁹ Tento citát, stejně jako většina faktograficích poznámek o ODC, byl převzat z Gathje Peter; Christ Comes in the Stranger's Guise - A History of the Open Door Community, vl.n. 1991. Ostatní je z osobních rozhovorů s členy a partnery ODC.
- ⁸⁰ Grossman Lyn; A religious safety net?; USA TODAY 8.12. 1995; 1D
- ⁸¹ Podle interních materiálů Sdružení emauzských domů
- ⁸² Data poskytl Marián Šusták v květnu 1996
- ⁸³ Heussi Karl; Kompendium der Kirchengeschichte 17 vydání; J.C.B.Mohr 1988; 570 stran
- ⁸⁴ Noll Mark; A History of Christianity in the United States and Canada; Grand Rapids 1992; 576 stran
- ⁸⁵ Tak o tom mluví výsledky šetření spolku Šalamoun, který založil John Bok - Radioforum Českého radiožurnálu, 28.5.1996